

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Αθλητικές σπουδές :

Κοινωνιολογία, Ιστορία, Ανθρωπολογία.

Διπλωματική Εργασία

«ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ : Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΩΝ ΟΠΑΔΩΝ ΤΗΣ ΑΕΚ»

Θανάσης Γιαννόπουλος

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρία Κωλέτση

Αθήνα, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**«ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΠΑΔΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΩΝ ΟΠΑΔΩΝ ΤΗΣ ΑΕΚ»**

Θανάσης Γιαννόπουλος

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρία Κωλέτση

Μέλος ΣΕΠ, Διδάσκων ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Ανδρέας Μπαλτάς

Μέλος ΣΕΠ, Διδάσκων ΕΑΠ

Αθήνα, Ιούνιος 2022

Στη μνήμη του πατέρα μου Κωνσταντίνου Γιαννόπουλου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα. Μαρία Κωλέτση, επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας, για την πολύτιμη βοήθεια σε όλη τη διάρκεια εκπόνησής της, καθώς και τον συνεπιβλέπων καθηγητή κο. Ανδρέα Μπαλτά για την συμβολή και τη στήριξή του στην επιλογή του θέματος. Επίσης, όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος, «Αθλητικές Σπουδές: Κοινωνιολογία, Ιστορία, Ανθρωπολογία του Αθλητισμού», για την καθοδήγησή τους, όπως και τον κο. Νίκο Αγγελίδη που μου διέθεσε το εξαντλημένο από την αγορά βιβλίο του. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, την Τζίνα, την Άννα και την Κωνσταντίνα για την στήριξη και την υπομονή τους.

Περίληψη

Η Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως, ιδρύθηκε το 1924 από μια ομάδα ανθρώπων που στόχο είχαν να «στεγάσουν» τους Κωνσταντινουπολίτες και Μικρασιάτες αθλητές που είχαν φτάσει στην Αθήνα και να δημιουργήσουν ένα σύλλογο οργανωμένο, για την διατήρηση της αθλητικής αλλά και κοινωνικής παράδοσης της Κωνσταντινούπολης.

Στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία εξετάζεται η μεγαλύτερη οπαδική κοινότητα των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ, με την ονομασία Original 21 και η προσέγγισή της, στη διάσωση και προώθηση των ιδρυτικών ιδανικών, του Ελληνισμού, του Πόντου, της Ιωνίας και της Πόλης.

Σκοπός της εργασίας, η ερμηνευτική ανάλυση, η αφήγηση και η απόδοση των χαρακτηριστικών της οπαδικής κοινότητας σε κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά πλαίσια τα τελευταία χρόνια δραστηριοποίησής της. Συγκεκριμένα δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στον τρόπο που οι οργανωμένοι οπαδοί της ομάδας, διαχειρίζονται την προσφυγική μνήμη και πως αυτή συγκροτεί, διαπραγματεύεται και επιτελεί την ταυτότητά τους.

Τα ερευνητικά ερωτήματα, αφορούν τη σχέση των σημερινών οπαδών με το παρελθόν και τα ιδρυτικά στοιχεία της ομάδας και το κατά πόσο η πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της ομάδας, διαφυλάσσεται μέσα από την ταυτότητα προβολής των οργανωμένων οπαδών. Επίσης, ερευνάται ο ετεροπροσδιορισμός των οργανωμένων οπαδών σε σχέση με οπαδούς άλλων ομάδων με ομοειδή κοινωνικά χαρακτηριστικά, ενώ τέλος εξετάζεται η προσπάθεια και οι ενέργειες της σημερινής διοίκησης της ομάδας, να διαφυλάξει τις αξίες και την ταυτότητα της ΑΕΚ.

Τα αποτελέσματα της εργασίας αναδεικνύουν την προσφυγική μνήμη, ως κεντρικό χαρακτηριστικό διαμόρφωσης και επιτέλεσης της ταυτότητας των οργανωμένων οπαδών, μέσα από μια ποιοτική έρευνα, με θεματική ανάλυση και παρουσίαση φωτογραφικού υλικού, ενώ με τη βοήθεια των συνεντεύξεων παρουσιάζεται και η αμφισβήτηση της κοινότητας προς τις ομάδες με τα ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Τέλος προβάλλεται μια θετική εικόνα προς τη διοίκηση της ομάδας και την προσπάθεια που κάνει για να προβάλει τις αξίες, την ταυτότητα και την ιδέα που πρεσβεύει η ΑΕΚ, παρά τις αποστάσεις που κρατάει πάντα η κοινότητα, από τις διοικήσεις και τους προέδρους που εκπροσωπούν την ομάδα.

Λέξεις – Κλειδιά

Οπαδική ταυτότητα, Κουλτούρα οπαδών, Προσφυγική μνήμη, Α.Ε.Κ, Κοινότητα οργανωμένων οπαδών.

« REFUGEES’ MEMORY AND FAN IDENTIFICATION ESTABLISHMENT: THE CASE OF AEK ORGANISED FAN CLUB »

«Thanasis Giannopoulos»

Abstract

AEK, Athletic Union of Constantinople was established in 1924, from a group of people who aimed at housing the Constantinopolitan and Anatolian athletes arriving in Athens and create a well -organized club to preserve the athletic as well as the social traditions of Constantinople.

The present dissertation examines the largest football fan club community of AEK supporters, under the name of Original 21, and its approach towards the preservation and promotion of the founders’ ideals of Hellenism, Pontos , Ionia and Constantinople.

The aim of the dissertation is the interpretative analysis, the narration, and the attribution of the football fan club characteristics within its social, cultural, and political context the last years of its existence. In particular, emphasis is laid on the way the organized fans of the team engage in refugees’ memory and how this forms, negotiates and establish its identity.

The research questions concern the relation of the present fans with the past and the founding elements of the team, and how the cultural and historical heritage of the team is preserved through the identity of the organised fan clubs.

Furthermore, the definition of the organised fans is examined in relation to the fans of other football clubs with similar social characteristics. The efforts and actions of the present management of the team to preserve the values and the identity of AEK are also studied.

The results of the dissertation focus on refugees' memory as a main characteristic of the formation and establishment of the organized fans identity through a qualitative research, content analysis and images presentation, while the interviews question the teams with similar social characteristics. Finally, a positive attitude towards the management of the team is presented as well as the effort to promote the principles, the identity and the idea that AEK represents, despite the existing gap between the organised club, the management and presidents representing the team.

Keywords

Fan Identity , Fan Culture, Refugees' memory , A.E.K., Organised Fan Club Community

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα	viii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων.....	x
Κατάλογος Πινάκων.....	xi
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xii
Εισαγωγή.....	1
1. Η οπαδική κουλτούρα.Θεωρητικές προσεγγίσεις.....	3
1.1 Οπαδισμός.....	3
1.2 Οπαδικές ταυτότητες και κοινότητες οπαδών.....	4
1.3 Τυπολογίες οπαδών.....	6
1.4 Τοπικότητα - Εντοπιότητα.....	7
1.4.1 Το γήπεδο ως σύμβολο τοπικότητας και ιστορικής μνήμης.....	8
1.5 Διαμόρφωση οπαδικών αντιπαλοτήτων.....	9
1.6 Ο ρόλος των οπαδικών εντύπων και του διαδικτύου στην διαμόρφωση της οπαδικής κουλτούρας.....	10
2. Προσφυγική μνήμη και αθλητισμός.....	12
2.1 Ο σχηματισμός και η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης.....	12
2.2 Ταυτότητα του πρόσφυγα και μεταμνήμη.....	14
2.3 Η προσφυγική ταυτότητα στα ελληνικά ποδοσφαιρικά σωματεία μετά την Μικρασιατική καταστροφή.....	15
2.3.1 Γήπεδα των προσφυγικών σωματείων.....	17
2.3.2 Τα χαρακτηριστικά σύμβολα και οι ύμνοι των προσφυγικών ομάδων.....	19
3. Ερευνητική μεθοδολογία.....	20
3.1 Ερευνητικά ερωτήματα.....	20
3.2 Ερευνητική τεχνική.....	21
3.3 Συνέντευξη και ερωτήματα.....	22
3.4 Δειγματοληψία. Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας.....	23
4. Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως. Κοινωνική & Ιστορική πλαισίωση μελέτης περίπτωσης.....	25

4.1 Η γέννηση της ΑΕΚ μέσα από την πάλη για επιβίωση. Το πρώτο καταστατικό....	25
4.2 Δεκαετία 1920: Όνομα, σήμα και χρώματα της ομάδας.....	27
4.2.1 Α.Σ. Πέραν και Σ.Α.Σ Κωνσταντινουπόλεως.....	27
4.3 Δεκαετία 1930: Οι πρώτες επιτυχίες της ΑΕΚ και τα χρόνια του πολέμου.....	28
4.4. Η μεταπολεμική περίοδος και οι δεκαετίες του 1960 και του 1970.....	29
4.5. Δεκαετίες του 1980, του 1990 και του 2000: Το επαγγελματικό πρωτάθλημα, τα χρόνια της παρακμής και η επιστροφή στις επιτυχίες.....	31
4.5.1 Δεκαετία 2010: Το «δράμα» του υποβιβασμού τη σεζόν 2012-2013.....	32
4.6 Δεκαετία 2020: Το νέο γήπεδο της ΑΕΚ με την ονομασία «Αγία Σοφία».....	33
4.7 Διοίκηση και προσφυγική μνήμη.....	34
5. Μελέτη περίπτωσης. Οι οργανωμένοι οπαδοί της ΑΕΚ.....	37
5.1 Η ίδρυση των συνδέσμων της ΑΕΚ. Θύρα 21.....	37
5.2 Original 21.....	38
5.2.1 Διαδικτυακή ενημέρωση και επικοινωνία της Original 21.....	39
5.3 Οπαδική κουλτούρα και διαχείριση της προσφυγικής μνήμης.....	39
5.3.1 Θεματική ανάλυση από την επίσημη σελίδα της κοινότητας.	41
5.3.2 Ανάλυση συνεντεύξεων.....	63
5.3.3. Τελετουργία της κερκίδας και τατουάζ.....	71
5.4 Σύνοψη Αποτελεσμάτων.....	73
5.4.1 Θεματική ανάλυση της διαδικτυακής σελίδας της Original 21.....	73
5.4.2 Θεματική ανάλυση συνεντεύξεων.....	75
6. Συμπεράσματα.....	77
Βιβλιογραφία.....	81
Α. Άρθρα εφημερίδων - Περιοδικών.....	81
Β. Διαδικτυακές αναρτήσεις - Τοπικές Διευθύνσεις.....	82
Γ. Διπλωματικές εργασίες.....	83
Δ. Βιβλιογραφικές αναφορές.....	84
Παράρτημα Α: Συνθηματικός Λόγος.....	89
Παράρτημα Β: Τατουάζ οπαδών.....	90

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1. Πανό της ORIGINAL 21 στη Βουλή για την γενοκτονία των Ποντίων.....	41
Εικόνα 2. Πανό της ORIGINAL 21 για τις σημαντικότερες ημερομηνίες μνήμης.....	42
Εικόνα 3. Πανό της ORIGINAL 21 στο ΟΑΚΑ σε αγώνα ΑΕΚ – ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΕΝΑ.....	43
Εικόνα 4: Πανό της ORIGINAL σε αγώνα στο Ο.Α.Κ.Α.....	44
Εικόνα 5. Πανό της ORIGINAL με αφορμή την “Ημέρα Εθνικής Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας” (Ο.Α.Κ.Α).....	45
Εικόνα 6: Αεκάρα ο Πόντος ζει. Αγώνας ΑΕΚ – ΠΑΟΚ (Ο.Α.Κ.Α). Πανό Original.....	46
Εικόνα 7: Ταξίδι στην Αγιά Σοφιά από μέλη της ORIGINAL.....	47
Εικόνα 8: : Πανό της ORIGINAL σε αγώνα στο Ο.Α.Κ.Α	48
Εικόνα 9: Εξώφυλλο από το εφημεριδάκι της ORIGINAL. 70χρόνια ΑΕΚ	49
Εικόνα 10: Εξώφυλλο από το εφημεριδάκι της ORIGINAL. 80χρόνια ΑΕΚ	50
Εικόνα 11: Εξώφυλλο από το εφημεριδάκι της ORIGINAL. Ποτέ πια πρόσφυγες.....	51
Εικόνα 12: Το εφημεριδάκι της ORIGINAL 21 με θέμα την ΑΕΚ και την προσφυγιά.....	52
Εικόνα 13: Ανακοίνωση για συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης 2015	53
Εικόνα 14: Δράση αλληλεγγύης για συλλογή αντικειμένων και ειδών πρώτης ανάγκης...54	
Εικόνα 15: Ανακοίνωση για συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης 2015.....	54
Εικόνα 16: Συνεργασία με τους γιατρούς του κόσμου 2016.....	55
Εικόνα 17:Συλλογή τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης για πρόσφυγες.....	55
Εικόνα 18: Φωτογραφία με Αγιά Σοφιά. 80 χρόνια Ιστορίας.....	56
Εικόνα 19: Φωτογραφία με Αγιά Σοφιά.88 χρόνια Ιστορίας	57
Εικόνα 20: ΑΕΚ Σημαίνει προσφυγιά ξεριζωμένη. Γκράφιτι.....	58
Εικόνα 21: Πανό ενάντια στον ναζισμό.....	59
Εικόνα 22: Πολιτική στάση.....	60
Εικόνα 23: Πολιτική στάση.....	60
Εικόνα 24: Κατάθεση στεφάνου.....	61
Εικόνα 25: Ταξίδι στο Βελιγράδι.....	62
Εικόνα 26: Τατουάζ φωτο 1.....	90
Εικόνα 27: Τατουάζ φωτο 2.....	90
Εικόνα 28: Τατουάζ φωτο 3.....	90
Εικόνα 29: Τατουάζ φωτο 4.....	91
Εικόνα 30: Τατουάζ φωτο 5.....	91

Εικόνα 31: Τατουάζ φωτο 6.....	91
Εικόνα 32: Τατουάζ φωτο 7.....	92
Εικόνα 33: Τατουάζ φωτο 8.....	92
Εικόνα 34: Τατουάζ φωτο 9.....	92

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Οι Αγωνιστικές επιτυχίες της ΑΕΚ.....	32
--	----

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια :

ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
ΑΕΚ	Αθλητική Ένωση Κωνσταντινούπολης.
ΠΑΕ	Ποδοσφαιρική Ανώνυμη Εταιρεία.
ΠΑΟ	Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος.
Π.Α.Ο.Κ	Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών.
ΠΓΣ	Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος.
ΠΟΚ	Ποδοσφαιρικός Όμιλος Κέντρου.
ΧΑΝ	Χριστιανική Αδελφότητα Νέων.
ΣΑΣΚ	Σύνδεσμος Αθλητικών Σωματείων Κωνσταντινουπόλεως.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη διαμόρφωση της ταυτότητας της μεγαλύτερης οργανωμένης οπαδικής κοινότητας της Α.Ε.Κ, στα πλαίσια του οπαδικού φαινομένου, το οποίο αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης κοινωνίας στο χώρο του αθλητισμού. Ο οπαδισμός συνδέεται με την συγκρότηση και επιτέλεση συλλογικών οπαδικών ταυτοτήτων, μέσω των αθλητικών σωματείων, τα οποία «καθρεφτίζουν» την ταυτότητά τους, από την υποστήριξη και την επένδυση των οπαδών σε κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια, βασισμένα σε ιδιαίτερες αξίες της ομάδας.

Η Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως αποτελεί το θεμέλιο λίθο της εργασίας καθώς η κοινωνική και ιστορική πλαισίωση του «προσφυγικού» αυτού αθλητικού σωματείου, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την έρευνα και τη διερεύνηση της κοινότητας των οργανωμένων οπαδών της Α.Ε.Κ με την ονομασία original 21.

Η Α.Ε.Κ είναι μια ομάδα η οποία ιδρύθηκε το 1924, μέσα από έναν βίαιο ξεριζωμό που δημιούργησε η Μικρασιατική Καταστροφή. Στα 98 χρόνια ιστορίας της, η ομάδα η οποία είχε στόχο να «στεγάσει», τους Κωνσταντινουπολίτες και Μικρασιάτες αθλητές της Αθήνας, απέκτησε πρωταγωνιστικό ρόλο στα αθλητικά δρώμενα της Ελλάδας, δημιουργώντας τμήματα σε πολλά ατομικά και ομαδικά αθλήματα. Διαχρονικά αναδείχθηκε σαν ένας από τους σημαντικότερους αθλητικούς συλλόγους του ελληνικού αθλητισμού, γεγονός το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη συγκρότηση οργανωμένων οπαδικών κοινοτήτων, που στόχο έχουν την υποστήριξη των αξιών, της ιδεολογίας και των ιδιαίτερων κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, που εκπροσωπεί η Α.Ε.Κ. Στην συγκεκριμένη εργασία εξετάζεται η συγκρότηση και η επιτέλεση της οπαδικής ταυτότητας της μεγαλύτερης κοινότητας οπαδών της Α.Ε.Κ. Η οπαδική κουλτούρα, η οποία διαμορφώνεται κάτω από την κοινωνική και ιστορική πλαισίωση της ομάδας και η οποία σχηματίζει μια συλλογικότητα, «προσφυγικής μνήμης», και μεταφέρει κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα που παραπέμπουν στην ιστορία και τις αρχικές αξίες της ομάδας.

Η ερευνητική μεθοδολογία διαμορφώνεται μέσα από συνδυασμό μεθόδων ανάλυσης, που στόχο έχουν τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων της διπλωματικής εργασίας. Η κοινωνική και ιστορική πλαισίωση της Α.Ε.Κ αποτελεί κεφάλαιο της μεθοδολογίας και δημιουργεί το υπόβαθρο στο οποίο «χτίζεται» η μελέτη περίπτωσης και η ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της οπαδικής κοινότητας που μελετάται. Η θεματική

ανάλυση του διαδικτυακού λόγου, των φωτογραφιών και των επίσημων ανακοινώσεων της original, συνδυάζονται με συνεντεύξεις οπαδών καθώς και με συνέντευξη στελέχους της διοίκησης στα πλαίσια της ερευνητικής διαδικασίας.

Η εργασία αποτελείται από δυο βασικά τμήματα. Στο πρώτο τμήμα της εργασίας αναπτύσσεται η θεωρητική προσέγγιση του οπαδισμού. Η οπαδική κουλτούρα, οι τυπολογίες των οπαδών, ο ρόλος της τοπικότητας και της εντοπιότητας στη διαμόρφωση της οπαδικής ταυτότητας σε σχέση με το γήπεδο και την ιστορική μνήμη, καθώς και η διαμόρφωση των οπαδικών αντιπαλοτήτων. Ο ρόλος των οπαδικών εντύπων και του διαδικτύου σε σχέση με τη διαμόρφωση της οπαδικής κουλτούρας αποτελεί τμήμα της πρώτης ενότητας της εργασίας.

Βασική θεματική ενότητα του πρώτου τμήματος της εργασίας, αποτελεί και η σχέση της προσφυγικής μνήμης στη διαμόρφωση, στο σχηματισμό και την ταυτότητα των προσφύγων στον ελλαδικό χώρο και τον αθλητισμό, η οποία συγκροτείται και διαμορφώνεται μετά την μετάβαση του πληθυσμού στην Ελλάδα λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής. Η ταυτότητα του πρόσφυγα στον ελληνικό αθλητισμό και η μνήμη της ιδιαίτερης πατρίδας που επιτελεί το εργαλείο κατασκευής της «προσφυγικής ταυτότητας», νοσηματοδοτούν τα γήπεδα των προσφυγικών σωματείων, ενώ τα σύμβολα, οι ύμνοι και τα χρώματα των ομάδων εκφράζουν τη γλώσσα και την ταυτότητα των οπαδών και εξετάζονται στο πρώτο τμήμα της διπλωματικής εργασίας.

Το δεύτερο τμήμα της εργασίας αποτελείται από την ερευνητική μεθοδολογία. Την ιστορική και κοινωνική πλαίσισή της Α.Ε.Κ, πάνω στην οποία ερευνάται η οπαδική κοινότητα των οργανωμένων οπαδών της. Η προσφυγική μνήμη και η επιτέλεση της ταυτότητας των οπαδών, παρουσιάζεται μέσα από φωτογραφίες, γκράφιτι, ανακοινώσεις, συνεντεύξεις και αποτυπώσεις στο σώμα. Προβάλλονται οι θέσεις της κοινότητας σε κοινωνικά ζητήματα, αξιακά πλαίσια κοινωνικού περιεχομένου και αλληλεγγύης καθώς και στάσεις απέναντι στην πολιτική. Οι θέσεις συνδέονται με την προσφυγική κουλτούρα και την συγκρότηση της οπαδικής ταυτότητας των οργανωμένων οπαδών και τα μηνύματα που αναδεικνύονται καθορίζουν την ταυτότητα της οπαδικής κοινότητας.

Στο τέλος της εργασίας ολοκληρώνονται τα αποτελέσματα και παρουσιάζονται τα συμπεράσματα τα οποία αναδεικνύονται από την έρευνα. Η έρευνα στοχεύει στην κατανόηση του οπαδικού φαινομένου και την ανάλυση της οπαδικής κουλτούρας, που συνδέεται με την προσφυγική μνήμη και την ταυτότητα ίδρυσης ενός προσφυγικού αθλητικού σωματείου της Αθλητικής Ένωσης Κωνσταντινουπόλεως.

1. Η Οπαδική κουλτούρα. Θεωρητικές προσεγγίσεις.

1.1 Οπαδισμός

Σύμφωνα με τον John Williams στον ευρύτερο τομέα του αθλητικού ποδοσφαιρικού κινήματος, οι οπαδοί των ομάδων ανεξάρτητα από το μέγεθος και την ημερομηνία ίδρυσης της ομάδας τους, ορίζουν την «αυθεντικότητά» τους οπαδικά, βλέποντας τον εαυτό τους σε έναν «μεταφορικό καθρέφτη» και αναδεικνύουν τα δικά τους χαρακτηριστικά και συνθήκες (Williams, 2013, σ. 82).

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί ένας διεπιστημονικός διάλογος σε σχέση με θέματα που αφορούν τη στάση, την αντίληψη και την ταυτότητα της οπαδικής κοινότητας. Η «ιδέα» της ομάδας συμπληρώνεται με νέα μυθολογικά στοιχεία αυξάνοντας την σημαίνουσα αξία που αποτελεί για το κοινό της. Οι οπαδικοί κόσμοι είναι ένα πολυεπίπεδο ζήτημα και έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Εξετάζονται θέματα ταυτότητας, τοπικότητας, αρρενωπότητας, ενώ δίνεται έμφαση ακόμα και στα συνθήματα και τα γκράφιτι, ως ξεχωριστές μορφές πολιτισμικής πρακτικής και εκφραστικότητας. Το ποδόσφαιρο ενώνει τους οπαδούς με βάση συλλογικές κοινότητες αφοσίωσης και τους τοποθετεί σε διαφορετικά «στρατόπεδα», δημιουργώντας έναν πολυσυλλεκτικό οπαδικό χάρτη (Τσιμπογιάννη, 2013, σ. 273).

Οι συγκινήσεις που προσφέρει ένας αγώνας ποδοσφαίρου και το πάθος των οπαδών βιώνονται έντονα. Η προερχόμενη από την Ιταλία λέξη tifoso (οπαδός) εκφράζει άριστα αυτή τη βία των σωματικών αισθημάτων. Δημιουργείται από τη λέξη tifo (υποστήριξη) η οποία κατ' αρχάς παραπέμπει στον τύφο, τη μεταδοτική ασθένεια με χαρακτηριστικά τον πυρετό και την νευρική διαταραχή. Οι περισσότεροι οπαδοί με τα λόγια, τα συνθήματα και τη συμπεριφορά τους εξωτερικεύουν την ένταση αυτής της σωματικής και της συναισθηματικής εμπειρίας. Οι φανατικοί «φτιάχνονται» όπως λένε πριν από κάποιο μεγάλο παιχνίδι, ενώ κατά τη διάρκεια του ματς η ψυχολογία τους και τα συναισθήματά τους εξαρτώνται από την εξέλιξη του αγώνα (Μπρομπερζέ, 2007, σ. 41).

Το πάθος για κάτι δεν εξαρτάται μόνο από την ομάδα προσώπων που το απαρτίζουν αλλά και από το αντικείμενο. Οι κοινωνικοί και ψυχολογικοί λόγοι επηρεάζουν το πάθος μας, όμως και το αντικείμενο είναι αυτό που εν τέλει διεγείρει το πάθος μας. Ένα από τα βασικά γνωρίσματα του ποδοσφαίρου είναι ότι διεγείρει τα πάθη και ταυτίζει με ένα σύμβολο, μια ιστορία, μια ομάδα και τα μέλη της (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009, σ.123).

Ο οπαδισμός είναι ένα συνηθισμένο χαρακτηριστικό της λαϊκής κουλτούρας στις νεωτερικές κοινωνίες και συνδέεται με την κρίση των ταυτοτήτων στις αναπτυγμένες χώρες. Με τις έντονες αλλαγές που επηρεάζουν τη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου, φαίνεται να μην υπάρχει περιορισμός στη σταθερή ταυτότητα αναφοράς και νοήματος που έδινε η κοινωνική τάξη, το φύλο, η φυλή και το έθνος. Η ρήξη, η ασυνέχεια και η διαφορά αποτελούν ένα κοινωνικό παιχνίδι μεταβαλλόμενων και ρευστών ταυτοτήτων στις συνθήκες της ύστερης νεωτερικότητας (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 2).

1.2 Οπαδικές κοινότητες και ταυτότητες οπαδών

Με τον προσδιορισμό «κοινότητα» εννοούμε έναν οριοθετημένο γεωγραφικό χώρο (ένα χωριό, μια γειτονιά) με τους «ανθρώπους» που την απαρτίζουν, που κατοικούν σε αυτή αλλά και με αυτούς όπου η καταγωγή και οι δεσμοί με αυτόν διατηρούν μια σύνδεση (Σπύρος, 2017α, σ. 1). Ο συνδυασμός «κοινότητας/κοινωνίας», συνοδεύεται από νέες θεωρήσεις που δίνουν βαρύτητα στο συμβολικό περιεχόμενο της «κοινότητας» και σε νοήματα μιας ιδιαίτερης κουλτούρας. Η κοινότητα ξεπροβάλλει σαν μια συγκυριακή αποδοχή ενός διαχωριστικού πλαισίου μιας κοινωνικής ομάδας από μια άλλη (Σπύρος, 2017α, σ. 3). Η ιστορία μιας κοινότητας έχει το δικό της συμβολισμό, τον εμβληματικό χωροχρόνο και τους ιδιαίτερους της «ήρωες». Το ιστορικό πλαίσιο του συλλόγου αποτελεί ένα πεδίο προσλήψεων, νοηματοδοτήσεων, μνημονικού ανταγωνισμού και «αυθεντικότητας στην εκπροσώπηση» (Σπύρος, 2013, σ. 252).

Οι κοινωνικές ταυτότητες οι οποίες σχηματίζονται γύρω από τις αθλητικές ομάδες, διαρθρώνονται μέσα από ταξινομήσεις, πολιτισμικές και δυαδικές ή τριγωνικές αντιπαραθέσεις και αποκτούν σημασιολογική και συντακτική μορφή. Η σημασιολογική εστιασμένη ταυτότητα αναδεικνύεται με την μορφή την οποία ο οπαδός ορίζει τον εαυτό του είτε ατομικά είτε συλλογικά και με μια συνεχή δημιουργία αντίθεσης με τους άλλους σε όλα τα πλαίσια (Ζαϊμάκης, 2017β, σ. 1).

Οι οπαδικές κοινότητες αποτελούν βασικό στοιχείο του σύγχρονου ποδοσφαίρου και κομμάτι της συμβολικής του τελετουργίας. Η εμφάνιση τους γίνεται τις πρώτες δεκαετίες μεταπολεμικά, αρχικά στις χώρες που είναι προηγμένες ποδοσφαιρικά και αποτελούν διακριτά πολιτισμικά μέρη σε ένα πολυσυλλεκτικό περιβάλλον στις σύγχρονες πόλεις. Δημιουργούν μια διέγερση συγκινησιακή με ένταση και συναισθήματα που εναλλάσσονται, μια συλλογική έξαψη, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις οδηγούν σε περιπτώσεις βίας. Αποτελούν οι συγκεκριμένες κοινότητες, το μέσο για την είσοδο και την ενσωμάτωση του ατόμου μέσα σε μια συλλογικότητα και λειτουργούν ως χώρος

δράσης που διαμορφώνονται συλλογικές αξίες, ταυτότητες και πρότυπα συμπεριφοράς. Οι οπαδικές κοινότητες διαδραματίζουν έντονο ρόλο στην ενίσχυση του αισθήματος του συνανήκειν και στη δημιουργία μιας κοινής ταυτότητας σε ξεχωριστές γεωγραφικές περιοχές κατά τη διάρκεια της βιομηχανικής εποχής και της αστικοποίησης. Ακόμα και σήμερα οι οπαδοί και οι σύνδεσμοί τους, χρησιμοποιούν τραγούδια, σύμβολα και ονόματα τόπων, που συγκροτούν και διαμορφώνουν την αξία της τοπικότητας (Ζαϊμάκης, 2015, σ. 252).

Σύμφωνα με τον Nash ο τρόπος συγκρότησης και διαπραγμάτευσης της ταυτότητας των διαφορετικών οπαδικών κοινοτήτων, γίνεται κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες. Οι κοινότητες οπαδών χρησιμοποιούν αναφορές και συμβάντα από το παρελθόν της ομάδας, για να διαμορφώσουν ένα σύστημα με κοσμοθεωρίες και αντιλήψεις, που στη συνέχεια γίνεται κομμάτι της ιστορικής της παράδοσης. Ενισχύεται έτσι η συλλογική συνείδηση και η διαφορετικότητά της από άλλες αντίπαλες οπαδικές κοινότητες (Nash, 2000, όπως αναφέρεται σε Ζαϊμάκη, 2015, σ. 254).

Σύμφωνα με τον Ben Porat, η κοινωνική συγκρότηση της οπαδικής ταυτότητας είναι μια πολύπλοκη διεργασία, η οποία διαμορφώνεται μέσα από τρεις σφαίρες της εμπειρίας. Την συναισθηματική, με το άτομο να συμμετέχει σε ένα παιχνίδι κοινωνικό που περιέχει άλλοτε χαρές και άλλοτε λύπες. Την ενσυνείδητη, όπου ο οπαδός εμπλέκεται σε μια συγκεκριμένη κοινότητα με το πλαίσιο να διαμορφώνεται από την νίκη ή την ήττα, με ηττημένο - κερδισμένο και κόστος - όφελος. Τέλος από τη συμβολική εμπειρία, όπου συμβολικές - πολιτισμικές συνθήκες διαμορφώνουν οπαδικές συλλογικότητες στα πλαίσια τοπικότητας, εθνότητας, τάξης και πολιτισμού (Porat, 2010, όπως αναφέρεται σε Ζαϊμάκη, 2017α, σ. 5).

Η αλλαγή από το ερασιτεχνικό στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο δημιουργεί εκτός των άλλων και μια νέα μορφή οπαδικών ταυτοτήτων και ορισμένες νέες μορφές συλλογικής έκφρασης που ενστερνίζονται οπαδικά πρότυπα που έχουν αναπτυχθεί στο εξωτερικό. Η τεχνολογική ανάπτυξη, τα ΜΜΕ, η αστικοποίηση και η παγκοσμιοποίηση του ποδοσφαίρου, εμφανίζουν μια νέα μορφή μαχητικών οπαδών τη δεκαετία του 1980 και δημιουργούν τη νέα πολιτική οικονομία του επαγγελματικού ποδοσφαίρου με μια κουλτούρα αντίθεσης απέναντι σε εχθρικούς «άλλους» (Ζαϊμάκης, 2015, σ. 288).

1.3 Τυπολογίες οπαδών

Ο κοινωνιολόγος Richard Giulianotti ένας από τους σημαντικότερους κοινωνιολόγους που ερευνούν την κουλτούρα και την οργάνωση του σύγχρονου ποδοσφαίρου, διερευνώντας τις επιδράσεις των αλλαγών στις ταυτότητες των οπαδών, διαμορφώνει μια τυπολογία ιδεοτύπων οπαδών στο σύγχρονο ποδόσφαιρο των αναπτυγμένων κοινωνιών της Δύσης, κατατάσσοντάς τους σε τέσσερις κατηγορίες. Παραδοσιακούς-θερμούς, παραδοσιακούς-ήπιους, καταναλωτές-θερμούς, καταναλωτές-ήπιους (Giulianotti, 2002, όπως αναφέρεται σε Ζαϊμάκη, 2017α, σ. 10). Ο Giulianotti επιλέγει και χρησιμοποιεί ονομασίες, μεταφέροντας την εμπειρία της κοινωνίας του καταναλωτικού και εμπορευματοποιημένου αθλητισμού, σε σχέση με την ανάπτυξη του καπιταλισμού αναδεικνύοντας ιδιαιτερότητες σε κάθε κατηγορία.

Η πρώτη κατηγορία είναι οι Supporters, (παραδοσιακοί ένθερμοι υποστηρικτές), με βασικό χαρακτηριστικό τη μακροχρόνια προσωπική και συναισθηματική σχέση με την ομάδα, η οποία θυμίζει τις σχέσεις της οικογένειας και της φιλίας. Η τοπικότητα και η καταγωγή έχουν ιδιαίτερη σημασία για την συγκεκριμένη κατηγορία οπαδών, ενώ η πολιτισμική ιστορία και η ταυτότητα του σωματείου επαναλαμβάνεται και ξαναζωντανεύει μέσα από τη δραστηριότητά τους. Το σώμα εργαλειοποιείται επικοινωνιακά με την κοινότητα. Τα τατουάζ, ο συνθηματικός λόγος με τα τραγούδια και τους ύμνους, δείχνουν τελετουργικά το συναίσθημα και την πίστη των οπαδών προς την αγαπημένη τους ομάδα (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 11).

Η δεύτερη κατηγορία είναι οι Followers, (παραδοσιακοί ήπιοι ακόλουθοι), θαυμαστές της ομάδας και διάσημων ποδοσφαιριστών, με ιδιαίτερη σχέση με τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, με ήπια αλληλεγγύη σε οπαδικές ταυτίσεις εξ αποστάσεως, ενώ η σύνδεσή τους με το ποδόσφαιρο δεν βασίζεται τόσο στις αγωνιστικές επιτυχίες, όσο σε αφηρημένες κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες. Πολλές φορές μάλιστα στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο τοπίο παρατηρείται και το φαινόμενο να επενδύουν συναισθηματικά σε δύο ομάδες με όμοια ιστορικά δεδομένα (πραγματικότητας ή φαντασίας). Αντιφασιστικά και εθνικιστικά οπαδικά δίκτυα σε ολόκληρη την Ευρώπη μαρτυρούν αυτές τις μορφές ταύτισης. Η τοπικότητα είναι λιγότερο ισχυρή σαν αξία και το δέσιμο με την ομάδα λιγότερο στενό σε σχέση με τους Supporters (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 12).

Η τρίτη κατηγορία είναι οι Fans (ένθερμοι θεατές-καταναλωτές) με αγάπη για την ομάδα κυρίως από απόσταση, επηρεασμένοι από την εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου, πελάτες του αθλητικού προϊόντος που λέγεται ποδόσφαιρο, ενώ η σχέση τους με τους

διάσημους ποδοσφαιριστές θυμίζει την σχέση των fan με τους διάσημους της μόδας. Η ζωή των διάσημων ποδοσφαιριστών της ομάδας, οι συνεντεύξεις τους και η εικόνα η οποία προβάλλεται από τα ΜΜΕ είναι για τους συγκεκριμένους οπαδούς η καθημερινή τους ενασχόληση. Μια αγορά προϊόντων και υπηρεσιών της ομάδας, μετοχές και εμπορικά είδη, αθλητικά έντυπα και συνδρομητικά κανάλια διαμορφώνουν μια οπαδική ταυτότητα πελάτη που καθορίζει την οικονομική δυναμική του σωματείου (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 13).

Η τέταρτη κατηγορία είναι οι Traditional cool spectators (ήπιοι καταναλωτές θεατές), οι νομάδες (flaneurs). Περιπλανώμενοι από μια ομάδα σε άλλη ανάλογα τις επιτυχίες της, αναπτύσσουν μια επιφανειακή σχέση με την ομάδα και αποτελούν ένα νέο τύπο οπαδού που είναι σύμφωνος με την πλήρη εμπορευματοποίηση του αθλητισμού. Παραμένουν ακόλουθοι της ομάδας όσο αυτή έχει επιτυχίες και είναι στη μόδα, ενώ αργότερα μπορεί να υποστηρίξουν κάποια άλλη ομάδα ικανοποιώντας την προσωπική τους ευχαρίστηση (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 13).

Άλλη μια κατηγοριοποίηση οπαδών η οποία αναπτύχθηκε από τους Bruno Zani και Erich Kirchler στην Ιταλία διαχωρίζει τους οπαδούς σε αφοσιωμένους τους οποίους ονομάζει Ultras και μετριοπαθείς. Οι Ultras έχουν μια ενεργητική συμμετοχή με τελετουργικές πρακτικές στα πέταλα των γηπέδων και διαφέρουν από άλλες πιο ήσυχες ομάδες φιλάθλων. Οι μετριοπαθείς οπαδοί δεν συμμετέχουν στις οπαδικές τελετουργίες έχοντας χαλαρούς δεσμούς μεταξύ τους χωρίς να σχηματίζουν ένα συγκεκριμένο υποπολιτισμικό σύνολο (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 7). Οι κοινότητες των Ultras στρατολογούν τους οπαδούς, οι οποίοι προέρχονται κατά την πλειονότητά τους από τη νεολαία και προωθούν ένα όραμα σύγκρουσης για το ποδόσφαιρο, χρησιμοποιώντας λεκτική ή και σωματική βία, αμφισβητώντας παίκτες ή τη διοίκηση της ομάδας και χρησιμοποιώντας έναν συνδικαλιστικό τρόπο συμπεριφοράς (Hourcade, 2013, σ. 90).

1.4 Τοπικότητα – Εντοπιότητα

Ο όρος «τοπικός» (local) μας παραπέμπει σε «αυτόν που έχει σχέση με τον τόπο». Έτσι λοιπόν «τοπικά» μπορούν να θεωρηθούν όλα τα γεγονότα που πραγματοποιούνται σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό τόπο. Στις κοινωνικές επιστήμες το «τοπικό» και η «τοπικότητα» συνδέθηκαν με την έννοια της «κοινότητας» και θεωρήθηκαν βασικά χαρακτηριστικά της (Σπύρος, 2017α, σ. 6).

Για τους οπαδούς μιας ομάδας το γήπεδο αποτελεί ένα τοπικό σύμβολο, ένα χώρο μνήμης. Αποτελεί το «σπίτι» της, μέσα στο οποίο παράγονται νοήματα και ερμηνείες και δεν είναι απλώς ο τόπος που διεξάγεται ο αγώνας, αλλά ο χώρος δημιουργίας σημασιών, νοημάτων, μνήμης και τελικά ταυτοτήτων που αφορούν την ομάδα, την πορεία της στο χρόνο και τους οπαδούς. Δεν υπάρχει τίποτα πιο γεμάτο από ένα άδειο γήπεδο, αναφέρει ο Εντουάρντο Γκαλεάνο, θέλοντας να αποδώσει τη σημασία του γηπέδου και τον ιδιαίτερο συμβολισμό του για τον πληθυσμό μιας πόλης (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009, σ. 214). Κοινωνιολόγοι με ειδικότητα την μελέτη του αθλητισμού, επισημαίνουν τη σημασία των ομάδων ως κοινωνικών οργανισμών που συμβάλλουν στην ενίσχυση της αντίληψης του συνανήκειν και μιας κοινής ταυτότητας με σημεία αναφοράς τόπους, πόλεις ή και πιο μεγάλες γεωγραφικά περιοχές. Ένας ιδιαίτερος τόπος μπορεί να ενισχύσει τους δεσμούς αλληλεγγύης και μια συλλογική συνείδηση που να δημιουργεί ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων και ένα πλαίσιο με αφηγηματικές εκφορές και συμβολισμούς, οι οποίες θα έχουν βάση αναφοράς το σωματείο (Ζαϊμάκης, 2010, σ. 21).

1.4.1 Το γήπεδο ως σύμβολο τοπικότητας και ιστορικής μνήμης

Η σημασία του γηπέδου συμβολικά ως ένα κομμάτι της τοπικής ταυτότητας οφείλει πολλά στην λειτουργία του ως χώρου που συγκροτείται ιστορικά η μνήμη. Η παρουσία στο γήπεδο των οπαδών εκφράζει αναμνήσεις και συναισθήματα, χαρές και λύπες από ατομικές και συλλογικές πορείες. Ο χώρος του γηπέδου αποκτά έναν ιδιαίτερο συμβολισμό και μεταβάλλεται σε κομμάτι του «εγώ» και του «εμείς» (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009, σ. 218). Το γήπεδο βρίσκεται στην καρδιά κάθε ποδοσφαιρικής «φυλής». Ο οπαδός που πλησιάζει το γήπεδο ακόμα και τη μέρα που δεν πραγματοποιείται κάποιος αγώνας, νιώθει μια ιδιαίτερη συγκίνηση μετατρέποντας τον σε έναν ιερό χώρο, με μια ανεκτίμητη αξία που δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει κανείς, παρά μόνο αυτός που είναι μυημένος με αυτή τη λογική (Μόρρις, 1982, σ. 56).

Τα γήπεδα λειτουργούν ως χώροι - πλαίσια διατήρησης της ταυτότητας του οπαδού και του αισθήματος ότι ανήκει κάπου. Ο Erving Goffman αναφέρει ότι το γήπεδο αποτελεί το πλαίσιο συνάντησης ανθρώπων με όμοια αλλά και διαφορετικά χαρακτηριστικά, όπου η θεματική είναι δεδομένη. Μέσα στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνεται η ταυτότητα των οπαδών των ομάδων που αντιπροσωπεύουν την ιστορία τους και συγκεκριμένα στους πρόσφυγες, την ιστορία των τόπων καταγωγής τους και τη θέση τους ως πρόσφυγες στην κοινωνία του Μεσοπολέμου. Τα στάδια είναι «σημαίνοντες τόποι μνήμης» και θεμελιώδη στοιχεία της κοινωνικής ζωής, συμβάλουν καθοριστικά στη νοηματοδότηση των

συνοικισμών, με ιδιαίτερα παραδείγματα το γήπεδο της ΑΕΚ στη Ν. Φιλαδέλφεια, του Πανιώνιου στη Ν. Σμύρνη, του Απόλλωνα στο Ρουφ κ.ο.κ (Goffman, 1974, όπως αναφέρεται σε Μπαλτά, 2021, σ. 239).

Το γήπεδο είναι το βασικό σημείο της τοποφιλίας καθώς εκφράζει τις συναισθηματικές ανάγκες του δεσμού των ανθρώπων με το περιβάλλον τους, συνδυάζοντας και το συναίσθημα με τον τόπο. Προβάλλει εμβληματικά την τοπική ταυτότητα, συμβολίζει την οπαδική κοινότητα και δείχνει την «προσωπικότητα του τόπου». Κατασκευάζει και αποδίδει νοήματα σε συγκεκριμένους χώρους (Giulianotti & Armstrong, 2013, σ. 163).

1.5 Διαμόρφωση οπαδικών αντιπαλοτήτων

Οι συλλογικές ταυτότητες οι οποίες συγκροτούνται στον κοινωνικό χώρο του ποδοσφαίρου σχηματίζονται γύρω από τα σωματεία με διαφορετικούς προσανατολισμούς και δύναμη εξουσίας. Οι διακριτές ταυτότητες οι οποίες αναγνωρίζονται συγγραφικά είναι τρεις. Οι αναγνωρισμένες, της σύγκρουσης και της προβολής. Οι αναγνωρισμένες ταυτότητες συμβολίζουν την κυριαρχία, οι ταυτότητες αντίστασης συγκροτούνται από άτομα που θεωρούν τον εαυτό τους κοινωνικά αποκλεισμένο ή στιγματισμένο από τις υπάρχουσες δομές εξουσίας, ενώ οι ταυτότητες προβολής παρουσιάζουν σχέδια μετασχηματισμού της κοινωνίας αναζητώντας μια διαφορετική ζωή ή οργάνωση της κοινωνίας (Ζαϊμάκης, 2017β, σ. 2).

Η αντιπαλότητα αποτελεί απαραίτητο μέρος διαμόρφωσης της οπαδικής ταυτότητας και τροφοδοτεί συνεχώς την παραγωγή της ιστορίας των φιλάθλων, συνεισφέροντας στην κατασκευή και ανακατασκευή της εικόνας του εαυτού τους. Η αντιπαλότητα συγκροτείται και στηρίζεται σε μια δυαδική προβολή, της αξίας από την καταγωγή ενός τόπου και της απαξίας από την καταγωγή του τόπου του αντιπάλου. Ένα πεδίο αντιπαλότητας διαμορφώνεται με βάση και άλλα κριτήρια τα οποία κατασκευάζουν στερεοτυπικά στοιχεία του «εμείς» και οι «άλλοι» (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009, σ. 157). Καθώς ο οπαδός ταυτίζεται με την ομάδα, ταυτόχρονα δημιουργεί νοερά σχήματα και στερεότυπα για την ομάδα και για τον αντίπαλο δηλαδή τον «άλλον». Έτσι κατασκευάζει τα όρια προς τον αντίπαλο με βάση χαρακτηριστικά διακριτά που είναι καταχωρημένα στο πεδίο αντιπαλότητας (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009, σ. 170).

Το αίσθημα της οπαδικής ένταξης βασίζεται πάνω σε μια σχέση έντονης αντίθεσης, με τον «άλλον» (Μπρομπερζέ, 2007, σ. 69). Ο φανατισμός στο γήπεδο αντικατοπτρίζεται με την υποστήριξη της ομάδας με τον υπερτονισμό του «εγώ», το οποίο έχει καταρρακωθεί

έξω από το γήπεδο και τη διολίσθηση από τον ανταγωνισμό στη σύγκρουση (Κοταρίδης & Σιδέρης, 2013, σ. 156).

Ο κόσμος των οπαδών συγκροτείται με πεδία άσκησης μιας παραγωγικής βιο-εξουσίας, ενός όρου που χρησιμοποιείται από τον Foucault και σηματοδοτεί τον έλεγχο επί της ζωής των πληθυσμών (Foucault, 2011, σ. 162). Η βιο-εξουσία έρχεται από τα κάτω, έχει συχνά τοπικές εκφράσεις αλλά διαχέεται σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο μέσω των εξελιγμένων τεχνολογικών συστημάτων. Διαμορφώνονται πρακτικές οι οποίες προσαρμόζονται στα οικονομικά δεδομένα του ύστερου καπιταλισμού (Ζαϊμάκης, 2017β, σ. 21). Σύμφωνα με τον Foucault οι οπαδικοί κόσμοι διαμορφώνουν πρακτικές αντίστασης με ιδιαίτερα κάθε φορά χαρακτηριστικά. Άλλες φορές αυθόρμητα, άλλες προσχεδιασμένα. Με αδιαλλαξία ή προθυμία για συνδιαλλαγή. Με ιδιοτέλεια ή με αντιστάσεις για την διεκδίκηση εναλλακτικών κοινωνιών στις κοινωνίες του αθλητισμού. (Foucault, 2011, όπως αναφέρεται σε Ζαϊμάκη, 2017β, σ. 22). Η ανάλυσή τους προϋποθέτει το να κατανοηθούν οι αμφισημίες που διατρέχουν το ποδόσφαιρο (Ζαϊμάκης, 2017β, σ. 22).

1.6 Ο ρόλος των οπαδικών εντύπων και του διαδικτύου στην διαμόρφωση της οπαδικής κουλτούρας.

Τα ΜΜΕ, στην αρχή τα έντυπα και οι εφημερίδες και στη συνέχεια η ηλεκτρονική ενημέρωση, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην διάδοση και την ανάπτυξη των σπορ τη σύγχρονη εποχή. Η επαγγελματικοποίηση και η εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου συνδέθηκε με τα ΜΜΕ και σύμφωνα με τον Bourdieu και τη θεωρία του πεδίου, το πεδίο των σπορ και το υπό-πεδίο του ποδοσφαίρου, διασυνδέονται και έχουν σχέσεις με τα πεδία της αγοράς και των ΜΜΕ (Σπύρος, 2017β, σ. 1).

Οι εφημερίδες οι οποίες κυκλοφορούν καθημερινά, χάνουν σταδιακά το μονοπώλιο της αθλητικής ενημέρωσης, και οι σύλλογοι αρχίζουν την παραγωγή εντύπων που απευθύνονται στους δικούς τους φιλάθλους. Μέρος του «παιχνιδιού» αποτελούν και οι ίδιοι οι οπαδοί που κυκλοφορούν τα δικά τους ενημερωτικά έντυπα με τα νέα της ομάδας και τη δυνατότητα να καλύψουν τα κενά που παρουσιάζουν τα θεσμικά/κυρίαρχα ΜΜΕ. Η δυνατότητα αντίστασης και διαφωνίας στα κυρίαρχα μηνύματα, δίνει τη δυνατότητα στους οπαδούς να εκφράσουν τη διαφωνία τους ακόμα και στους ιδιοκτήτες των ομάδων και επίσης να καθορίσουν την ταυτότητά τους απέναντι στην κυριαρχία του Τύπου την οποία θεωρούν ελλιπή και μεροληπτική (Σπύρος, 2017β, σ. 2).

Ο συνδεσμιακός τύπος, παράγει και ενεργοποιεί συγκεκριμένες μορφές λόγου που διαφοροποιούν τους κανόνες «ευπρέπειας της μετάβασης στον «έντυπο πολιτισμό», ενώ

παράλληλα εκφράζουν τον «λόγο των φιλάθλων» ο οποίος διαφέρει από αυτόν της «έντυπης κουλτούρας» που έχει αναπτυχθεί από την θεώρηση του ποδοσφαίρου ως «λαϊκού θεάματος» (Κοταρίδης, 2005, σ. 189).

Το διαδίκτυο είναι ένας φθηνός τρόπος εκπομπής δημοσίου λόγου και επικοινωνίας (Κοταρίδης, 2005, σ. 205). Αύξησε τη δυνατότητα των οπαδών να παρουσιάσουν τα δικά τους κείμενα και εικόνες, ενώ σύμφωνα με τον Giulianotti, η μεσαία τάξη και οι μορφωμένοι οπαδοί της (μετα-οπαδοί), ηγούνται της παραγωγής ποδοσφαιρικών MME σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Δίνει την δυνατότητα στους οπαδούς να εκφράσουν τις ιδέες τους, ενώ από την άλλη πολλά site που ελέγχονται από εταιρείες επιχειρούν να εκχρηματίσουν την παραγωγή οπαδών (Guschwan, 2016, όπως αναφέρεται σε Σπύρος, 2017β, σ. 4). Η χρήση του διαδικτύου μεταφέρει τον σύγχρονο τρόπο ζωής, ο οποίος όμως δεν περιφρονεί τη σημασία του τόπου και της ιστορίας. Αντίθετα μάλιστα ορισμένοι ιστότοποι συνδέσμων εκφράζουν απέραντη υπερηφάνεια για τον τόπο την κουλτούρα και την ιστορία του συλλόγου, δίνοντας τη δυνατότητα στους οπαδούς να συμμετέχουν στο πάθος και τη μαγεία του αγαπημένου τους συλλόγου. Αντιπροσωπεύουν ένα ευέλικτο πλαίσιο έκφρασης της κοινότητας που εξελίσσεται καθημερινά και εκφράζει τις επιθυμίες των τοπικών και παγκόσμιων οπαδών της (Guschwan, 2016, όπως αναφέρεται σε Σπύρος, 2017β, σ. 5).

Ένα από τα βασικά επικοινωνιακά όπλα των οπαδών στην προσπάθειά τους να εκφράσουν ένα αυτόνομο οπαδικό λόγο, παρεμβαίνοντας σε θέματα που αφορούν την ομάδα τους, είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τη σημερινή εποχή υπάρχει μεγάλος αριθμός οπαδικών sites, blogs και forums, με αποτέλεσμα όχι μόνο να υπάρχει ανάπτυξη στο δημόσιο λόγο των οπαδών αλλά και ανακατατάξεις σε θεσμικά MME και επίσημα MME των αθλητικών συλλόγων (Σπύρος, 2017β, σ. 8).

Το διαδίκτυο εν τέλει δίνει τη δυνατότητα στους οπαδούς ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους, να αλλάξουν απόψεις, να χτίσουν σχέσεις, να συνδεθούν με ευρύτερες κοινότητες, να εκφράσουν τη διαμαρτυρία τους και να δράσουν πολιτικά. Ενημερώνει τους οπαδούς για τις ομάδες που υποστηρίζουν και παρέχει μια αυξημένη τεχνολογική δυνατότητα για μη εξαρτημένη δράση σε σχέση με το παρελθόν (Σπύρος, 2017β, σ. 10).

Οι οπαδοί παράγουν τις αφηγήσεις τους μέσω κειμένων, εικόνων και βίντεο, διαδίδουν τις απόψεις τους άμεσα και όποτε το επιθυμούν, προβάλλουν κοινωνικοπολιτικά μηνύματα, οργανώνουν κινητοποιήσεις και «απαντούν» σε αντιπαραθέσεις, είτε με τις διοικήσεις των ομάδων, είτε με αντίπαλες οπαδικές συλλογικότητες (Αγγελάκης, 2019, σ. 19).

2. Προσφυγική μνήμη και Αθλητισμός

2.1 Ο σχηματισμός και η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης.

Η Μικρά Ασία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ανάμεσα σε Ευρώπη και Ασία, ήταν μια γέφυρα των λαών που κατοικούσαν στις δυο ηπείρους και κατά περιόδους αποτέλεσε στόχο επιδρομών και κατακτητών είτε από τη μία, είτε από την άλλη πλευρά. Η ιστορία της στους αιώνες, είναι μια συνεχόμενη αδιάκοπη πάλη των κατοίκων της, με τους κατά καιρούς, νέους επιδρομείς (Πελαγίδης, 2001, σ. 14).

Η δύναμη της ιστορίας εκκινεί από το παρελθόν, αναβιώνει όμως στο παρόν και προκαθορίζει το μέλλον (Φωτιάδης, 2010, σ. 10). Η μνήμη της προσφυγιάς στην Ελλάδα συνδέθηκε και συγκρίθηκε με τη μνήμη της μικρασιατικής πατρίδας, ενώ η αποχώρηση των προσφύγων από την πατρίδα τους ταυτίστηκε ως μια στρατιωτική ήττα και το τέλος της διεκδίκησης της Μικράς Ασίας. Η προσωπική και κοινωνική μνήμη, ενώθηκαν με την «εθνική μνήμη» της πολιτικής ιστορίας και έδωσαν νόημα, ιδεολογικά και πολιτικά, σε όρους όπως, «χαμένες» ή «αλησμόνητες πατρίδες» (Βαρλάς, 2007, σ. 148).

Η κοινωνική μνήμη δείχνει πως ένα γεγονός που διαμορφώθηκε και νοηματοδοτήθηκε σε έναν συγκεκριμένο τόπο και χρόνο έρχεται επανειλημμένα με διαφορετικό περιεχόμενο και σημασία σε ένα καινούργιο περιβάλλον. Το παρελθόν που οικοδομήθηκε σαν εμπειρία ζωής σε συγκεκριμένο χώρο, χρόνο και αξιολογικό πλαίσιο, διαφοροποιείται, με αλλαγές που διέπονται από στρατηγικές που διαμορφώνονται στο παρόν. Το παρόν ξαναγνωρίζει και επηρεάζει το παρελθόν και αντίστροφα το παρελθόν επιδρά στο παρόν, κατασκευάζοντας καινούργιες σκέψεις της σημερινής εποχής, που στηρίζονται στις τωρινές κοινωνικές συνθήκες, κανόνες και αξιακά πλαίσια (Halbwachs, 2013, σ. 12). Η ανάμνηση αποτελεί μια ανακατασκευή από το παρελθόν, με στοιχεία που χρησιμοποιούμε από το παρόν και η οποία έχει δημιουργηθεί από ανακατασκευές προηγούμενων εποχών με μια εικόνα του παρελθόντος ήδη παραλλαγμένη (Halbwachs, 2013, σ. 94).

Οι δυο δομές του παρελθόντος αντιστοιχούν σε δυο πλαίσια μνήμης. Την επικοινωνιακή και την πολιτισμική μνήμη. Η επικοινωνιακή μνήμη αποτελείται από αναμνήσεις που αφορούν το πρόσφατο παρελθόν και συγκροτείται από βιώματα και εμπειρίες που μεταδίδονται σε τρεις έως τέσσερις γενεές (Assmann, 2021, σ. 57). Η πολιτισμική μνήμη αποτελεί το κληροδοτημένο νόημα. Συνθέτει τον χώρο όπου συγκλίνουν η μιμητική μνήμη, η μνήμη των αντικειμένων, η γλώσσα και η επικοινωνία. (Assmann, 2021, σ. 14). Προσανατολίζεται σε σταθερά πλαίσια του παρελθόντος το οποίο συμπυκνώνεται σε

συμβολικούς τύπους όπου προστίθεται η ανάμνηση. Η πολιτισμική μνήμη αντίθετα από την επικοινωνιακή αποτελεί μέρος μιας θεσμοποιημένης μνημοτεχνικής (Assmann, 2021, σ. 59).

Η θεωρία της ενσώματης μνήμης αναπτύσσεται από τον Connerton και αποτελεί μια μνημονική πρακτική των προσφύγων, η οποία παραπέμπει στη μεταβίβαση της συλλογικής μνήμης μέσα από ενσώματες τελετές. Οι ενσώματες τελετές απεικονίζουν το παρελθόν, ενώ όσοι συμμετέχουν γίνονται σύγχρονοι με το μύθο που απεικονίζουν, καθώς με την επανάληψη ο μύθος ενσωματώνεται στο παρόν (Connerton, 1990, σ. 43).

Το ψυχολογικό βάρος της προσφυγιάς και το αίσθημα της αδικίας, μεταφέρθηκε ως πολιτισμικό χαρακτηριστικό στους απογόνους των προσφύγων, πολλοί από τους οποίους ένιωσαν την αρνητική συνέπεια της μη ολοκληρωμένης «αποκατάστασης» (Βαρλάς, 2007, σ. 149).

Ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας, της Θράκης, του Πόντου, η προσφυγιά, ο ξεριζωμός, η Μικρασιατική καταστροφή, αποτελούν σημαντικά στοιχεία διαμόρφωσης της ιστορικής προσφυγικής μνήμης στην σύγχρονη Ελλάδα. Η προσφυγική μνήμη του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας, είναι φανερή σε όλες τις οικογένειες που έχουν καταγωγή από τη Μικρά Ασία, ενώ παρουσιάζεται ως μνήμη της κοινότητας στους προσφυγικούς συλλόγους και στις τελετουργίες τους. Αποτελεί και εθνική μνήμη με τη θεσμοθέτηση συγκεκριμένων ημερών μνήμης, τόσο για τον ποντιακό όσο και για τον μικρασιατικό ελληνισμό, ενώ σε όλες τις ερμηνείες της πρόκειται για μια «δραματική μνήμη». Η Μικρασιατική καταστροφή και η αποκατάσταση των προσφύγων, συμβολίζουν την ικανότητα του έθνους να ξαναγεννιέται μέσα από τις στάχτες του (Σαλβάνου, 2018, σ. 11).

Η πολύπλοκη σχέση της μνήμης με την ιστορία, αποτελεί ικανή συνθήκη της προσέγγισης πολιτικοποίησης του παρελθόντος και μας παρέχει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τον τρόπο όπου το παρόν με το παρελθόν έχουν μια αμοιβαία σχέση παραγωγής, η οποία επεκτείνεται στην κοινωνία (Εξερτζόγλου, 2011, σ. 191).

Η προσφυγική μνήμη και ο ρόλος της αποτελούν καθοριστικά πεδία αν θέλουμε να κατανοήσουμε πως θυμούνται το παρελθόν τόσο όσοι το βίωσαν, όσο και αυτοί στους οποίους κληρονομήθηκε – τις περισσότερες φορές ως «χρέος» (Σαλβάνου, 2018, σ. 19). Η δεύτερη γενιά των προσφύγων μετέτρεψε την ιστορία σε μνήμη και αναζήτησε τον δικό της δρόμο μέσα από επαναλαμβανόμενες προσαρμογές. Είχε μεγάλο μέρος ακόμα να διανύσει μέχρι να αξιολογήσει με ωριμότητα τα δεδομένα και να οδηγηθεί στην

αυτοσυνείδηση. Στην τρίτη γενιά απομένει το χρέος να διεκδικήσει το δικαίωμα στη μνήμη (Φωτιάδης, 2004, σ. 16).

Η συλλογική μνήμη σχηματίζει τον τρόπο με τον οποίο αναγνωρίζει ένα σύνολο το παρελθόν του. Δεν αποτελεί μνήμη παγιωμένη, αλλά πιο πολύ μια πρακτική που διαμορφώνεται συνεχώς μέσα από συλλογικές εκφράσεις. Η διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης πραγματοποιείται στο δημόσιο χώρο μέσω της έκφρασης, της συνάντησης και του συνδυασμού της ατομικής μνήμης από τα μέλη της κοινότητας (Σαλβάνου, 2018, σ. 92).

2.2 Ταυτότητα του πρόσφυγα και μεταμνήμη

Η προσέγγιση των ταυτοτήτων, ως ένας χώρος που διαπραγματεύονται και διαμορφώνονται οι αντιλήψεις κατασκευής του εαυτού και της κοινότητας, είναι ιστορικά προσδιορισμένη (Εξερτζόγλου, 2011, σ. 45).

Η εμφάνιση μιας πληθυσμιακής ομάδας με διαφορετικά χαρακτηριστικά στο εσωτερικό της χώρας, συγκροτεί μια ειδική ταυτότητα, αυτή του «πρόσφυγα», η οποία ενισχύεται συνεχώς με νέα δεδομένα και επικαλύπτει τις όποιες διαφορές, ενώνοντας πληθυσμούς που ήταν διαφορετικοί μεταξύ τους. Η διαδικασία αυτή αποτελεί το μέσο ενσωμάτωσης των προσφύγων στην Ελλάδα, αλλά πραγματοποιείται με «ανάποδο» τρόπο δηλαδή μέσω της ανάδειξης συμβόλων διαφοροποίησης και όχι μέσω πεδίων που υπερβαίνουν τις πολιτισμικές και άλλες αντιθέσεις, που έχουν οι πρόσφυγες μεταξύ τους, αλλά και σε σχέση με τους ντόπιους (Κατσάπης, 2011, σ. 161).

Οι προσφυγικές ταυτότητες συγκροτούνται σε τρία πλαίσια ένταξης. Αναφέρονται σε χωρικές ενότητες, τα χαρακτηριστικά τους όμως δεν είναι όμως μόνο τοπικά. Το πρώτο πλαίσιο ένταξης είναι το προσφυγικό, με το σύνολο της Μικράς Ασίας και συχνά τους χώρους που βρίσκονται γύρω γεωγραφικά. Δεύτερο πλαίσιο είναι το περιφερειακό με αναφορά σε πολιτισμικά στοιχεία (Πόντος – Μικρά Ασία - Καππαδοκία). Τέλος το τοπικό πλαίσιο ένταξης με τις πόλεις και τους οικισμούς. Ανάλογα με την ιστορία της κάθε περιοχής διαμορφώνεται η μνήμη του τόπου με στόχο τη διατήρηση της ιδιαίτερης ταυτότητας (Βαρλάς, 2007, σ. 154).

Η Μαριάνε Χίρς εισάγει τη έννοια της μεταμνήμης η οποία δεν αφορά στη μνήμη των γεγονότων που έχουν ζήσει τα υποκείμενα ή που έχουν εξοικειωθεί με βάση τη μνήμη του πολιτισμού, αλλά σε γεγονότα που έχουν επενδυθεί συναισθηματικά εξαιτίας εμπειρικών βιωμάτων συγγενικών προσώπων της προηγούμενης γενιάς και τα οποία έχουν μεταφέρει στην καθημερινότητά τους (Hirsch, 1997, όπως αναφέρεται σε Σαλβάνου, 2018, σ. 24).

Το τραύμα αποτελεί ένα εργαλείο ερμηνείας για τη μελέτη της μνήμης και η κατασκευή πολιτισμικά του συλλογικού τραύματος, μπορεί να λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος της κοινότητας της πρώτης γενιάς, αυτής που βίωσε τις τραυματικές εμπειρίες, με τη δεύτερη ή και την τρίτη γενιά, που μεταλαμπαδεύει το τραύμα μέσω της μεταμνήμης (Σαλβάνου, 2018, σ. 25).

Για κάθε ομάδα ανθρώπων που έχουν ξεριζωθεί από τον τόπο τους, οι κοινές αναμνήσεις έχουν τεράστια σημασία. Η μνήμη αποτελεί στοιχείο ανασυγκρότησης της ζωής τους, ένα μέσο για να επιβιώσουν πολιτισμικά, ένα σημαντικό κεφάλαιο χωρίς το οποίο θα υπήρχε απώλεια της ταυτότητάς τους (Hirschon, 2006, σ. 59). Ειδικά για τους Μικρασιάτες η ανάμνηση και η χρήση μνήμης έχουν ιδιαίτερη σημασία, αποτελούν την πολυτιμότερη περιουσία τους, στην προσπάθειά τους να χτίσουν ένα νέο τρόπο ζωής μέσα από το χάος του ξεριζωμού και της προσφυγιάς (Hirschon, 2006, σ. 60).

2.3 Η προσφυγική ταυτότητα στα ελληνικά ποδοσφαιρικά σωματεία μετά την Μικρασιατική καταστροφή.

Η εμφάνιση των σπορ και πιο συγκεκριμένα των αθλητικών σωματείων, αποτελεί ένα νεωτερικό φαινόμενο το οποίο εκφράζει τις μορφές κοινωνικότητας που αναπτύσσονται στη συλλογική ζωή και οι οποίες εντάσσονται στις κοινωνικές και δημογραφικές διαφοροποιήσεις που διαμορφώθηκαν λόγω της αστικοποίησης και της εκβιομηχάνισης του πληθυσμού (Κουλούρη, 1997, σ. 43).

Στην Ελλάδα τα χαρακτηριστικά του αθλητισμού την περίοδο του Μεσοπολέμου καθορίστηκαν από τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που διαμορφώθηκαν από την Μικρασιατική καταστροφή. Η παραίτηση από την ιδέα της Μεγάλης Ελλάδας και ο τερματισμός των πολεμικών προσπαθειών για την επέκτασή της σε νέα εδάφη, τερμάτισαν την πολεμική ετοιμότητα στην οποία βρισκόταν η κοινωνία για δέκα τουλάχιστον χρόνια και ξεκίνησε η αναζήτηση ενός νέου εθνικού αφηγήματος. Η σύνδεση του αθλητισμού και της γυμναστικής με την στρατιωτική εκπαίδευση υποχωρεί, και αναδύεται το ιδεολόγημα της ελληνικότητας (Μπαλάς, 2021, σ. 45).

Μεγάλη σημασία στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης ώστε να κατορθώσει να βρει απήχηση στην κοινότητα που την παρήγαγε, ήταν η έγκριση ιστορικών πρακτικών, μέρος των οποίων ήταν η δημιουργία συλλόγων, που αναπλήρωναν, ως τόποι αναφοράς το χάσμα που είχε δημιουργηθεί με τη διάλυση των προσφυγικών κοινοτήτων. Σε αυτούς

τους συλλόγους διαμορφώνονται σταδιακά κοινότητες μνήμης που ισχυροποιούν τους δεσμούς μεταξύ των κοινοτήτων (Σαλβάνου, 2018, σ. 211).

Μετά το 1922 η ποδοσφαιρική δραστηριότητα των προσφύγων συμβάλλει καθοριστικά στην εκτεταμένη διάδοση του ποδοσφαίρου. Η αναγνωρισιμότητα του αθλήματος στον ανδρικό πληθυσμό σε όλα τα κοινωνικά στρώματα κατά τη διάρκεια των πολέμων συντελεί με την σειρά της στην ευρύτερη διάδοσή του (Γάσιος, 2015, σ. 245). Η ταυτότητα του πρόσφυγα συνδέθηκε με την ανάπτυξη συλλογικών μορφωμάτων τα οποία είχαν σχέση είτε με την καταγωγή, είτε με τον τόπο της νέας εγκατάστασης. Τα προσφυγικά σωματεία παρουσίαζαν μια σειρά δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη των μεταξύ τους δεσμών, αλλά και την αντιμετώπιση των αναγκών τους (Βαρλάς, 2007, σ. 161). Η δημιουργία σωματείων με μικρασιατικό ή ποντιακό χαρακτήρα, αλλά κυρίως με προσφυγική ταυτότητα παρουσιάζουν ιδιαίτερη άνθηση και διαμορφώνουν χαρακτηριστικά εκπολιτιστικών και εξωραϊστικών συλλόγων. Ο Πανιώνιος και ο Απόλλων μεταφυτεύονται από τη Μικρά Ασία, ενώ η ΑΕΚ στηρίζεται από μέλη και αθλητές του Πέρα Κλούμπ (Βαρλάς, 2007, σ. 163). Οι πρόσφυγες αξιοποιούν το πολιτισμικό κεφάλαιο που μεταφέρουν από τη Μικρά Ασία στο ποδόσφαιρο, το οποίο συμπίπτει με τη χρυσή εποχή του αθλήματος και έτσι η ανάπτυξή του δημιουργεί την ίδρυση πολλών σωματείων, την εμφάνιση αθλητικών εφημερίδων και την μεγάλη παρουσία του κόσμου στις κερκίδες των αθλητικών σταδίων (Μπαλτάς, 2021, σ. 111).

Η πρώτη περίοδος μετά το 1922 και έως το 1926 όταν και ιδρύθηκε η Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία (ΕΠΟ), χαρακτηρίζεται από έντονες ζυμώσεις με την έλευση των προσφύγων ποδοσφαιριστών από τη Μικρά Ασία και την Κωνσταντινούπολη να δημιουργούν αλλαγές στη σύνθεση των ομάδων, λόγω των μετακινήσεων των ποδοσφαιριστών από τον έναν, στον άλλον σύλλογο (Μπαλτάς, 2021, σ. 114).

Ο Απόλλων Σμύρνης ο οποίος ιδρύθηκε το 1891 σαν σωματείο φιλαρμονικό, πήρε το όνομά του από τον θεό Απόλλωνα ο οποίος ήταν ο προστάτης της μουσικής. Το 1894 ίδρυσε εκδρομικό τμήμα και στην συνέχεια τμήμα αθλητισμού (Μπαλτάς, 2014, σ. 36). Η ομάδα ποδοσφαίρου του Απόλλωνα μέχρι το 1922 ήταν η πιο ισχυρή ομάδα της Σμύρνης. Συμμετείχε για πρώτη φορά στους αγώνες της Αθήνας στο ποδηλατοδρόμιο του Φαλήρου, ενώ το 1924 πέντε Κωνσταντινουπολίτες ποδοσφαιριστές αποχωρούν για να μεταπηδήσουν στην νεοσύστατη ΑΕΚ και ο Απόλλωνας ενισχύεται με τέσσερις ποδοσφαιριστές που φεύγουν από τον Πανιώνιο Γ.Σ. (Μπαλτάς, 2021, σ. 115).

Ο Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος Σμύρνης ιδρύθηκε το 1890. Ο Ορφέας αποτελεί πρόγονο του Π.Γ.Σ έναν από τους αρχαιότερους συλλόγους της Σμύρνης (Μπαλτάς, 2014, σ. 31). Λαμβάνει μέρος στα πρώτα πρωταθλήματα που έγιναν στο ποδηλατοδρόμιο του Φαλήρου, στη συνέχεια όμως έχει καθοδική πορεία καθώς το 1924 η Αρμενική Αθλητική Ένωση αποκτά από τον Πανιώνιο πέντε ποδοσφαιριστές και σε συνδυασμό με την μετακίνηση ποδοσφαιριστών στον Απόλλωνα η συμμετοχή του στο πρωτάθλημα τη συγκεκριμένη χρονιά ήταν αδύνατη (Μπαλτάς, 2021, σ. 116).

Αρχικά οι πρόσφυγες ποδοσφαιριστές της Κωνσταντινούπολης αγωνίστηκαν σε προσφυγικά σωματεία της Αθήνας όπως ο Πανιώνιος και ο Απόλλων και ορισμένοι στον Παναθηναϊκό. Το 1924 η ΑΕΚ κάνει αίτηση για να συμμετάσχει στο πρωτάθλημα που θα διεξαγόταν στο γήπεδο του Παναθηναϊκού στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Το 1926 αποκτά τον Κώστα Νεγροπόντη ο οποίος μετά την Μικρασιατική καταστροφή συμμετείχε ως ποδοσφαιριστής στο Γαλλικό πρωτάθλημα. Τρία χρόνια μετά την ίδρυσή της, καθιερώνεται στην συνείδηση των φιλάθλων ως ένα σωματείο ισχυρό της Αθήνας το οποίο μάλιστα μαζί με τον Παναθηναϊκό και τον Ολυμπιακό ιδρύουν το λεγόμενο ΠΟΚ, το οποίο αποτελούσε την αντίδραση των τριών σωματείων προς την ΕΠΟ, η οποία επιχειρούσε τον έλεγχο των εισπράξεων από τους ποδοσφαιρικούς αγώνες (Μπαλτάς, 2021, σ. 116).

2.3.1 Γήπεδα των προσφυγικών σωματείων.

Ο χώρος παίζει σημαντικό ρόλο και στη συλλογική και στην πολιτισμική μνημοτεχνική. Μνημοτεχνική, αυτό που ονομάζουμε «πολιτισμό της ανάμνησης». Ο όρος «μνημότοπος» χρησιμοποιήθηκε από τον Pierre Nora και σύμφωνα με την μνημοτεχνική, ακόμα και ολόκληρα τοπία μπορούν να εργαλειοποιηθούν στο πλαίσιο της πολιτισμικής μνήμης. Οι τόποι αυτοί λειτουργούν ως «μνημότοποι» ή καλύτερα ως τόποι ανάμνησης (Assmann, 2021, σ. 71).

Η εξεύρεση αθλητικών χώρων αποτελούσε για τα μέλη των προσφυγικών αθλητικών σωματείων ένα ζήτημα ύψιστης σημασίας. Τους πρώτους μήνες φιλοξενήθηκαν σε αθλητικούς χώρους προσωρινά, στη συνέχεια όμως που κάθε ελπίδα επιστροφής στη Μικρά Ασία άρχισε να σβήνει, η αναζήτηση για μόνιμους αθλητικούς χώρους αποτελούσε επιτακτική ανάγκη (Μπαλτάς, 2021, σ. 161). Τα γήπεδα και οι αθλητικοί χώροι που δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τους προσφυγικούς συλλόγους, αποτελούσαν χώρους νοσηματοδότησης και σφυρηλάτησης της προσφυγικής τους ταυτότητας. Μέσα

από αυτά εκπροσωπούσαν την ιστορία τους, τους τόπους καταγωγής τους και την προσφυγική τους θέση στην κοινωνία (Μπαλτάς, 2021, σ. 239).

Ο Πανιώνιος φιλοξενήθηκε για κάποια χρόνια στο Παναθηναϊκό Στάδιο μέχρι να εγκατασταθεί στη Νέα Σμύρνη. Η ίδρυση αθλητικού κέντρου στη Νέα Σμύρνη υπήρξε θέμα μελέτης για πολλά χρόνια. Τα έργα για τη δημιουργία του σταδίου του Πανιωνίου ξεκίνησαν το 1939 ύστερα από χρηματοδότηση με πίστωση από το καθεστώς Μεταξά (Μπαλτάς, 2021, σ. 161). Το στάδιο που έχει για έδρα από το 1940 μέχρι και σήμερα ο Πανιώνιος είναι η Νέα Σμύρνη, τοποθεσία όπου διέμεναν Σμυρνιοί πρόσφυγες (Χαιδούτης, 2010, σ. 7).

Ο Απόλλωνας Σμύρνης το 1926 χρησιμοποίησε με ενοικίαση γήπεδο στο Ρουφ. Στις αρχές του 1939 ξεκίνησαν οι μελέτες για τη μεταφορά του γηπέδου σε άλλη περιοχή και τελικά το 1939 αποφασίστηκε η μεταφορά της έδρας του Απόλλωνα σε νέο γήπεδο στη Ριζούπολη το οποίο θα περιλάμβανε και εξέδρα 5.000 θέσεων (Μπαλτάς, 2021, σ. 162). Σύμφωνα με τους οπαδούς του, το γήπεδο της Ριζούπολης χαρακτηρίζεται ως «σπίτι» που φτιάχτηκε από «πρόσφυγες», για να στεγάσει «πρόσφυγες» (Αγγελάκης, 2019, σ. 106).

Το 1926 ο Ιωάννης Χρυσάφιδης μέλος Κεντρικής Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων και αργότερα πρόεδρος της ΑΕΚ, παραχώρησε στην Κεντρική Επιτροπή Στεγάσεων ένα χώρο με δέντρα στη Νέα Φιλαδέλφεια. Η επιτροπή αποφάσισε ότι ο συγκεκριμένος χώρος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως γυμναστήριο από τα παιδιά των προσφύγων. Οι φίλαθλοι και οι ποδοσφαιριστές της ΑΕΚ υπό το φόβο ότι ο χώρος θα μπορούσε να καταληφθεί από κατοίκους της Νέας Φιλαδέλφειας, σε μια νύχτα μέσα, έκοψαν τα δέντρα του οικοπέδου (Μπαλτάς, 2021, σ. 163). Η περιοχή ήταν ένα απέραντο εργοτάξιο, ενώ από παλιές μαρτυρίες βλέπουμε ότι οι πρώτες εργασίες που πραγματοποιήθηκαν στο Στάδιο έγιναν από εθελοντές, με υλικά από εργολάβους που τα είχαν χαρίσει, πολλά από τα οποία μεταφέρονταν κρυφά το βράδυ (Ερτσος, 2015, σ. 29). Το 1929 ο Κωσταντίνος Σπανούδης (πρόεδρος της ΑΕΚ), ύστερα από παρέμβασή του στον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, κατάφερε την παραχώρηση του γηπέδου στην ΑΕΚ από το υπουργείο Πρόνοιας. Το 1930 εγκρίθηκε από το διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου το σχέδιο για την κατασκευή του νέου γηπέδου, με σύναψη δανείου μεταξύ των μελών της ομάδας (Μπαλτάς, 2021, σ. 163). Τα εγκαίνια του γηπέδου έγιναν στις 2 Νοεμβρίου του 1930, με φιλικό παιχνίδι της ΑΕΚ με τον Ολυμπιακό και τελικό σκορ 2-2. Ο αγώνας διεξήχθη υπό τη μουσική της μπάντας του Δήμου Αθηναίων και με παρουσία υπουργών, βουλευτών και αθλητικών παραγόντων (Φουρνάρος β, 2014, σ. 78).

Ο ΠΑΟΚ απέκτησε το νέο του γυμναστήριο στη Θεσσαλονίκη στην περιοχή Σιντριβάνι. Οι ενέργειες του ΠΑΟΚ για να αποκτήσει ένα φυσιολογικό γήπεδο ξεκίνησαν με υπόμνημα προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο με το οποίο ζητούσαν την απαλλοτρίωση του χώρου και ένα ποσό προκειμένου να διαμορφώσουν το χώρο και να κατασκευάσουν τις απαιτούμενες εγκαταστάσεις. Το 1930 κατατέθηκε ο θεμέλιος λίθος για την κατασκευή του αθλητικού κέντρου του ΠΑΟΚ, ύστερα από διεκδίκηση και δυναμικές ενέργειες από μέλη του ΠΑΟΚ εκείνης της εποχής (Μπαλτάς, 2021, σ. 166).

2.3.2 Τα χαρακτηριστικά σύμβολα και οι ύμνοι των προσφυγικών ομάδων.

Το σύμβολο που χρησιμοποίησαν στην πλειονότητά τους τα αθλητικά προσφυγικά σωματεία ήταν ο βυζαντινός δικέφαλος αετός. Το έμβλημα αυτό χρησιμοποίησαν κυρίως σωματεία τα οποία παρέπεμπαν στην Κωνσταντινούπολη και το Βυζάντιο, ενώ επίσης το μυθικό πτηνό φοίνικας συμβόλιζε την αναγέννηση και την ανασυγκρότηση των προσφύγων. Για παράδειγμα η αρχική σφραγίδα της ΑΕΚ είχε κυκλικά την επωνυμία της και ανάμεσα τον «φοίνικα εκ της τέφρας», ο οποίος συμβόλιζε την ανοικοδόμηση του ελληνικού αθλητισμού της Κωνσταντινούπολης. Πολλές φορές το σύμβολο και η σφραγίδα του σωματείου σηματοδοτούσαν ευθέως τον προσφυγικό τόπο καταγωγής. Τα χρώματα που είχαν οι αθλητικές εμφανίσεις των ομάδων δήλωναν συχνά τη σύνδεση της ομάδας με τον τόπο καταγωγής των ανθρώπων του. Οι ομάδες των προσφύγων της Κωνσταντινούπολης συχνά χρησιμοποιούσαν το κίτρινο και το μαύρο τα οποία ήταν τα χαρακτηριστικά χρώματα του Βυζαντίου (Μπαλτάς, 2021, σ. 236).

Ο δικέφαλος αετός ενσαρκώνει τη δόξα και την υπερηφάνεια του Βυζαντίου και διατυπώνει τη θέληση, να παραμείνουν στη μνήμη η ξεριζωμένη και βασανισμένη προσφυγιά και τα σπαράγματα της Μικρασιατικής καταστροφής. Το ένα κεφάλι κοιτάζει δεξιά και το άλλο αριστερά συμβολίζοντας την εξουσία του Βυζαντίου σε ανατολή και δύση, ενώ στα πόδια του βρίσκονται ένα ξίφος και μια υδρόγειος σφαίρα, που συμβολίζουν την παντοδυναμία του στη γη (Κουκούλογλου β, 2014, σ. 45).

Οι ύμνοι των αθλητικών συλλόγων αποτελούν χαρακτηριστικό της γλώσσας τους και έκφραση της ταυτότητάς τους. Συνήθως αναφέρουν τον τόπο καταγωγής, τη δόξα του παρελθόντος και την αθλητική ιδέα της νίκης. Ο Πανιώνιος συνέχισε τον ύμνο που είχε χρησιμοποιήσει στη Σμύρνη, ενώ τα υπόλοιπα σωματεία προσπάθησαν να αποκτήσουν το δικό τους ύμνο. Η ΑΕΚ ήθελε να χρησιμοποιήσει ως δικό της ύμνο τον ύμνο του συλλόγου Πέραν, αλλάζοντας τη λέξη Πέραν με τη λέξη ΑΕΚ (Μπαλτάς, 2021, σ. 237).

3. Ερευνητική Μεθοδολογία.

3.1 Ερευνητικά ερωτήματα.

Σκοπός της έρευνας αποτελεί η διερεύνηση του κατά πόσο ο «κόσμος» της ΑΕΚ και συγκεκριμένα οι οργανωμένοι οπαδοί, διατηρούν τα στοιχεία της ταυτότητας του συλλόγου όπως προκύπτουν από την ιστορία της και ειδικότερα όπως αναφέρονται παρακάτω, αλλά και πως προβάλλονται από τους «Αεκτζήδες», κατά τον ετεροπροσδιορισμό τους σε σχέση με άλλα σωματεία με ομοειδή χαρακτηριστικά. Διερευνάται επίσης, ο ρόλος της διοίκησης και των παραγόντων της ομάδας σε σχέση με τη διαχείριση της προσφυγικής της ταυτότητας.

Ερώτημα 1. Το κεντρικό ερώτημα της εργασίας είναι το πως βιώνουν οι σημερινοί οπαδοί της ομάδας τη σχέση της με το παρελθόν. Αποτελούν οι αρχικές αξίες της ομάδας καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή τους ως αγαπημένη τους ομάδα; Είναι προσηλωμένοι στην αρχική στόχευση της ομάδας και μετουσιώνουν την ιστορία σε σημερινή πραγματικότητα; Η προσφυγιά και ο ξεριζωμός είναι έννοιες με ιδεολογικό περιεχόμενο για τον σημερινό οπαδό της ΑΕΚ;

Ερώτημα 2. Ένα δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αποτελεί ο ετεροπροσδιορισμός του κόσμου της ΑΕΚ, με οπαδούς άλλων ομάδων που έχουν τα ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ο Πανιώνιος, ο Απόλλων Σμύρνης ή ο ΠΑΟΚ είναι ομάδες οι οποίες ιδρύθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν, με προσφυγικά και Μικρασιατικά χαρακτηριστικά. Τι σημαίνει για τον οπαδό της ΑΕΚ η κοινή ιστορική πλαισίωση αυτών των ομάδων και πως αντιμετωπίζονται από τον σημερινό «ενωσίτη» οπαδό;

Ερώτημα 3. Η σημερινή διοίκηση διακατέχεται από ένα όραμα και μια ιστορική συνέχεια της αρχικής ταυτότητας, των αξιών και της προσφυγικής ιστορίας της ομάδας; Ποιος ο ρόλος της και προσπάθεια της, στην ανάδειξη ιδεολογικών και συμβολικών πλαισίων της ιστορικής ταυτότητας της ΑΕΚ που ενσαρκώνουν την προσφυγική ταυτότητα;

Ο τρόπος διαχείρισης της προσφυγικής μνήμης και η σύνδεσή της με την ταυτότητα και την κουλτούρα των οργανωμένων οπαδών αποτελεί το κεντρικό ζήτημα της εργασίας. Η στάση της διοίκησης και ο ετεροπροσδιορισμός των οργανωμένων οπαδών με οπαδούς ομάδων με παρόμοια ιδεοκοινωνιολογικά χαρακτηριστικά συμπληρώνουν το βασικό κεντρικό ερώτημα της μελέτης.

3.2 Ερευνητική τεχνική.

Για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων επιλέχτηκε η διεξαγωγή ποιοτικής προσέγγισης και έρευνας. Η ποιοτική έρευνα αποτελεί μια ανοικτή, ευέλικτη και μετασχηματιζόμενη διεξαγωγή ενεργειών, όπου ο ερευνητικός σχεδιασμός αποτελεί το απαραίτητο πλαίσιο τόσο για εσωτερικούς, όσο και για εξωτερικούς ερευνητικούς λόγους (Τσιώλης, 2014, σ. 49). Στις μεθόδους παραγωγής ποιοτικών δεδομένων πραγματοποιούνται διάφοροι τύποι συνέντευξης. Στην περίπτωση της έρευνάς μας επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη (Τσιώλης, 2014, σ. 55). Η ημιδομημένη συνέντευξη αποτελείται από ένα κατά κάποιο τρόπο, προκαθορισμένο σύνολο ερωτήσεων, ενώ χαρακτηρίζεται από την ευελιξία την οποία παρουσιάζει στους τρόπους συνέντευξης. Τα χαρακτηριστικά της τροποποιούνται ανάλογα με τον ερωτώμενο, κάποια θέματα μπορεί να αναλυθούν περισσότερο σε σχέση με τους συμμετέχοντες, ενώ η σειρά και η πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων, εξαρτώνται από την πορεία της συνέντευξης (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 92).

Η μελέτη περίπτωσης, αφορά λοιπόν στην κοινωνικό-ιστορική πλαισίωση της ΑΕΚ και στους οργανωμένους οπαδούς της ομάδας. Αφορά στον μεγαλύτερο σύνδεσμο της, την Original 21. Η ερευνητική στρατηγική περιλαμβάνει και αξιοποιεί και τη στάση της διοίκησης σε σχέση με τα ερωτήματα που τίθενται, ενώ διαφορετικά δεδομένα όπως οι συνεντεύξεις και το φωτογραφικό υλικό χρησιμοποιούνται για την ολοκλήρωση της έρευνας. Μελέτη περίπτωσης αποτελεί η σε βάθος εξέταση μιας συγκεκριμένης έκφανσης ενός φαινομένου στην κοινωνία. Η προσοχή εστιάζεται σε μια συγκεκριμένη εκδήλωση κάποιου θέματος και αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της μελέτης περίπτωσης (Babbie, 2018, σ. 542) . Η μελέτη περίπτωσης περιλαμβάνει την εντατική, με λεπτομέρεια και σε βάθος μελέτη ενός ατόμου ή συνολικά μιας ομάδας (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 59).

Η αναστολή της λειτουργίας των συνδέσμων ως το τέλος Ιουλίου (sport fm, 2022), όπως προβλέπεται και στα εξειδικευμένα μέτρα του νόμου (Νόμος 4908/2022 - ΦΕΚ 52/Α/11-3-2022) με στόχο την αντιμετώπιση της οπαδικής βίας, δημιούργησε μια δυσκολία στη συλλογή πληροφοριών από τις συνεντεύξεις των οργανωμένων οπαδών. Έτσι κρίθηκε σκόπιμο η έρευνα να συμπληρωθεί εκτός από τις συνεντεύξεις όπου αποτελούν τη μια μέθοδο συλλογής δεδομένων και με θεματική ανάλυση του διαδικτυακού λόγου, των φωτογραφιών και των επίσημων ανακοινώσεων που συλλέχθηκαν από την επίσημη διαδικτυακή σελίδα που εκφράζονται οι οργανωμένοι οπαδοί της κοινότητας.

Η θεματική ανάλυση είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται συχνά στην ποιοτική έρευνα. Εντοπίζει περιγράφει, αναφέρει και «θεματοποιεί», επαναλαμβανόμενα νοηματικά μοτίβα, τα οποία εκφράζονται από τα ερευνητικά δεδομένα της ποιοτικής έρευνας. Στη συγκεκριμένη ανάλυση υπάρχει μια «θεωρητική ελευθερία» και μια «ευελιξία», η οποία δεν δεσμεύει τους ερευνητές σε συγκεκριμένα οντολογικά ή επιστημολογικά πλαίσια. (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 114). Η θεματική ανάλυση δεν συγκροτεί μια «τεχνικού τύπου» προσέγγιση, αλλά με το δημιουργικό ρόλο του ερευνητή, ο οποίος αναπτύσσει μια διαλογική σχέση με τα ερευνητικά του στοιχεία, περισσότερο παράγει και σχηματοποιεί τα ερευνητικά ζητήματα παρά τα ανακαλύπτει (Braun & Clarke, 2012, όπως αναφέρεται σε Τσιώλης, 2018, σ. 98). Αποτελεί μια ευέλικτη αλλά με οργάνωση διαδικασία, η οποία δεν πραγματοποιείται σε γραμμικό και μηχανικό πλαίσιο, αλλά προϋποθέτει δημιουργικότητα, ευρηματικότητα και φαντασία. Απαραίτητο στοιχείο της η θεωρητική προεργασία, για την βελτίωση της ανάλυσης και της ερμηνείας (Τσιώλης, 2018, σ.123). Πολύ σημαντική σύμφωνα με τον Reavy, είναι και η παρουσίαση των ποιοτικών δεδομένων σε μορφή φωτογραφιών (Reavy, 2011, όπως αναφέρεται σε Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 103), γεγονός το οποίο τεκμηριώνεται με την θεματική ανάλυση από την επίσημη διαδικτυακή σελίδα της κοινότητας των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ καθώς και από οπαδικά έντυπα. Η ερευνητική αυτή μέθοδος συμπληρώνει τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις και μέσα από το λόγο, τις φωτογραφίες και το περιεχόμενο των αναρτήσεων, μας βοηθάει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων και στην κατανόηση του τρόπου που οι οργανωμένοι οπαδοί, αυτοπροσδιορίζονται σε συνάρτηση με τα ερευνητικά ερωτήματα.

3.3 Συνέντευξη και ερωτήματα.

Ο σχεδιασμός και η διαδικασία των ποιοτικών συνεντεύξεων είναι μια πολυσύνθετη και απαιτητική εργασία που προϋποθέτει οργανωμένη προετοιμασία από τους ερευνητές, ενώ η σωστή διατύπωση των ερωτήσεων και η διάδραση με τους συμμετέχοντες αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό σε μια επιτυχημένη ημιδομημένη συνέντευξη (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 93).

Τα ερωτήματα τα οποία τέθηκαν σε συζήτηση με τους συνεντευξιζόμενους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ είναι τα εξής:

1. Πώς βιώνει ο σημερινός οπαδός τη σχέση της ομάδας με το παρελθόν?

Οι αρχικές αξίες της ομάδας αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή τους ως αγαπημένη τους ομάδα; Τι σημαίνει για την οπαδική κουλτούρα η προσφυγιά και ο ξεριζωμός;

2. Πως ετεροπροσδιορίζεται ο κόσμος της ΑΕΚ, με οπαδούς άλλων ομάδων που έχουν τα ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά; Δηλαδή τι σημαίνει για τους οπαδούς ο Πανιώνιος, ο ΠΑΟΚ και ο Απόλλων Σμύρνης;

3. Οι παράγοντες της ομάδας και η διοίκησή της προσπαθούν να κρατήσουν τις αξίες και την ταυτότητα της ΑΕΚ την σημερινή εποχή;

4. Τα συνθήματα «Μια Ιστορία από την πόλη μας μεγαλώνει από παιδιά» και το ΑΕΚ σημαίνει προσφυγιά ξεριζωμένη τι σημαίνουν για την ORIGINAL;

5. Τι εκδηλώσεις κοινωνικές - φιλανθρωπικού χαρακτήρα κάνει ο σύνδεσμος οι οποίες συνδέονται με την ιστορία της ομάδας;

6. Υπάρχει αντιρατσιστικό προφίλ στην Original λόγω της προσφυγικής μνήμης;

3.4 Δειγματοληψία. Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας.

Η δειγματοληψία αφορά στην τεχνική που χρησιμοποιείται από τους ερευνητές, για τον καθορισμό ενός αριθμού ατόμων που θα συμπεριληφθούν στη μελέτη και αναφέρεται στο στρατηγικό πλαίσιο της επιλογής του δείγματος της έρευνας (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 75). Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 4 συνεντεύξεις και από φωτογραφικό υλικό το οποίο στην πλειοψηφία του συλλέχθηκε από την επίσημη διαδικτυακή σελίδα της οπαδικής κοινότητας Original 21 στο Facebook, η οποία είναι ανοιχτή και προσβάσιμη στο διαδίκτυο. Οι 3 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε οργανωμένους οπαδούς της ομάδας, ενώ η έρευνα συμπληρώνεται και από συνέντευξη στελέχους της διοίκησης της ΠΑΕ ΑΕΚ.

Κάποιες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε ιδιωτικό χώρο ο οποίος είχε συμφωνεί από πριν, ενώ κάποιες πραγματοποιήθηκαν τηλεφωνικά. Η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα στην έρευνα αποτελεί υποχρέωση του ερευνητή και γι' αυτό το λόγο έχουν ληφθεί όλα τα μέτρα διασφάλισης και προστασίας των συμμετεχόντων στην έρευνα. Τα προσωπικά στοιχεία παραμένουν ανώνυμα και στη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας αλλά και μετά από αυτήν, έτσι ώστε να γίνει σεβαστό το δικαίωμα των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 85). Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε απομαγνητοφώνηση δηλαδή η διαδικασία της μεταγραφής (transcription). Μεταγραφή θεωρείται η μετατροπή σε γραπτή αποτύπωση των ηχογραφημένων διαδράσεων του λόγου, οι οποίες γίνονται «αντικειμενικές» και βοηθούν

στην τεκμηρίωση και την εξέταση των συμπερασμάτων της έρευνας (Τσιώλης, 2014, σ. 269). Η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αποτελεί μια κουραστική, μονότονη και μεγάλη σε διάρκεια διαδικασία όμως προσφέρει την πρώτη και σημαντικότερη επαφή με τα δεδομένα (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 129).

Η επιλογή του φωτογραφικού υλικού αποτελείται από δεδομένα που αντλήθηκαν από την επίσημη σελίδα της κοινότητας στο Facebook και οπαδικές σελίδες που αναφέρονται στην ομάδα και την παρουσία της κοινότητας. Οι τριάντα τέσσερις (34) φωτογραφίες που παρουσιάζονται, αφορούν το διάστημα 2010 – 2022 και παρουσιάζουν τον τρόπο διαχείρισης της προσφυγικής μνήμης των οργανωμένων οπαδών. Η δράση τους σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, η προσπάθειά τους να υπερασπιστούν την προσφυγική ταυτότητα και την ιστορία του συλλόγου, καθώς και η αποτύπωση στο σώμα της «προσφυγικής μνήμης», εξωτερικεύεται μέσω του φωτογραφικού υλικού που προβάλλεται από τη θεματική ανάλυση.

Τέλος παρουσιάζονται σε μια τελευταία ενότητα, τα αποτελέσματα και τα δεδομένα τα οποία εξάγονται από την συγκεκριμένη έρευνα, σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν και τους αρχικούς στόχους της.

4. Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως.

Κοινωνική & Ιστορική πλαισίωση μελέτης περίπτωσης.

4.1 Η γέννηση της ΑΕΚ μέσα από την πάλη για επιβίωση. Το πρώτο καταστατικό.

Ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων από την Κωνσταντινούπολη και άλλες πόλεις της Μικράς Ασίας εγκαθίσταται στο κέντρο, περιμετρικά της Ακρόπολης και περιφερειακά της Αθήνας. Μέχρι το 1924, έτος που αποτελεί ορόσημο για τη δημιουργία της ΑΕΚ, πολλοί ποδοσφαιριστές από την Κωνσταντινούπολη είχαν σαν στήριγμα τον Απόλλωνα Σμύρνης, τον Πανιώνιο, τον Παναθηναϊκό και κάποια άλλα σωματεία (Κουκούλογλου, 2014α, σ. 35).

Με το πέρασμα του χρόνου όλο και πιο πολλοί ένιωθαν την ανάγκη να έχουν κάποτε έναν δικό τους σύλλογο. Μια «πολίτικη ομάδα» έναν σύλλογο που θα αποτελούσε την συνέχεια αυτών που άφησαν στην Κωνσταντινούπολη. Υπήρχαν και οι φίλαθλοι που είχαν διαμοιραστεί στα διάφορα σωματεία της Αθήνας, ανάλογα με τις προτιμήσεις που είχαν από την Πόλη. Κάθε βράδυ στο μικρό μαγαζάκι αθλητικών, των Ιωνά και Δημόπουλου, φίλαθλοι και αθλητές της Πόλης, συζητούσαν ότι «κάτι πρέπει να γίνει», για να συγκεντρωθούν κάτω από ένα σύλλογο και ένα έμβλημα οι ποδοσφαιριστές, οι αθλητές και οι φίλαθλοι της Κωνσταντινούπολης (Μακρίδης, 1955, σ. 11).

Η δικτύωση και η ενσωμάτωση γνωστών Κωνσταντινουπολιτών στην ελληνική υψηλή κοινωνία και ιδιαίτερα στη βενιζελική πτέρυγα, παρείχε πιο άμεση πρόσβαση σε κέντρα εξουσίας και περισσότερες πιθανότητες επίτευξης των στόχων και επίλυσης των ζητημάτων που είχαν υπό διαπραγμάτευση. Η ίδρυση συλλόγων συμπεριλαμβάνεται στις προσπάθειες κοινωνικής δικτύωσης, συνένωσης και εκπροσώπησης συλλογικά, των Κωνσταντινουπολιτών στην Ελλάδα. Όπως οι Ρωμιοί της Πόλης προωθούσαν την ελληνική αλυτρωτική ιδεολογία στην οθωμανική πρωτεύουσα, έτσι μέσω της ίδρυσης συλλόγων, επιτροπών και εφημερίδων, διεκδικούσαν τα αναγνωρισμένα από την Συνθήκη της Λωζάνης δικαιώματά τους, διαμορφώνοντας σταδιακά μια φαντασιακή κοινότητα Κωνσταντινουπολιτών με έδρα την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (Καμούζης, 2011, σ. 170). Έτσι λοιπόν, στο μαγαζί αθλητικών ειδών των αδελφών Αιμιλίου και Μενελάου Ιωνά και Κώστα Δημόπουλου, στην οδό Βερανζέρου (στοά Λουξ), μεταλαμπαδεύτηκαν η ιδέα, οι αξίες και τα πιστεύω, της Αθλητικής Ένωσης Κωνσταντινουπόλεως (Κουκούλογλου, 2014α, σ. 35). Στις 13 Απριλίου του 1924 και ενώ στη χώρα πραγματοποιούνταν

δημοψήφισμα για το πολίτευμα, μια ομάδα ανθρώπων αποφάσισε την ίδρυση ενός σωματείου, που στόχο είχε να «στεγάσει» τους Κωνσταντινουπολίτες και Μικρασιάτες αθλητές που είχαν φτάσει στην Αθήνα. (Βούλγαρης, 2021, σ. 24)

Στις 7 Ιουλίου του 1924 κατατίθεται η αίτηση ίδρυσης του συλλόγου. Στις 18 Σεπτεμβρίου το Πρωτοδικείο Αθηνών αναγνωρίζει τη σύνθεση του αθλητικού συλλόγου με την υπ' αριθμ. απόφαση 3.844 και έτσι δημιουργείται η Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως. Το πρώτο καταστατικό αναφέρει ότι σκοπός του συλλόγου είναι να περισυλλέξει και να συγκεντρώσει τους αθλητές στην Αθήνα και τον Πειραιά, που ήταν από την Κωνσταντινούπολη και να συνεχίσει το έργο των αθλητικών σωματείων της Πόλης, διαδίδοντας το αθλητικό φίλαθλο πνεύμα και την γυμναστική προς τη νεολαία (Αγγελίδης, 2014, σ. 42). Είναι η ληξιαρχική πράξη γέννησης της ΑΕΚ, η οποία προσωρινά εγκαθίσταται στα γραφεία της ΧΑΝ, που της παραχωρήθηκαν από το Νίκο Ελεόπουλο, καθηγητή του Athens College και αντιπρόεδρο της διοίκησης, στην οδό Μητροπόλεως (Active, 2004, σ. 46).

Η διοίκηση της ομάδας αποτελείτο από 6 μέλη. Πρόεδρος ήταν ο Κωσταντίνος Σπανούδης, αντιπρόεδρος ο Νικηφόρος Ελεόπουλος, γενικός γραμματέας ο Κωσταντίνος Δημόπουλος, ταμίας ο Τιμολέοντας Τάγαρης και σύμβουλοι ο Μενέλαος Καροτζιέρης και ο Μιλτιάδης Ιερεμιάδης. Η πρώτη αλλαγή στο καταστατικό του σωματείου αφορούσε τα Αρτεμίσια. Οι συνθήκες που επικρατούσαν και οι σχέσεις με τους Τούρκους μετά τα γεγονότα της Μικρασιατικής καταστροφής, δεν θα μπορούσαν να επιτρέψουν τη διοργάνωση αγώνων όπως τους είχαν φανταστεί οι Κωνσταντινουπολίτες ιδρυτές της ομάδας. Η αναβίωση αγώνων που στόχο είχαν να φέρουν στην Ελλάδα την κουλτούρα, τον πολιτισμό και τον αθλητικό τους εαυτό, δεν ήταν εύκολο να πραγματοποιηθούν. Έτσι στο κεφάλαιο Β των σκοπών του συλλόγου, όπου ήταν και οι αγώνες που διεξάγονταν στην Κωνσταντινούπολη με την ονομασία Αρτεμίσια, έγινε τροποποίηση και αναφορά τέλεσης εσωτερικών αγώνων (Βούλγαρης, 2021, σ. 25).

Το 1926 έρχεται από τη Γαλλία ο Κωνσταντινουπολίτης Κώστας Νεγρεπόντης. Παίχτης ο οποίος με την ποιότητά του ανεβάζει το επίπεδο της ομάδας. Με το πέρασμα των χρόνων η ΑΕΚ λύνει τα προβλήματα της και αυξάνει τη δύναμή της (Δικέφαλος, 2022, σ. 29).

Ο Σπανούδης έμεινε στην προεδρία έως το 1932, ενώ στη συνέχεια εκλέχθηκε βουλευτής με το κόμμα των Φιλελευθέρων και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο για την παραχώρηση της έκτασης που στόχο είχε την κατασκευή αθλητικού χώρου στη Νέα Φιλαδέλφεια. Σημαντικό ρόλο στα δρώμενα της ΑΕΚ έπαιξε και η κόρη του Αθηνά. Ο Σπανούδης

πέθανε στις 24 Απριλίου του 1941, τρείς ημέρες πριν την εισβολή των Γερμανών στην Αθήνα (Δικέφαλος, 2022, σ. 28).

4.2 Δεκαετία 1920: Όνομα, σήμα και χρώματα της ομάδας.

Το όνομα της ΑΕΚ με τα τρία αρχικά γράμματα ήταν κάτι το οποίο προέκυψε εύκολα, στις πολύωρες συζητήσεις οι οποίες υπήρχαν στη στοά Λουξ για διαδικαστικά και πρακτικά ζητήματα της ομάδας. Αυτά εξέφραζαν την αγάπη για τον αθλητισμό, την προσδοκία για την ένωση και τις ρίζες που υπήρχαν από την Κωνσταντινούπολη (Τσίλης, 2022, σ. 9). Οι εμπνευστές της μεγάλης ιδέας για την δημιουργία της ομάδας, έδωσαν το όνομα με σκοπό την αναβίωση αλλά και την διατήρηση της προσφυγικής ταυτότητας και της Αθλητικής παράδοσης της «βασιλεύουσας». Ένωση γιατί κάτω από την σκέπη της, ενώνονταν όλες οι ελπίδες του ξεριζωμένου προσφυγικού ελληνισμού, που ονειρεύονταν την επιστροφή του μέσα στα τείχη της Πόλης. Κωνσταντινούπολη γιατί αποτελούσε την πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και το ορόσημο του ελληνισμού για πολλά χρόνια, με ζωή που έσφυζε από Έλληνες, όπως και τα παράλια της Μικράς Ασίας (Καραπάνος, 2007, σ. 17).

Ο Δικέφαλος αετός που αποτελεί το σήμα της ΑΕΚ είναι το έμβλημα του Βυζαντίου και της Ορθοδοξίας. Ο αετός κρατά το σκήπτρο του αρχηγού της αυτοκρατορίας, δείχνοντας δύναμη και υπεροχή. Η επιλογή του αετού που αποτελεί κυρίαρχος του αέρα, συμβόλιζε από τα αρχαία χρόνια τη δύναμη, την ανεξαρτησία και την υπερηφάνεια (Καραπάνος, 2007, σ. 21). Ο αετός είναι το περήφανο και δυνατό σήμα της ομάδας, το οποίο στολίζεται με τα χρώματα της δόξας και της τιμής, τα μαυροκίτρινα βυζαντινά χρώματα, που παραπέμπουν σε αίγλη και δόξα, χρώματα πανανθρώπινα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως (Κουκούλογλου, 2014β, σ. 45).

Τα χρώματα της ομάδας θυμίζουν σε όλους τις αξίες την ιστορία και την παράδοση που προέρχεται από την Κωνσταντινούπολη. Κίτρινο και μαύρο τα χρώματα που αντιπροσωπεύουν την Ορθοδοξία και το Βυζάντιο, όπως επίσης, τη μεγαλοπρέπεια (κίτρινο) και την απώλεια (μαύρο) (Γιαννάτος, 2009, σ. 8).

4.2.1 Α.Σ. Πέραν και Σ.Α.Σ Κωνσταντινουπόλεως

Είναι γνωστή η προγονική σχέση της ΑΕΚ με τον Α.Σ Πέραν, η οποία διατηρήθηκε παρά τις δυσκολίες εκείνης της εποχής (Βούλγαρης, 2022, σ. 6). Ιδρύθηκε το 1880 στην Κωνσταντινούπολη και το 1922 κατέκτησε το πρωτάθλημα Τουρκίας. Όμως λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής και ενώ η ομάδα βρισκόταν στη Γαλλία για αγώνες, οι ποδοσφαιριστές φοβούμενοι να επιστρέψουν ζήτησαν πολιτικό άσυλο, με αποτέλεσμα να

βρεθούν πρόσφυγες στην περιοχή των Αμπελοκήπων (Πανόρμου, Αλεξάνδρας, Γηροκομείο Αθηνών). Μετά τη ίδρυση της ΑΕΚ υπήρξαν πολλοί που ήθελαν να παραμείνει το Πέρα Κλούμπ και έτσι ιδρύθηκε η Πέρα Κλούμπ της Αθήνας (Μπράτσος, 2019, σ. 1).

Ο Νεγρεπόντης, ο αρχηγός της ομάδας βρήκε στέγη στην Γαλλία, ενώ πολλοί συμπαίκτες του γύρισαν στην πατρίδα, αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Κάποιοι παίκτες της Πέρα Κλούμπ βρεθήκαν στην προσφυγοπεριοχή των Αμπελοκήπων, απέναντι από το σημερινό γήπεδο του Παναθηναϊκού. Εκεί αναβίωσαν το όνομα της Πέρα Κλούμπ, ένα σωματείο με το ίδιο όνομα, χρώματα κίτρινο και μαύρο και σήμα τον δικέφαλο αετό. Οι πιο πολλοί ποδοσφαιριστές πάντως στραφήκαν στην ιδέα της δημιουργίας της Αθλητικής Ενώσεως Κωνσταντινουπόλεως, το 1924 (Αγγελίδης, 2021, σ. 14).

Το ιστορικό αυτό σωματείο, που βρισκόταν πάντα σαν οδηγός της κοινωνικής και αθλητικής ζωής της Πόλης, εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να τιμά την ιστορία, να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της Κωνσταντινούπολης και να συνιστά προπομπό του Συλλόγου μας, αναφέρει με ανακοίνωσή της, η ΠΑΕ ΑΕΚ στα 98^α γενέθλια του συλλόγου το 2021. (gazzeta, 2021, σ. 1)

Η σύνδεση όμως της ΑΕΚ με την Κωνσταντινούπολη και όλους τους συλλόγους είναι πολύ μεγαλύτερη. Η ΑΕΚ προσπάθησε να συνεχίσει το έργο του ΣΑΣΚ, του Συνδέσμου Αθλητικών Σωματείων Κωνσταντινουπόλεως. Ένας από τους σκοπούς του, ήταν και η οργάνωση αθλητικών συναντήσεων, έτσι ώστε να υπάρχει επαφή των συλλόγων της Κωνσταντινούπολης με συλλόγους άλλων χωρών. Η επιλογή της Αρτέμιδος ως σύμβολο, με αναφορά στην Αρχαία Ελλάδα και με το κιτρινόμαυρο χρώμα που συνδεόταν με το Βυζάντιο, πρόβαλλε τον ελληνικό αθλητισμό και την ελληνορθόδοξη κοινότητα της Πόλης. Τα Αρτεμίσια προσπάθησαν να καθιερώσουν τις αθλητικές συναντήσεις με μια διεθνή εμβέλεια, δεν είχαν όμως συνέχεια μετά τα τραγικά γεγονότα της Σμύρνης (Βούλγαρης, 2022, σ. 6).

4.3 Δεκαετία 1930: Οι πρώτες επιτυχίες της ΑΕΚ και τα χρόνια του πολέμου.

Η δεκαετία του 1930 αποτέλεσε την απαρχή των επιτυχιών της ομάδας μετά τα δύσκολα χρόνια της ίδρυσής της. Τον Νοέμβριο του 1931, η ΑΕΚ κατακτά το πρώτο της κύπελλο με αντίπαλο τον Άρη και σκορ 5-3, ενώ τον επόμενο μήνα, κατακτά το κύπελλο Ακρόπολις αφού στον τελικό επικρατεί με 4-2 της Βάκερ Αυστρίας, η οποία ήταν καλεσμένη από την Ελλάδα και αποτελούσε δύναμη της εποχής (Φουρνάρος, 2014α, σ.

56). Το 1939 κατακτά το νταμπλ, ενώ το 1940 η ομάδα του Κώστα Νεγρεπόντη, όπου ήταν ο προπονητής της ΑΕΚ, κατακτά το πρωτάθλημα (Φουρνάρος, 2014α, σ. 65).

Τα πρώτα χρόνια του πολέμου οι περισσότερες ομάδες σταμάτησαν τη δράση τους και κάποιες πραγματοποιούσαν μόνο προπονήσεις ή ανεπίσημους αγώνες. Αρκετοί παίκτες της εποχής τραυματίστηκαν σοβαρά και δεν έπαιξαν ξανά ποδόσφαιρο, ενώ αρκετοί φιλικοί αγώνες διοργανώθηκαν έτσι ώστε να συγκεντρωθούν χρήματα για οικογένειες οι οποίες είχαν πληγεί κατά τη διάρκεια του πολέμου. Οι αγώνες δεν γινόντουσαν στα γήπεδα της Νέας Φιλαδέλφειας ή της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, καθώς υπήρχε κίνδυνος σύλληψης των παιχτών λόγω του πολέμου. Οι δυνάμεις κατοχής προκάλεσαν μεγάλες ζημιές σε αθλητικά στάδια και εγκαταστάσεις ομάδων, ενώ κατάσχες και αθλητικό υλικό, μετάλλια, αναμνηστικά και κύπελλα. Το αρχαιακό υλικό της ΑΕΚ καταστράφηκε από τους στρατιώτες του Ιταλικού στρατού, ενώ το γήπεδο της Νέας Φιλαδέλφειας καταπατήθηκε από στρατιώτες οι οποίοι προκάλεσαν μεγάλες ζημιές στα αποδυτήρια με αποκορύφωμα την αφαίρεση τροπαίων και αντικειμένων της ομάδας (Γιαννάτος, 2009, σ. 18). Μια προσπάθεια που έγινε από την διοίκηση της ΑΕΚ να φορτωθούν κάποια πράγματα κρυφά σε αυτοκίνητο και να φυγαδευτούν τη νύχτα, λίγο έλειψε να έχει καταστρεπτικές συνέπειες, αφού κινδύνεψαν με σύλληψη από τη φρουρά του γηπέδου (Μακρίδης, 1955, σ. 46).

Μια από τις σημαντικές απώλειες ποδοσφαιριστών της ΑΕΚ ήταν του Σπύρου Κοντούλη. Ήταν ένας από τους καλύτερους ποδοσφαιριστές της εποχής και ένας από τους αθλητές που συνελήφθησαν, βασανίστηκαν και τελικά εκτελέστηκαν από τις δυνάμεις της κατοχής. Σε μια προσπάθεια του να δραπετεύσει προς την ελευθερία, από το φορτηγό που τον μετέφερε στο σκοπευτήριο της Καισαριανής για εκτέλεση, πυροβολήθηκε από τους Γερμανούς στρατιώτες και απεβίωσε (Τζόκας, 2019, σ. 10).

4.4 Η μεταπολεμική περίοδος και οι δεκαετίες του 1960 και του 1970.

Το νέο διοικητικό συμβούλιο αναλαμβάνει τον Οκτώβριο του 1944 με πρόεδρο τον Αιμ. Ιωνά και η πρώτη αγωνιστική εμφάνιση της ΑΕΚ ήταν το 4-0 επί του Πανιωνίου το 1945. Κατακτά το πρωτάθλημα Αθηνών το 1946 και το κύπελλο Ελλάδος το 1949, με προπονητή τον Τζακ Μπίμπι στον τελικό με τον Παναθηναϊκό (Μακρίδης, 1955, σ. 47). Το 1950 η ΑΕΚ χρειάστηκε επαναληπτικούς για να αποκλείσει Ολυμπιακό, Απόλλωνα, Παναθηναϊκό, αλλά κέρδισε με 4-0 στον τελικό τον Άρη και κατέκτησε το κύπελλο (Δικέφαλος, 2022).

Το 1956 κατακτά ξανά το κύπελλο, ενώ από το φθινόπωρο του 1957, η ΑΕΚ αλλάζει πορεία με τη μεταγραφή του Κώστα Νεστορίδη στην ομάδα. Η ΑΕΚ μπαίνει στη νέα εποχή με πρόεδρο το Νίκο Γκούμα, ο οποίος σχεδιάζει την επέκταση του γηπέδου, το οποίο πολλά χρόνια μετά το 1991, μετονομάστηκε προς τιμήν του και πήρε το όνομά του. Οι παίκτες που αγωνίζονταν στην ομάδα εκτός του Νεστορίδη, ήταν ο Σεραφείδης, ο Σοφιανίδης, ο Σταματιάδης, ο Παπαποστόλου και πολλοί άλλοι και δημιουργούσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις, για ένα μέλλον ένδοξο και πιο αποδοτικό, με διακρίσεις και τίτλους, πράγμα που τελικά πραγματοποιήθηκε στη συνέχεια (Γιαννάτος, 2009, σ. 27).

Η προσφορά του Νίκου Γκούμα στην ομάδα, ξεπερνάει κατά πολύ τις αγωνιστικές επιτυχίες. Ανέλαβε την προεδρία της ομάδας το 1956 από τον Γιώργο Χρυσαφίδη και γνωρίζοντας ότι το γήπεδο θα άλλαζε τη μοίρα της, προχώρησε στην ανακατασκευή του. Οι εξέδρες μπορούσαν να φιλοξενήσουν μέχρι και 40.000 θεατές, μαζί με τους ορθίους και τα εγκαίνια του έγιναν σε φιλικό αγώνα το 1962 με τη Μπαρτσελόνα όπου είχε τοποθετηθεί και φυσικός χλοοτάπητας (Καζαντζόγλου, 2014α, σ. 158).

Η πενταετία 1963-1968 ήταν το διάστημα με το οποίο η ΑΕΚ καθιερώθηκε ως μια μεγάλη δύναμη στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Κατέκτησε δυο πρωταθλήματα (1963-1968) και δύο κύπελλα (1964-1966). Επίσης κατασκεύασε το μεγαλύτερο σε χωρητικότητα γήπεδο στη χώρα, τα εγκαίνια του οποίου έγιναν το 1962 σε αγώνα με την Μπαρτσελόνα (Κουμουρτζής, 2014, σ. 140).

Η δεκαετία του 1970 αποτέλεσε μια ιστορική περίοδο για την ΑΕΚ. Η ΑΕΚ βρέθηκε σε μια δύσκολη καμπή το 1972-1974, όμως με την παρέμβαση του αείμνηστου και σημαντικότερου προέδρου που έχει περάσει από την ΑΕΚ, Λουκά Μπάρλου, το δεύτερο μισό της δεκαετίας είχε πολύ σημαντικά αποτελέσματα. Κατέκτησε τρία πρωταθλήματα το 1971, το 1978 και το 1979, ένα κύπελλο το 1978 και είχε μια αξιοθαύμαστη πορεία στο κύπελλο ΟΥΕΦΑ 1976-1977. Οι φίλαθλοι της ΑΕΚ απόλαυσαν πολύ όμορφο ποδόσφαιρο, από ποδοσφαιριστές οι οποίοι ακόμα και σήμερα αποτελούν μέτρο σύγκρισης και σημείο αναφοράς, για τους νεότερους του ελληνικού ποδοσφαίρου. (Γιαννάτος, 2009, σ. 42).

Κατά την περίοδο προεδρίας Λουκά Μπάρλου στην ΑΕΚ επιτεύχθηκαν σημαντικά γεγονότα τα οποία άφησαν ιστορία στην ομάδα. Αρχικά είχαμε την ένταξη νέων μελών με το άνοιγμα των θυρών της ΑΕΚ. Η σχέση της ΠΑΕ επίσης με την ερασιτεχνική, υπήρξε ειλικρινής και ενωτική. Αυξήθηκαν οι σύνδεσμοι της ΑΕΚ, με τη βοήθεια της Επιτροπής Δημοσίων Σχέσεων την οποία είχε συνθέσει ο πρόεδρος. Κατασκεύασε το κλειστό

«Γιώργος Μόσχος» και την «σκεπαστή», η οποία αποτέλεσε για πολλά χρόνια σημείο αναφοράς της ομάδας. Κατέκτησε τίτλους και λίγο έλειψε να επαναλάβει το θρίαμβο της μπασκετικής ΑΕΚ του 68 με την πορεία της ομάδας το 1977 στο ΟΥΕΦΑ. Πραγματοποίησε σημαντικές μεταγραφές. Ισχυροποίησε την ΑΕΚ, αθλητικό-πολιτικά, γι' αυτό και χαρακτηρίστηκε ως «Μεσσίας της ΑΕΚ» (Κωσταντουδάκης, 2014, σ. 228).

4.5 Δεκαετίες του 1980, του 1990 και του 2000: Το επαγγελματικό πρωτάθλημα, τα χρόνια της παρακμής και η επιστροφή στις επιτυχίες.

Η ακμή και η παρακμή αποτελούν συνδετικούς κρίκους κάθε ιστορίας στη ζωή. Η αλλαγή από το ερασιτεχνικό στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο, ταλαιπώρησε την ΑΕΚ, η οποία είχε διοικητική αναστάτωση με τη συγκεκριμένη δεκαετία να γίνονται έξι αλλαγές προέδρων. Η δεκαετία του '80 αποτέλεσε μια εποχή παρακμής για την ΑΕΚ με τα μεγαλύτερα προβλήματα να δημιουργούνται στην ομάδα από τις διοικητικές αλλαγές, καθώς και την σημαντική ενίσχυση των «αιωνίων» αντιπάλων, του Ολυμπιακού και του Παναθηναϊκού. Οι επιτυχίες των προηγούμενων χρόνων και η διοικητική σύγκριση με τον Λουκά Μπάρλο, δημιουργούσαν προβλήματα στην ομάδα και δυσκολία στην προσαρμογή της στα νέα δεδομένα. Ο πρώτος τίτλος ήρθε το 1983 με πρόεδρο το Μιχάλη Αρκάδη, όταν η ΑΕΚ κατέκτησε το Κύπελλο Ελλάδας (Γιαννάτος, 2009, σ. 58).

Από το 1988, κάποια καλά δείγματα γραφής άρχισε να παρουσιάζει η ΑΕΚ. Στο πρωτάθλημα κατέκτησε τη δεύτερη θέση, πίσω από την Λάρισα, η οποία ήταν η πρώτη επαρχιακή ομάδα που κατακτούσε το τρόπαιο και την επόμενη χρονιά σε ένα συγκλονιστικό παιχνίδι στις 7 Μαΐου με τον Ολυμπιακό, κερδίζει 1-0 και κατακτά το πρωτάθλημα με τρεις βαθμούς διαφορά από την ομάδα του Πειραιά (Γιαννάτος, 2009, σ. 60).

Η ΑΕΚ στη συνέχεια απαλλαγμένη από το άγχος για τη κατάκτηση ενός πρωταθλήματος κατακτά το Σούπερ Κάπ το 1989, το Λιγκ Κάπ το 1990 και γίνεται η απόλυτη κυρίαρχος με την κατάκτηση τριών πρωταθλημάτων το 1992 το 1993 και το 1994. Όλα έδειχναν ότι η ομάδα επέστρεψε ανταγωνιστική με πολύ όμορφο ποδόσφαιρο σε υψηλό επίπεδο. (Δημάτος, 2014, σ. 342).

Από το 1994 και μετά οι τίτλοι που κέρδισε η ΑΕΚ ήταν στο Κύπελλο Ελλάδος. Κερδίζει το Κύπελλο το 1996 με σκορ 7-1 απέναντι στον Απόλλωνα, το Σούπερ Καπ με αντίπαλο τον Παναθηναϊκό το 1996 και το Κύπελλο το 1997 πάλι με αντίπαλο τον Παναθηναϊκό και σκορ 5-3 στα πέναλτι. Το 2000 η ΑΕΚ με τον Ντέμη Νικολαΐδη στη σύνθεσή της, κερδίζει τον Ιωνικό με 3-0 και κατακτά άλλη μια φορά το Κύπελλο Ελλάδας.

Το 2002 οι κιτρινόμαυροι κατακτούν το Κύπελλο στον τελικό με τον Ολυμπιακό και σκορ 2-1 ενώ το ίδιο συμβαίνει και το 2011 με αντίπαλο τον Ατρόμητο και σκορ 3-0. Τελευταίο κύπελλο το 2016 στο άδαιο από φιλάθλους λόγω της σχετικής υπουργικής απόφασης, με αντίπαλο τον Ολυμπιακό και σκορ 2-1. Ο μεγαλύτερος όμως τίτλος μετά από 24 χρόνια έρχεται το 2018 όταν η ΑΕΚ ανεβαίνει ξανά στην κορυφή του ελληνικού πρωταθλήματος. Κερδίζει το πρωτάθλημα Ελλάδας, έχοντας κάνει μια σημαντική πορεία καθ'όλη τη διάρκεια της χρονιάς και σε εγχώριο αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Δικέφαλος 2022).

4.5.1 Δεκαετία 2010: Το «δράμα» του υποβιβασμού τη σεζόν 2012-2013.

Το μεγαλύτερο δράμα που έχει βιώσει η ΑΕΚ, στα αγωνιστικά χρόνια της ιστορίας της, είναι ο υποβιβασμός την περίοδο 2012-2013. Οι οικονομικές δυσκολίες της ομάδας δεν κατάφεραν να ξεπεραστούν και η ΑΕΚ το μεγαλύτερο διάστημα της αγωνιστικής περιόδου, γνωρίζει τη μία ήττα μετά και την άλλη. Σε όλη σχεδόν τη διάρκεια του πρωταθλήματος δεν μπορεί να αποφύγει τη ζώνη του υποβιβασμού και στις 21 Απριλίου σε αγώνα με τον Ατρόμητο στο Περιστέρι, γράφεται ο επίλογος μιας καταστροφικής χρονιάς. Το φινάλε μιας ποδοσφαιρικής τραγωδίας που θα μείνει χαραγμένη στην ιστορία του συλλόγου με τον υποβιβασμό της ομάδας στη Γ Εθνική (Καζαντζόγλου, 2014β, σ. 448).

ΚΥΠΕΛΛΑ	ΠΡΩΤΑΘΛΗΜΑΤΑ	SUPER CUP	LEAGUE CUP
1932	1939	1989	1990
1939	1940	1996	
1949	1963		
1950	1968		
1956	1971		
1964	1978		
1966	1979		
1978	1989		
1983	1992		
1996	1993		
1997	1994		
2000	2018		
2002			
2011			
2016			

Πίνακας 1: Οι Αγωνιστικές επιτυχίες της ΑΕΚ

4.6 Δεκαετία 2020: Το νέο γήπεδο της ΑΕΚ με την ονομασία «Αγία Σοφία».

Το νέο γήπεδο της ΑΕΚ που βρίσκεται υπό κατασκευή και θα ολοκληρωθεί το 2022, φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα κύτταρο προσφυγικής μνήμης και έναν «Σημαίνοντα τόπο» (Μπαλτάς 2021:239), για τους οπαδούς της ΑΕΚ, τον προσφυγικό ελληνισμό και την ιστορία της ομάδας. Θα λειτουργήσει ως ένα κύτταρο μνήμης, με το μουσείο προσφυγικού αθλητισμού να αποτελεί σημείο αναφοράς, που θα αναδεικνύει τη διαχρονική ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία, από την αρχαιότητα έως σήμερα (Pontos news, 2018, σ. 1).

Το Μουσείο Προσφυγικού Ελληνισμού, το οποίο αποτελεί συνδεδεμένο μέρος του νέου γηπέδου της ΑΕΚ, θα ξεπερνάει τα ποδοσφαιρικά όρια, αλλά και τα όρια της ομάδας και θα εξελιχθεί σε σημείο αναφοράς των αλησμόνητων πατρίδων και του ελληνισμού της προσφυγιάς. Θα αποτελεί κέντρο αθλητισμού, μνήμης και πολιτισμού, συνδυάζοντας πολιτισμό, με αθλητισμό. Θα είναι «Η κιβωτός της Ρωμιοσύνης», αποδεικνύοντας ότι η ΑΕΚ τιμά την ιστορία της, τη διαδρομή της και τους συμβολισμούς της. Σύμφωνα με τον κ. Μπαλτά, μέλος της επιστημονικής επιτροπής του Μουσείου Προσφυγικού Ελληνισμού και ιστορικού/συγγραφέα, το μουσείο θα αποτελεί έναν «τόπο μνήμης». Το μέρος όπου κυρίως οι νέοι άνθρωποι, θα έχουν την δυνατότητα να ξαναζήσουν την ιστορία και τον πολιτισμό που έφεραν μαζί τους οι Μικρασιάτες μετά την καταστροφή το 1922 (Aekfc. official web site b, 2022).

Η Ρενέ Χίρσον, ερευνήτρια της κοινωνικής προσφυγικής ζωής των Μικρασιατών, αναφέρει ότι ονόματα τόπων, εκκλησίες, χώμα, ακόμα και πέτρες, που μεταφέρονται από την πατρική γη, βοηθούν στην κατασκευή νοημάτων μνήμης και την απεικόνιση του παρόντος, στο πλαίσιο της τοπογραφίας του παρελθόντος (Hirschon, 2006, όπως αναφέρεται σε Μπαλτά, 2021, σ. 238). Έτσι λοιπόν με χώμα και αγιασμό από τις αλησμόνητες πατρίδες, θεμελιώθηκε το νέο γήπεδο της ΑΕΚ «Αγία Σοφία», από τον σύνδεσμο Μικρασιατών Κωνσταντινουπολιτών Χαλανδρίου, «Οι Ρίζες». Το χώμα τοποθετήθηκε στο σημείο που οι παίκτες θα κάνουν την είσοδό τους στον αγωνιστικό χώρο, «για να γνωρίζουν σε ποιο χώμα πατάνε», δήλωσε ο Ν. Καραμπουρνιώτης, πρόεδρος του συνδέσμου. Σύμφωνα με τον κ. Καραμπουρνιώτη ο χώρος δεν είναι γήπεδο. Αποτελεί ένα μνημείο, που έχει μέσα ένα γήπεδο. (Τραπεζούντα.gr, 2018, σ. 1).

Η ταύτιση με βάση την ιδιαίτερη πατρίδα, είναι ένα κομμάτι προσανατολισμού και προσαρμοστικότητας, ώστε να δημιουργηθεί ένας φιλόξενος γεωγραφικός τόπος, μέσα σε

έναν νέο άγνωστο χώρο (Hirschon, 2006, σ. 72). Η Ευαγγελία Στραβαρίδη 102 ετών, από τα Βουρλά Σμύρνης, με τον Σταυρικό Παπαβραμίδη 105 ετών από το Κάρς Πόντου, έριξαν χώμα και πέτρες που είχαν μεταφέρει και φυλάξει από τον ξεριζωμό του 1922 στα θεμέλια του νέου γηπέδου (Mikrasiatis.gr, 2018, σ. 1).

Στο νέο γήπεδο κάθε θύρα του γηπέδου θα αποτελεί και μια ανάμνηση από τις χαμένες πατρίδες, αφού θα φέρει τα ονόματα περιοχών από τη Μικρά Ασία. Σμύρνη, Πέργαμος, Αλικαρνασός, Αϊβαλί, θα είναι κάποια από τα ονόματα που θα κρατούν ζωντανή την προσφυγική μνήμη. Μια θα φέρει αριθμό. Η θύρα 21 η οποία θα τιμάει τους οπαδούς της ΑΕΚ. Στους κοινόχρηστους χώρους, αίθουσες με μασάζ, χαμάμ και λουτρά, καθώς και άλλες δραστηριότητες θα παραπέμπουν στον καθημερινό τρόπο ζωής των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας. Θα υπάρχουν επίσης παραδοσιακά καταστήματα, όπως κουρείο και στυλβωτήριο, παρέχοντας μαθήματα ιστορίας στους επισκέπτες και προσομοίωσης της Κωνσταντινούπολης στην Αθήνα του 21^{ου} αιώνα. Τέλος ένα από τα σημαντικότερα σύμβολα του νέου γηπέδου της ΑΕΚ, αποτελεί το παρεκκλήσι της Αγίας Σοφίας. Ο ιερός ναός στα προπύλαια του νέου γηπέδου, που θα είναι αφιερωμένος στο Λουκά Μπάρλο. Στον «μεγαλύτερο» των προέδρων (Aekfc Official web site a, 2022).

4.7 Διοίκηση και προσφυγική μνήμη.

Μια από τις σημαντικότερες στιγμές στην ιστορία της ομάδας και στην προσπάθεια της διοίκησης να τιμήσει το παρελθόν, να επαναφέρει τη μνήμη της προσφυγιάς και να μην λησμονήσει τον τόπο καταγωγής της, αποτελεί η επίσκεψη της ομάδας στο Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης και την Αγία Σοφία το 2004. Το διήμερο 11 και 12 Οκτωβρίου του 2004, η ΑΕΚ επισκέφθηκε τον «Ναό των ναών», την Αγία Σοφία στα πλαίσια των εκδηλώσεων για τα 80 χρόνια ιστορίας της. Οι εκδηλώσεις κορυφώθηκαν με την πραγματοποίηση δυο αγώνων με τη Γαλατάσαραϊ, στο «Αλί Σαμί Γεν» και το Ολυμπιακό στάδιο (Νοέμβριος 2004), ενώ τα μέλη της αποστολής και οι φίλαθλοι που ακολούθησαν την ομάδα, έμειναν έκπληκτοι από το μεγαλείο και την επιβλητικότητα της Αγίας Σοφίας (AEK Empire a, 2005, σ. 34).

Στα πλαίσια της έρευνας που διενεργήθηκε για την διπλωματική εργασία, διερευνήθηκε και ο ρόλος της σημερινής διοίκησης, στον τρόπο και την προσπάθεια την οποία καταβάλλει, ώστε να κρατήσει ζωντανές τις αξίες, τα σύμβολα, τις ιδέες και την προσφυγική μνήμη της ομάδας. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με στέλεχος της ΑΕΚ, με ερωτήματα τα οποία αφορούν τη διαχείριση της προσφυγικής

ταυτότητας από την ομάδα και την προσπάθεια την οποία κάνει, ώστε να κρατήσει την ιστορία και τις αξίες της, ζωντανές στη σημερινή εποχή. Η συνέντευξη αποτελεί τμήμα της μελέτης περίπτωσης όπως και η ιστορική αναφορά.

Τα ερωτήματα τα οποία τέθηκαν και οι απαντήσεις του στελέχους της Α.Ε.Κ., παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω:

1. Πως διαχειρίζεται η Διοίκηση της ΑΕΚ τη δεδομένη ιστορικότητα της ομάδας και τη σύνδεσή της με την προσφυγιά;

Η βασική θεματική που προέκυψε από την συνέντευξη, είναι η ανάδειξη της καταγωγής της ομάδας και της σημαντικότητας του τόπου ίδρυσης, γεγονός που προβάλλεται από τις αναφορές της ερωτώμενης στην πρώτη τοποθέτησή της. Η Αγία Σοφία αποτελεί ακόμα και σήμερα «τόπο αναφοράς» και «προσφυγικής μνήμης».

«Η ΑΕΚ, όπως εξάλλου γνωρίζουν όλοι, είναι μια ομάδα από την Κωνσταντινούπολη όπου λόγω του διωγμού το 1922 οι Ιδρυτές της μετανάστευσαν στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στην Αθήνα όπου και το 1924 ίδρυσαν το Σύλλογο. Η καταγωγή μας είναι πολύ σημαντική για εμάς και την αναδεικνύουμε σε κάθε ευκαιρία με υπερηφάνεια. Ειδικά τώρα που το νέο μας γήπεδο είναι σχεδόν έτοιμο, δίνοντας του το ιστορικό όνομα ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ, θα αδράξουμε την ευκαιρία να τονίσουμε τις καταβολές μας, προβάλλοντας ονόματα των πόλεων της Μικράς Ασίας στις θύρες του, λειτουργώντας παραδοσιακό καφέ όπως τα καφέ της Πόλης, παραδοσιακό κουρείο (μπαρμπερίκο), στιλβωτήριο και κυρίως ένα παρεκκλήσι της Αγίας Σοφίας. Επομένως μπορώ με σιγουριά να επισημάνω πως η Διοίκηση της ομάδας όχι μόνο σέβεται την ιστορία της, αλλά την διαιωνίζει ως κάτι υψίστης σημασίας – όπως άλλωστε και είναι.»

2. Θεωρείται ότι σήμερα η διοίκηση της ΑΕΚ προσπαθεί να κρατήσει την ταυτότητα και τις αξίες της ομάδας και σε ποιο βαθμό “κεφαλοποιεί” την ιστορική της καταγωγή;

Η υποστήριξη και η προβολή της «ιδέας» της Α.Ε.Κ., παρουσιάζεται από την απάντηση της ερωτώμενης, καθώς γίνεται αναφορά στην διατήρηση της ταυτότητας της ομάδας και της σπουδαιότητας που εκπροσωπεί.

«Εργάζομαι για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Α.Ε.Κ, όμως αυτό δεν έχει διαφοροποιήσει τα συναισθήματα που είχα από μικρό παιδί για αυτή την ομάδα. Η ταυτότητα και οι αξίες της παραμένουν αναλλοίωτες στο χρόνο και μας γεμίζουν περηφάνια! Καμία Διοίκηση δεν θα μπορούσε να «κεφαλαιοποιήσει» τις καταβολές μας! Και αυτό γιατί «η ΑΕΚ είναι κυρίως

ΙΔΕΑ και οι ιδέες δεν πεθαίνουν» – όπως ανέφερε και ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος κατά την επίσκεψη της ομάδας μας στην Κωνσταντινούπολη. Αντιθέτως η Διοίκηση προβάλλει με τον καλύτερο τρόπο τις αξίες και την ταυτότητα της ομάδας στοχεύοντας στη διαιώνιση της ιδέας του τι εστί ΑΕΚ.»

3. Στην πρόσωση των γραφείων της ΠΑΕ ΑΕΚ υπάρχει μια φωτογραφία της Αγιά Σοφιάς, ενώ στην είσοδο παρουσιάζονται εικόνες από τη Μικρασιατική καταστροφή και είναι αναγραμμένο το σύνθημα «ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ». Τι μήνυμα θέλει να περάσει η διοίκηση με την παρουσίαση αυτών των εικόνων;

Η θεματική που προκύπτει, παρουσιάζει την Α.Ε.Κ ως «οικογένεια». Υπάρχουν αναφορές από την ερωτώμενη, στις ρίζες και τις καταβολές του συλλόγου και τον τρόπο που τα χαρακτηριστικά αυτά ενώνουν, συνδέουν και υπενθυμίζουν στους φιλάθλους την ιστορία της ομάδας.

«Όπως ανέφερα και πριν είμαστε πολύ ευαισθητοποιημένοι και άρρηκτα συνδεδεμένοι με την ιστορία μας. Γι' αυτό και η Διοίκηση με την επιλογή της αυτή υπενθυμίζει σε όλους τις ρίζες και τις καταβολές του Συλλόγου. Όταν από μικρή ηλικία πηγαίνεις στο γήπεδο, υποστηρίζεις ενεργά και πανηγυρίζεις στις χαρές της ομάδας σου, ενώνεσαι με τους άλλους φιλάθλους και «ενσωματώνεσαι» σε αυτή την μεγάλη οικογένεια της ΑΕΚ. Η κοινή μας ιστορία μας ενώνει και μας θυμίζει πως το να είσαι ΑΕΚ δεν είναι απλά μια επιλογή να υποστηρίξεις μια ομάδα, ΑΛΛΑ είναι κάτι πιο μεγάλο και πιο σημαντικό. Είναι η οικογένειά μας».

4. Το όνομα του νέου γηπέδου «ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ» ενισχύει αυτήν την κατεύθυνση, δηλαδή δημιουργεί ένα νέο brand name της ομάδας;

Το γήπεδο αποτελεί έναν «τόπο αναφοράς» και «συλλογικής μνήμης» και αποτυπώνεται στην τελευταία απάντηση της συνέντευξης του στελέχους της ομάδας.

«Η ΑΕΚ διαθέτει διαχρονικά τεράστιο brand name καθώς είναι μια από τις πιο ιστορικές ομάδες της Ελλάδας που διαρκώς εκσυγχρονίζεται. Το όνομα του γηπέδου στοχεύει στην υπενθύμιση της καταγωγής με σεβασμό στην ιστορία της».

5. Μελέτη Περίπτωσης: Οι οργανωμένοι οπαδοί της ΑΕΚ.

5.1 Η ίδρυση των συνδέσμων της ΑΕΚ. Θύρα 21

Μετά το τέλος της δικτατορίας, στην κοινωνία της χώρας κυριάρχησε η απαίτηση των πολιτών για την ενεργή συμμετοχή τους σε όλους τους πολιτικούς και κοινωνικούς χώρους. Στο πλαίσιο αυτό εμφανίστηκαν και οργανώθηκαν εκτός από τα πολιτικά κόμματα και οι σύνδεσμοι φιλάθλων (Τάσσης, 2014, σ. 406).

Η συνδεσμιακή ιστορία της ΑΕΚ ξεκινάει αρκετά παλιά τις δεκαετίες 1960 και 1970, γεγονός που σύμφωνα με τους οπαδούς της ομάδας καθιστά την ΑΕΚ ομάδα με την παλαιότερη παρουσία, ιστορικά, στους ελληνικούς συνδέσμους φιλάθλων. Ανάμεσα στο 1971 και στο 1975, μια παρέα φίλων της ομάδας, μετά τον αγώνα της ΑΕΚ με την Ίντερ στο Μιλάνο, συζητάει για μια πιο οργανωμένη παρουσία των οπαδών. Στόχος η συσπείρωση του κόσμου δίπλα στην ομάδα και η απεξάρτηση του από τα ταξιδιωτικά γραφεία τα οποία εκμεταλλεύονταν τις εκδρομές των οπαδών που ήθελαν να ακολουθήσουν την ΑΕΚ στα εκτός έδρας παιχνίδια (Κοταρίδης, 2005, σ. 109).

Οι θύρες 9-11 στο γήπεδο της Ν. Φιλαδέλφειας αποκτούν το όνομα «σκεπαστή», η οποία βρίσκεται πίσω από την εστία, και έχει την προτίμηση από τους νέους και όχι μόνο οπαδούς της ΑΕΚ. Η σκεπαστή αποτελεί ένα σημείο αναφοράς του πυρήνα των οργανωμένων οπαδών της ομάδας και έναν «ιερό τόπο συνείδησης του Αεκτζή».

Το 1975, ο πρώτος αυτός οργανωμένος πυρήνας δημιουργεί το σύνδεσμο με την ονομασία θύρα 21, ο οποίος αποκτά το καταστατικό του το 1979. Το σημείο στέγασης του συνδέσμου είναι η οδός Φυλής 247, ενώ η διεύρυνσή του σε αριθμό μελών, γίνεται γρήγορα. Υπάρχουν όμως και εντάσεις μεταξύ των ηγετικών στελεχών με διαφωνίες και διαστάσεις απόψεων οι οποίες οδηγούν σταδιακά σε ρήξη και τελικά στη διάσπαση του συνδέσμου (Κοταρίδης, 2005, σ. 110).

Το 1982 η θύρα 21 οδηγείται σε διάσπαση από κάποιους οπαδούς που υποστήριζαν μια πιο ενεργή παρουσία στα δρώμενα της ομάδας και ιδρύουν τη «Γνήσια θύρα 21», την Original 21 με ηγετικό στέλεχος το Δημήτρη Χατζηχρήστο, ο οποίος αποτέλεσε το βασικότερο εκπρόσωπο του συνδέσμου (Τάσσης, 2014, σ. 406). Ένας άτυπος διαχωρισμός μεταξύ οπαδών «κυριλέ» όπως αποκαλούν οι οπαδοί της Original τους οπαδούς της θύρας 21 και οπαδούς «επαναστάτες» όπως αποκαλούν τους εαυτούς τους, αποφέρει γενικότερες αλλαγές στην τυπική μορφή των οπαδικών συνδέσμων της ΑΕΚ. Περνάμε στους συνδέσμους «παρέες», με τομές ακόμα και στην νομική υπόσταση των

συνδέσμων και αλλαγές στα βασικά χαρακτηριστικά λειτουργίας τους (Κοταρίδης, 2005, σ. 110).

5.2 Original 21.

Η Original 21 αποτελεί το μεγαλύτερο σύνδεσμο της ΑΕΚ και την πιο δραστήρια και μαχητική οργάνωση φιλάθλων της ομάδας. Στηρίζει ενεργά όχι μόνο το ποδοσφαιρικό τμήμα, αλλά και όλα τα υπόλοιπα αθλητικά τμήματα της ομάδας, με παρουσία στα εντός αλλά και στα εκτός έδρας παιχνίδια της. Τα μέλη της ακολουθούν την ομάδα σε όποιο σημείο της Ελλάδας ή του εξωτερικού αγωνιστεί, φωνάζοντας το σύνθημα «*ΑΕΚ θυμήσου.. Ήρθε η Original και είναι εδώ μαζί σου*» (Τάσσης, 2014, σ. 406). Το σήμα της οπαδικής κοινότητας είναι η βόμβα (Κοφινάς, 2013), ενώ η δυναμική της οργάνωσης σταδιακά αυξάνεται, γεγονός που αποτυπώνεται με την αύξηση των μελών καθώς και με την δημιουργία νέων club στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Το 1986 εκδίδεται η εφημερίδα του συνδέσμου (Εφημεριδάκι) το οποίο βοηθάει στην ανάπτυξη των θέσεων του συνδέσμου και της επιρροής του στους φιλάθλους της ομάδας (Τάσσης, 2014, σ. 407). Το οπαδικό αυτό έντυπο κυκλοφορεί συνήθως στα εντός έδρας παιχνίδια και είναι πολύ γνωστό στον κόσμο της «ένωσης» (Κοταρίδης, 2005, σ. 114). Ονομάζεται «*είναι η καρδιά σου και χτυπάει*» και στο εξώφυλλο αναφέρεται ως εφημερίδα - έντυπο της Original 21, ενώ δίπλα από τον αριθμό του φύλλου, αναφέρει ότι συντάσσεται από 21 «αρρώστους» (Εφημεριδάκι, 2017). Το εφημεριδάκι αποτυπώνει από τη σύλληψή του τη διαδικασία οικοδόμησης του fan club της Α.Ε.Κ και τις πρωτοβουλίες των οπαδών να υποστηρίξουν την «αγαπημένη» τους ομάδα. Συνέβαλε στη γεωγραφική εξάπλωση της ομάδας, στην εγκαθίδρυση μιας κριτικής στάσης απέναντι στη διοίκηση, αλλά και ενός «αγωνιστικού προφίλ» απέναντι στους αντιπάλους του fan club. Η έκδοσή του αποτέλεσε καταλύτης για τη δημιουργία αξιών, πρακτικών, συμπεριφορών και πεποιθήσεων αυτής της προσφυγικής κοινότητας. Το πρώτο τεύχος προσκαλούσε τους οπαδούς να συμμετέχουν στο club χρησιμοποιώντας εκφράσεις όπως «όλοι στα χαρακώματα» και «παν-συνδικαλιστική κινητοποίηση», παραπέμποντας στη λέξη «Ένωση» που είναι το δεύτερο συνθετικό του ονόματος της ομάδας (Choumerianos & Tsoumas, 2020). Τα μέλη του συνδέσμου επιλέγουν για την ενημέρωσή τους επίσης τις εφημερίδες Δικέφαλος και Ενωσίτης, όπου υπάρχουν μόνιμες σελίδες αφιερωμένες στην οπαδική κοινότητα, τα Original news στη σελίδα 21 (Κοταρίδης, 2005, σ. 115).

Το 1982 ο σύνδεσμος είναι η πρώτη οργάνωση φιλάθλων όπου υψώνει ως λάβαρο τη νεκροκεφαλή, η οποία συμβολίζει τον «αγωνιστικό θάνατο» των αντίπαλων ομάδων και

την «πειρατική» μορφή των μελών της κοινότητας (Τάσσης, 2014, σ. 407). Η βάση και η έδρα του συνδέσμου, είναι «το δωματιάκι». Έτσι ονομάζεται ο χώρος ο οποίος βρίσκεται στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, στην οδό Αργεντινής Δημοκρατίας 4 πολύ κοντά στην έδρα του Παναθηναϊκού. Η συγκεκριμένη τοποθεσία θεωρείται ιστορική για τους οπαδούς, καθώς βρίσκεται στην καρδιά της περιοχής του γηπέδου του ΠΑΟ και σκοπό έχει να κοντράρει την ηγεμονία των «Παναθηναϊκών» στην περιοχή. Το 1990 το δωματιάκι αγοράστηκε από τον σύνδεσμο, μετά από έρανο που πραγματοποίησαν τα μέλη του (Κοταρίδης, 2005, σ. 112). Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη, η Original 21 συσπείρωσε ένα νεανικό και ριζοσπαστικό τμήμα της ομάδας μέσα στο οποίο συμπεριλαμβανόταν και τμήμα πολιτικοποιημένης νεολαίας «αντιφά». Στα αρχικά της βήματα, ενστερνίστηκε ένα αντι-ιεραρχικό πλαίσιο λειτουργίας με στόχο τη γεωγραφική εξάπλωση πανελλαδικά των ιδεών της ομάδας, γεγονός το οποίο συνέβαλε στη διάλυση της ΤΟΦΑ (Τρομοκρατική Οργάνωση φιλάθλων της ΑΕΚ) (Ζαϊμάκης, 2017α, σ. 23)

5.2.1 Διαδικτυακή ενημέρωση και επικοινωνία της Original 21.

Η επίσημη σελίδα της κοινότητας,¹ αποτελεί ένα από τα βασικά εργαλεία μελέτης των ερευνητικών ερωτημάτων τα οποία διερευνώνται στη συγκεκριμένη εργασία.

Η ηγεμονία του συνδέσμου εκφράζεται μέσω των μελών και των παραρτημάτων σε όλη την Ελλάδα αλλά και τον κόσμο, αλλά ταυτόχρονα ενισχύεται από το μονοπώλιο του οπαδικού λόγου, της ενημέρωσης και της επικοινωνίας που παρέχεται από τα οπαδικά έντυπα και την ανάπτυξη του διαδικτύου. Οι ιστότοποι και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν ένα δυναμικό μέσο ανταλλαγής επικοινωνίας μεταξύ των οπαδών της κοινότητας, αλλά συγχρόνως και ένα χώρο αντιπαράθεσεων και προπαγάνδας (Κοταρίδης, 2005, σ. 119). Η Original αποτέλεσε την πρώτη οπαδική οργάνωση που απέκτησε ραδιοφωνικό λόγο στον Super fm και εκπομπή στην τηλεόραση το 1994 [«Το κιτρινόμαυρο μονοπάτι»] (Τάσσης, 2014, σ. 408).

5.3 Οπαδική κουλτούρα και διαχείριση της προσφυγικής μνήμης.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί η περιγραφή και η ανάλυση της οπαδικής κουλτούρας των μελών του συνδέσμου, μέσα από θεματική ανάλυση στο λόγο και τις φωτογραφίες του διαδικτυακού προφίλ της κοινότητας, όπως επίσης και από την ανάλυση των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν για το συγκεκριμένο σκοπό. Ο διαδικτυακός λόγος θα παρουσιαστεί μέσω των άρθρων, των φωτογραφιών, των

¹ (<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/>)

κειμένων, των ανακοινώσεων και των αναρτήσεων της οπαδικής κοινότητας και σε συνδυασμό με τις συνεντεύξεις θα επιχειρηθεί η παρουσίαση και η αποτύπωση των κοινωνικό-πολιτισμικών χαρακτηριστικών του συνδέσμου. Η στάση σε ζητήματα κοινωνικού περιεχομένου, πολιτικής και αντιμετώπισης οπαδικών κοινοτήτων με παρόμοια κοινωνικά χαρακτηριστικά, θα προβάλει τη διαπραγμάτευση και την επιτέλεση της ταυτότητας, της οπαδικής κοινότητας, καθώς και τον τρόπο διαχείρισης της προσφυγικής μνήμης. Τέλος θα γίνει αναφορά στην χρήση των τατουάζ από τους οπαδούς της ομάδας και στην τελετουργία της κερκίδας και τον συνθηματικό λόγο, με βάση τα συνθήματα που χρησιμοποιούνται.

5.3.1 Θεματική ανάλυση από την επίσημη σελίδα της κοινότητας.

Η προσφυγική μνήμη, μέσα από πανό της οπαδικής κοινότητας.

«Η Ιστορία αποτελεί οδηγό της κοινότητας και η μνήμη αρωγός μας», αναφέρει σε ανακοίνωση του ο σύνδεσμος Original 21 ο οποίος τιμά την ημερομηνία της γενοκτονίας των Ποντίων. Με την ανακοίνωση ζητά τη διεθνή δικαίωση και την αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας μέσω της οποίας εναντιώνεται σε κάθε είδους γενοκτονία.

«Ο Πόντος ζει στην εναντίωση κάθε φασιστικής απειλής. Ο Πόντος ανασαίνει στους ήχους της λύρας, στην εύηχη ντοπιολαλιά και στα βήματα του Πυρρίχιου. Ο Πόντος ανατέλλει μέσα από την ΑΕΚ, αγγίζει την ιστορία και κατοικεί στις καρδιές μας. Με σεβασμό και καμάρι η ORIGINAL 21 » (Original 21 official page, 2021).

Εικόνα 1. Ανακοίνωση της ORIGINAL 21. «Με σεβασμό και καμάρι η ORIGINAL 21 τιμά την γενοκτονία των 353 χιλιάδων Ποντίων. Η ιστορία οδηγός μας και η μνήμη αρωγός μας». ² (19-5-2021)

² Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/4052095394828834>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Οι ημερομηνίες που θυμίζουν και εκπροσωπούν την ΑΕΚ.

19 Μαΐου: Ημέρα μνήμης για την γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου.

14 Σεπτεμβρίου: Ημέρα μνήμης για την γενοκτονία των Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

29 Μαΐου: Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως.

«ΑΕΚ η σπουδαιότερη προσφυγική ομάδα, που ιδρύθηκε για τους πρόσφυγες, για να θυμόμαστε και να θυμίζουμε», αναφέρει η ανακοίνωση της Original.

Όπως κάθε χρόνο, η Original καταδικάζει τα εγκλήματα κατά των λαών και υπενθυμίζει στις νέες γενιές, ότι όταν δεν καταδικάζεις, είσαι υπεύθυνος για τα μελλοντικά εγκλήματα. Τονίζει ότι η ΑΕΚ είναι η μοναδική ομάδα που θα δημιουργήσει μουσείο προσφυγικού ελληνισμού στη Νέα Φιλαδέλφεια, με το γήπεδο να αποτελεί σημείο αναφοράς όλων των προσφύγων (Original 21 official page, 2021).

Εικόνα 2. Ανακοίνωση της ORIGINAL 21. «Θα θυμόμαστε για να θυμίζουμε. Ομάδα που ιδρύθηκε πριν καλά καλά βάλουν οι πρόσφυγες κεραμίδια στις παράγκες τους».³
(18-05-2020)

³ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/3018950344810016>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Ανάρτηση πανό από την οπαδική κοινότητα των οργανωμένων οπαδών.

Σε μια κίνηση που πραγματοποιείται πρώτη φορά στα ελληνικά γήπεδα προχώρησε η Original 21, η οποία ναύλωσε πούλμαν και έφερε στο ΟΑΚΑ 50 πρόσφυγες για να παρακολουθήσουν τον αγώνα της ΑΕΚ με τον ΠΑΣ Γιάννενα. Στην εξέδρα υπήρχε πανό με το μήνυμα «ΑΕΚ μάνα όλων των προσφύγων», ενώ ένα πανό υπήρχε και στα αγγλικά με το μήνυμα «We are all refugees».

Συγχρόνως συγκεντρώθηκαν είδη πρώτης ανάγκης για τους πρόσφυγες κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, τα οποία παραδόθηκαν μετά το τέλος του αγώνα. (Πρώτο θέμα, 2015).

Μια κίνηση των οργανωμένων οπαδών της κοινότητας, που αναδεικνύει την ταυτοποίηση των μελών της με την προσφυγική μνήμη και τις ιδρυτικές αξίες της ομάδας.

Εικόνα 3: «ΑΕΚ μάνα όλων των προσφύγων» 2019.⁴ (26-01-2019)

⁴ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/2096054220432971>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Πανό της Original στο ΟΑΚΑ με μηνύματα προσφυγικής μνήμης. Παραπομπή σε σύνθημα της ομάδας που αναφέρεται στον ξεριζωμό, στο Πέρα και το Αϊβαλί.

Εικόνα 4: Πανό της ORIGINAL.⁵ (3-05-2018)

⁵ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/1725807210791009>

Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Στο παιχνίδι της ΑΕΚ με τη Λαμία στο ΟΑΚΑ οι οργανωμένοι οπαδοί αναρτούν πανό το οποίο υπενθυμίζει τις ρίζες της ομάδας και συγκροτεί την προσφυγική της μνήμη.

Εικόνα 5: Πανό της ORIGINAL με αφορμή την ημέρα της 14ης Σεπτεμβρίου, που έχει χαρακτηριστεί ως η “Ημέρα Εθνικής Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας”.⁶ (15-09-2019)

⁶ Διαθέσιμο στο:
<https://www.aek1924.gr/2019/09/15/se-enan-toicho-i-istoria-mas-grammeni-foto/>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/20

Η σύνδεση του Πόντου και της προσφυγιάς προβάλλεται στο πανό της οπαδικής κοινότητας στο γήπεδο και η επίκληση της «προσφυγικής μνήμης» λειτουργεί στην υπηρεσία του σκοπού, της ανάδειξης, της καταγωγής και της ιστορίας της ομάδας.

Εικόνα 6: «Αεκάρα ο Πόντος ζει». ⁷ (21-11-2010)

⁷ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=133450996708051&set=g.142657515754843>

Τελευταία πρόσβαση 17/04/2022

Επιστροφή στις «ρίζες». Ταξίδι στην Αγιά Σοφιά.

Ταξίδι της κοινότητας στην Αγιά Σοφιά. Μαγικό ταξίδι στις ρίζες της ομάδας και σύνδεση των οπαδών με την «Πόλη» που γεννήθηκε η Α.Ε.Κ.

Η Original ταξίδεψε στην Κωνσταντινούπολη και μέλη της κοινότητας τραγούδησαν το σύνθημα «Μια Ιστορία από την Πόλη», έξω από την Αγιά Σοφιά ανεβάζοντας το σχετικό βίντεο στη σελίδα του συνδέσμου (Λάσκαρης, 2020).

Εικόνα 7: «Ταξίδι στην πόλη». ⁸ (3-02-2012)

⁸ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/324491454255932>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Η διεκδίκηση της «μοναδικότητας» της προσφυγικής μνήμης.

Η αντιμετώπιση των οπαδών της κοινότητας απέναντι σε μια ομάδα με προσφυγικά χαρακτηριστικά, γίνεται αντιληπτή στο παιχνίδι με τον ΠΑΟΚ στο Ο.Α.Κ.Α. Οι οπαδοί της ΑΕΚ τοποθετούν πανό με θέμα την προσφυγιά προκειμένου να τονίσουν την προσφυγική τους ταυτότητα και συγχρόνως να αμφισβητήσουν τους αντιπάλους τους, ομάδα με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Το πρώτο, πανό γράφει: «Έναν μεγάλο σύλλογο γέννησε η προσφυγιά». Το δεύτερο: «Την ΑΕΚ αντιγράψατε ρουφιάνοι του Βορρά», με στόχο τον κόσμο και τους παίκτες της ομάδας του Λουτσέσκου.

Επίσης άλλο ένα πανό γράφει: «Ντροπή της προσφυγιάς χωρίς αξία και ήθος είναι αυτοί που αλλάζουνε το έμβλημα στο στήθος» (Γιαννόπουλος, 2019).

Εικόνα 8: Αγώνας ΑΕΚ – ΠΑΟΚ. Πανό Original. «Ένα μεγάλο σύλλογο γέννησε η προσφυγιά». ⁹ (3-02-2019)

Αμφισβήτηση της προσφυγικής ταυτότητας και των οργανωμένων οπαδών του Πανιωνίου, προκύπτει από την ανάρτηση της Original 21 το 2019, στο λογαριασμό της στο Facebook. Αφιερώνει τη νίκη της ομάδας στον Ιωνά και την προσφυγιά, από τη

⁹ Διαθέσιμο στο:

<https://inaek.com/2019/02/03/original-έναν-μεγάλο-σύλλογο-γέννησε-η-προσ/>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/202

«Μάνα όλων των προσφύγων» όπως χαρακτηρίζει την ΑΕΚ. Ετεροπροσδιορισμός της κοινότητας με μια ομάδα με παρόμοια κοινωνικά χαρακτηριστικά (Enwsi.gr, 2019).

Προβολή του τόπου αναφοράς με πρωτοσέλιδα απο το «εφημεριδάκι».

Το εφημεριδάκι της κοινότητας σε μια έκδοση αφιερωμένη στα 70 χρόνια της ομάδας. Στο εξώφυλλο υπάρχει φωτογραφία από την Αγιά Σοφιά με την ανάδειξη της «προσφυγικής μνήμης» να αποτελεί βασικό στόχο της Original.

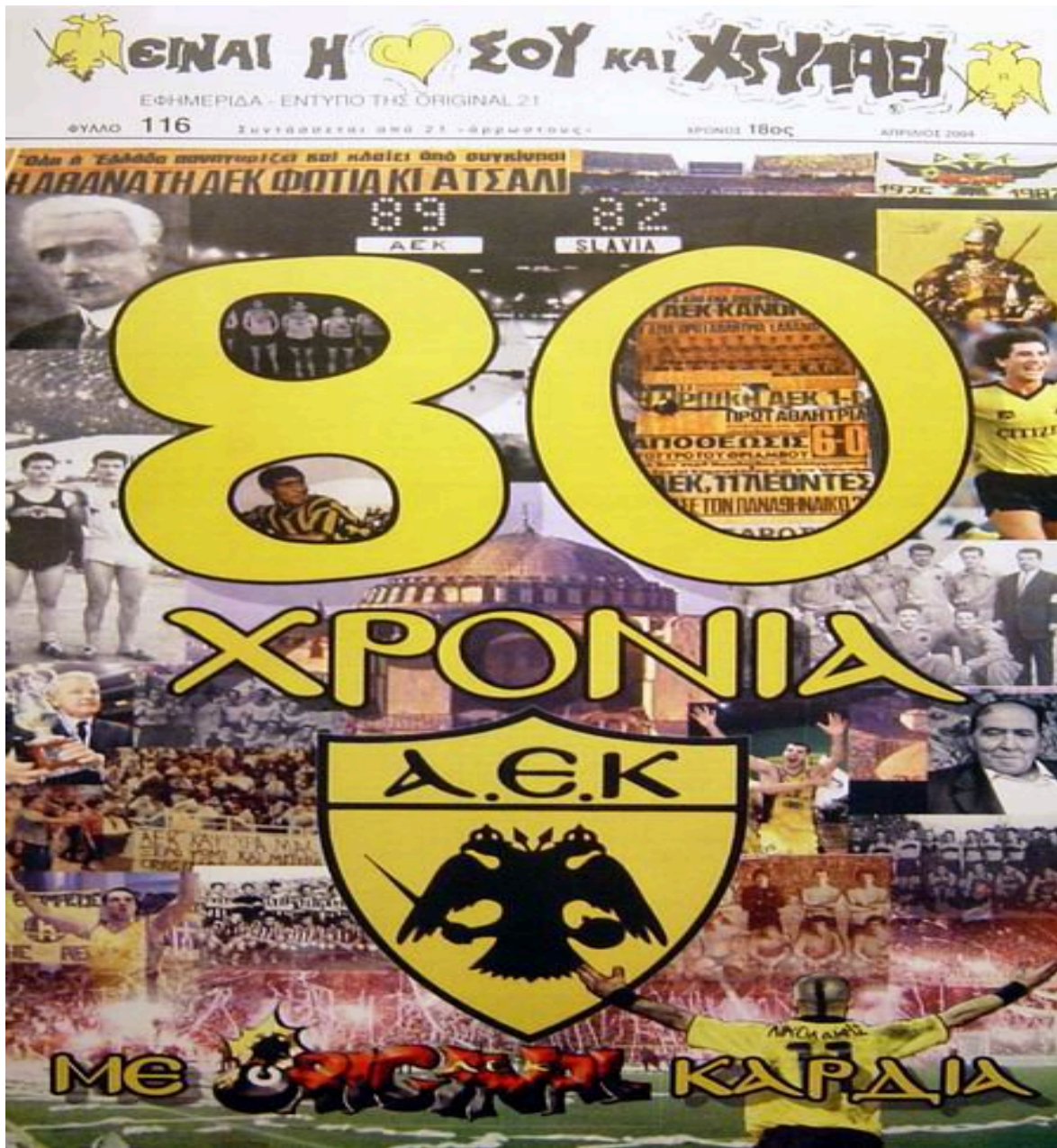
Εικόνα 9: Εξώφυλλο από εφημεριδάκι ORIGINAL.¹⁰ (5-05-2010)

¹⁰ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/114609545244125>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Το εφημεριδάκι της κοινότητας σε μια έκδοση αφιερωμένη στα 80 χρόνια της ομάδας. Στο κέντρο της εφημερίδας υπάρχει φωτογραφία από την Αγία Σοφιά, «τόπος μνήμης» για την οπαδική κοινότητα.

Εικόνα 10: Εξώφυλλο από εφημεριδάκι ORIGINAL.¹¹ (3-05-2010)

¹¹ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/a.114019998636413/114022411969505>

Τελευταία πρόσβαση 28/05/2022

Εφημερίδα και επίκληση της προσφυγιάς στο θέμα του γηπέδου. Οι οπαδοί μετά το γκρέμισμα του Ν. Γκούμας, παρουσιάζονται σαν πρόσφυγες.

Εικόνα 11: Εξώφυλλο από εφημερίδα ORIGINAL.¹² (3-05-2010)

¹² Διαθέσιμο στο:
<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/a.114019998636413/114021991969547>
Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Το εφημεριδάκι της κοινότητας σε μια συλλεκτική έκδοση αναφέρεται στο θέμα του γηπέδου της ΑΕΚ, συγκρίνοντας το 1922 όπου ο λαός έχασε το σπίτι του, με το 2003 που γκρεμίστηκε το στάδιο Ν. Γκούμας, λέγοντας ότι το «πεπρωμένο δεν αλλάζει» και ότι ο κόσμος της ΑΕΚ έμαθε και μπορεί να ανταπεξέλθει στα δύσκολα.

Η μνήμη του 1922 παρουσιάζεται στην υπηρεσία της ιστορικής δύναμης του συλλόγου, με τους οπαδούς να ανατρέχουν στα δύσκολα χρόνια της ιστορίας της ομάδας και να τα χρησιμοποιούν σαν οδηγό για μια «νέα αρχή» στη λειτουργία της.

Εικόνα 12. Συλλεκτική έκδοση της Original Απρίλιος 2017.¹³ (24-04-2017)

¹³ Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/1366491840055883>
Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Εκδηλώσεις φιλανθρωπικού χαρακτήρα και προσφυγικής αλληλεγγύης.

«Η ιστορία της ΑΕΚ δεν της επιτρέπει να παραμένει αδιάφορη σε δύσκολες μέρες προσφυγιάς, ξεριζωμού και κοινωνικού αποκλεισμού. Στην οικογένεια μας χωράνε όλοι, ανεξαρτήτως, χρώματος, εθνικότητας και άλλων χαρακτηριστικών», αναφέρει η ανακοίνωση της Original 21 (Original 21 official page, 2015).

Σε αυτές τις δύσκολες μέρες της προσφυγιάς, του ξεριζωμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, η οικογένεια της Original 21 μόνο θεατής δεν θα μπορούσε να παραμείνει. Έτσι κι αλλιώς δεν το επιτρέπει η ιστορία της, η ιστορία μιας ομάδας που γνώρισε την προσφυγιά από τη γέννηση της. Η ίδια ιστορία που έκανε την ΑΕΚ μάννα των προσφύγων! Μεγαλωμένοι με αυτά τα ιδανικά, στεκόμαστε δίπλα στους πρόσφυγες και τους καλωσορίζουμε σε μια οικογένεια που χωράνε ΟΛΟΙ ανεξαρτήτως εθνικότητας, χρώματος και λοιπών χαρακτηριστικών.

Καλούμε όλους τους αγνούς ΑΕΚτζήδες να συμμετέχουν στην συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης, ώστε να δώσουμε μια μικρή βοήθεια και μια μεγάλη αγκαλιά.

Την Κυριακή θα υπάρχει κιόσκι της Original 21 στον προαύλιο χώρο του ΟΑΚΑ όπου θα μπορεί ο καθένας μας να φέρει τα εξής:

Ντεπόν παιδικά και για ενήλικες, ρούχα, εσώρουχα, μακρυμάνικες μπλούζες (κυρίως παιδικές), παιδικές πάνες, υγρά μωρομάντηλα, νερά, σαπούνια και σαμπουάν, φαγητό σε κονσέρβες, μπισκότα, κρουασάν, παιδικές τροφές, βρεφικό και παιδικό γάλα σε σκόνη, γάλα συμπυκνωμένο, οδοντόκρεμες, οδοντόβουρτσες, παιδικά παιχνίδια, υπνόσακους, παπούτσια.

Παράλληλα καθημερινά η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης θα συνεχίζεται στα στεγασμένα club της Original 21.

...και το θαύμα της ΑΕΚ πρόσφυγες το έκαναν!

ORIGINAL 21

Εικόνα 13: Ανακοίνωση για συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης 2015.¹⁴ (12-09-2015)

¹⁴ Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/944043505634054>
Τελευταία πρόσβαση 12/04/202

Εικόνα 14: Δράση αλληλεγγύης για συλλογή αντικειμένων και ειδών πρώτης ανάγκης.¹⁵ (29-11-2019)

Εικόνα 15: Ανακοίνωση για συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης 2015. Η ΑΕΚ ξέρει από προσφυγιά.¹⁶ (7-09-2015)

¹⁵ Διαθέσιμο στο:

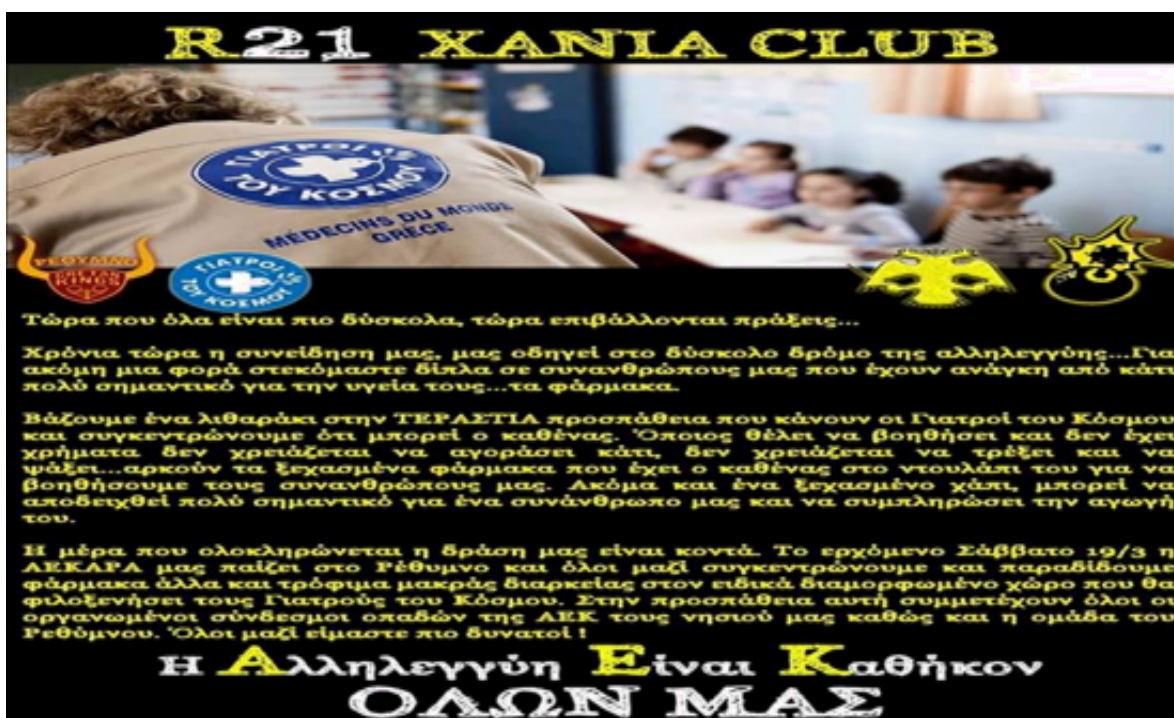
<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/a.115544888483924/2636894973015557>

Τελευταία πρόσβαση 14/04/2022

¹⁶ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/941362795902125>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Εικόνα 16 Συνεργασία με τους γιατρούς του κόσμου 2016.¹⁷ (17-03-2016)

Εικόνα 17: Συλλογή τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης για πρόσφυγες.¹⁸ (13-10-2015)

¹⁷ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/1033683246670079>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

¹⁸ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/957902537581484>

Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Αγία Σοφία. Τόπος μνήμης και σύμβολο της προσφυγικής ταυτότητας.

Η προσφυγιά και το ιστορικό πλαίσιο της ομάδας προβάλλονται μέσα από εικόνες και φωτογραφίες που αναδεικνύουν την Αγία Σοφία ως τόπο μνήμης και προσφυγικής ταυτότητας της ομάδας.

Γενέθλια της ομάδας (80 χρόνων) σε ανάρτηση της οπαδικής κοινότητας στην επίσημη σελίδα του συνδέσμου. Η Αγία Σοφία αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας της ομάδας και αναδεικνύεται με όλους τους τρόπους από την επίσημη σελίδα της κοινότητας στο διαδίκτυο.

Εικόνα 18: Γενέθλια 80 Χρόνων.¹⁹ (2-09-2010)

¹⁹ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/144359715602441>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/2022

Γενέθλια της ομάδας (88 χρόνων) και ανάρτηση φωτογραφίας με το σήμα της ομάδας και την Αγιά Σοφιά. Το σύμβολο της προσφυγικής ταυτότητας και ο τόπος μνήμης αναδεικνύεται και προβάλλεται μέσα από τις εικόνες στη σελίδα της κοινότητας στο διαδίκτυο. Η Αγιά Σοφιά αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό και σύμβολο της προσφυγικής ταυτότητας της ομάδας, και αναδεικνύεται από την οπαδική κοινότητα.

Εικόνα 19: Γενέθλια 88 Χρόνων.²⁰ (13-04-2012)

²⁰ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/366635846708159>

Τελευταία πρόσβαση 12/04/202

Αποτύπωμα της ταυτότητας σε γκράφιτι, από γειτονιά της Αθήνας.

Τα γκράφιτι αποτελούν ένα πρωτότυπο τρόπο όπου οι οπαδικές κοινότητες εκδηλώνουν την ταυτότητά τους και υποστηρίζουν την ομάδα τους. Ο ρόλος τους, λειτουργικά έχει πολλαπλές ιδιότητες και εξαρτάται από τους στόχους που θέτουν οι δημιουργοί τους καθώς και από τον τύπο επικοινωνίας που συναρμολογείται μέσα σε ένα ορισμένο πλαίσιο. Οι χρωματικές τεχνικές, τα σύμβολα που κωδικοποιούνται, ακόμα και ο χώρος ενός γκράφιτι των οπαδών, παρουσιάζουν την ταυτότητα της ομάδας και προβάλλουν τα αξιακά χαρακτηριστικά της οπαδικής κοινότητας και της κουλτούρας που εκπροσωπούν (Τσιμπογιάννη, 2013, σ. 275).

Εικόνα 20: «ΑΕΚ Σημαίνει προσφυγιά ξεριζωμένη». Γκράφιτι 2019.²¹ (16-09-2019)

²¹ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/2481198775251845>

Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Αντιφασιστικό και αντιναζιστικό προφίλ που συνδέεται με την επιτέλεση της προσφυγικής ταυτότητας της κοινότητας.

Το αντιναζιστικό και αντιρατσιστικό προφίλ καθώς και μηνύματα πολιτικού περιεχομένου παρουσιάζονται στις αναρτήσεις της κοινότητας.

Η Original από τη γέννησή της είναι απέναντι σε κάθε είδος ρατσισμού και φασισμού και δίνει αγώνα για το δίκαιο, τον άνθρωπο και την αλληλεγγύη. «*Η ιστορία μας αποδεικνύεται με πράξεις*» αναφέρει σε ανακοίνωσή της η οπαδική κοινότητα (Original 21 official page, 2020).

Η Original μπήκε μπροστά και εκδήλωσε τα αντιφασιστικά της πιστεύω στην περίπτωση του αγώνα με τη Δυναμό Κιέβου το Φεβρουάριο του 2018. Με πανό που ανάρτησε στο γήπεδο, παρότρυνε τους οπαδούς της ουκρανικής ομάδας να μην στρέφονται προς το φασισμό αλλά να θυμηθούν τον «αγώνα θανάτου», στις 6 Αυγούστου του 1942, που πραγματοποιήθηκε στο κατεχόμενο από τους ναζί Κίεβο, όπου οι Ουκρανοί νίκησαν την ομάδα των ναζί δυο φορές, με αποτέλεσμα οι νικητές να εκτελεστούν αφού «πλήγωσαν», την υπερηφάνεια της Αρίας φυλής (Γεωργάκης, 2021, σ. 112).

Εικόνα 21: Πανό ενάντια στον ναζισμό.²² (5-10-2020)

²² Διαθέσιμο στο

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/a.115544888483924/3422955531076160>

Τελευταία πρόσβαση 14/04/2022

Εικόνα 22: Πολιτική στάση.²³ (28-10-2010)

Εικόνα 23: Πολιτική στάση.²⁴ (28-10-2010)

²³ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/157772400927839>

Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

²⁴ Διαθέσιμο στο

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/157772370927842>

Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Οι οργανωμένοι οπαδοί της ΑΕΚ καταθέτουν στεφάνι στο σημείο όπου βρίσκεται το μνημείο των θυμάτων του Πολυτεχνείου. Η πολιτική στάση και η τοποθέτηση τους σε ζητήματα φασισμού, συνδέεται με την ιστορική καταγωγή της ομάδας και την προσφυγική ταυτότητα του ξεριζωμού, που βίωσε ο ελληνισμός την περίοδο της Μικρασιατικής καταστροφής.

Εικόνα 24: Κατάθεση στεφάνου 17 Νοέμβρη 2018.²⁵ (17-11-2018)

²⁵ Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/1998095346895526>

Τελευταία πρόσβαση 23/05/2022

Αντιπολεμικό ταξίδι στο Βελιγράδι.

Ομάδα που γνωρίζει τον ξεριζωμό και τον πόνο του πολέμου η ΑΕΚ, βρέθηκε το 1999 στο Βελιγράδι ώστε μέσω του ποδοσφαίρου να στείλει αντιπολεμικό μήνυμα. Σε μια επικίνδυνη περιοχή με βομβαρδισμούς από το ΝΑΤΟ δόθηκε φιλικό παιχνίδι με την Παρτιζάν με σκοπό τον τερματισμό του πολέμου (Κολιτάς, 2017). Η Original ταξίδεψε με πούλμαν διασχίζοντας μια πολύ επικίνδυνη περιοχή στηρίζοντας την κίνηση της ομάδας (Original 21 official page, 2018).

Εικόνα 25: Ταξίδι στο Βελιγράδι.²⁶ (7-04-2018)

²⁶ Διαθέσιμο στο

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/posts/1699347666770297>

Τελευταία πρόσβαση 5/05/2022

5.3.2 Ανάλυση συνεντεύξεων

- Η πρώτη ερώτηση η οποία τέθηκε στους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ ήταν σχετικά με τη σχέση που βιώνει ο σημερινός οπαδός με το παρελθόν.

Αν οι αρχικές αξίες της ομάδας αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή τους ως αγαπημένη τους ομάδα και τι σημαίνει για την οπαδική κουλτούρα η προσφυγιά και ο ξεριζωμός.

Η προσφυγική μνήμη αναδεικνύεται ως κυρίαρχο θέμα στις απαντήσεις των οπαδών της κοινότητας. Οι αναφορές που υπήρξαν, ανέδειξαν ως κυρίαρχα στοιχεία της ταυτότητας της ομάδας την προσφυγιά και τον ξεριζωμό. Ο οπαδός είτε έχει προσφυγική ταυτότητα είτε όχι, ενσωματώνεται στην προσφυγική κουλτούρα και τις αρχικές ιδέες ίδρυσης της ομάδας. Βιώνει τη σχέση της ομάδας με το παρελθόν, μέσω της διατήρησης της ιδεολογίας, των συνθημάτων και της προσφυγικής μνήμης, η οποία διαφυλάσσεται από τους οπαδούς και αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά επιλογής τους σαν αγαπημένη τους ομάδα.

Ο 1^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Η ΑΕΚ είναι μια ομάδα με πάρα πολύ κόσμο, με εκατομμύρια κόσμο, σε όλη την Ελλάδα. Δεν είναι απαραίτητο ότι όλοι έχουν προσφυγικές ρίζες ή καταγωγή από Πόντο, από Μικρά Ασία ή από περιοχές που ζήσανε τον ξεριζωμό. Όλοι θέλοντας και μη όταν μπαίνουνε μέσα στον οπαδικό κόσμο της ΑΕΚ, μαθαίνουμε τι σημαίνει, επειδή είναι πολύ σημαντικό. Είναι πολύ σημαντικό για την ταυτότητα της ομάδας, η ιστορία της, δηλαδή η προσφυγιά, ο ξεριζωμός, οι χαμένες πατρίδες, οπότε μέσω από τα συνθήματα, από αυτά που ακούμε από τους μεγαλύτερους και από τους πιο παλιούς, ξέρουμε πολύ καλά τι σημαίνει ΑΕΚ ακόμα και αν δεν έχεις μεγάλη επαφή σίγουρα θα το μάθεις στην πορεία, ακόμα και να μην ξέρεις την ιστορία όταν τραγουδάς τα συνθήματα που μιλάνε γι' αυτό σίγουρα έρχεσαι σε επαφή με το τι ζήσανε οι πρόγονοι κάποιων από εμάς. Επίσης κάποιος κόσμος έχει άμεση επαφή με τη Μικρά Ασία δηλαδή έχουν καταγωγή από εκεί, οι παππούδες τους ήρθαν στην Αθήνα και στην Ελλάδα γενικότερα στο κυνήγι μιας άλλης ζωής μετά την Μικρασιατική καταστροφή, οπότε μεγαλώνοντας και ένα νέο παιδί θα μάθει την ιστορία της οικογένειας του και κατ'επέκταση και της ΑΕΚ, δηλαδή είναι αναπόσπαστο κομμάτι. Δεν υπάρχει Αεκτζής που να μην ξέρει τι είναι η προσφυγιά για την ομάδα. Θεωρώ ότι θα ήταν απαράδεκτο για έναν Αεκτζή να μη ξέρει την ιστορία».

Ο 2^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Ο σημερινός οπαδός τη σχέση της ομάδας με το παρελθόν τη βιώνει με δέος, νοσταλγία και θαυμασμό. Η διατήρηση της ιδεολογίας των πολιτών μέσω ενός αθλητικού συλλόγου που κρατάει τα ήθη και τα έθιμα καθώς και τις παραδόσεις των Ελλήνων προσφύγων δεν αφήνει αδιάφορο κανέναν. Όλες αυτές οι αξίες μαζί με το όνειρο της Κωνσταντινούπολης, οδηγούν στην επιλογή μιας και μόνο ομάδας. Της ΑΕΚ. Οι ξεριζωμένοι πρόσφυγες οπαδοί κάνουν πιο έντονη την παρουσία τους κάτω από την διαμόρφωση της προσφυγικής τους ταυτότητας. Ειδικά υπό την προστασία της μεγάλης ομπρέλας που λέγεται ΑΕΚ η οποία είναι και θεματοφύλακας του πολιτισμού των Ελλήνων της πόλης».

Ο 3^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Κάποιος μπορεί να γίνει ΑΕΚ επειδή έχει σχέση με το προσφυγικό ενώ κάποιοι άλλοι όχι. Πιστεύω ότι τώρα ειδικά γίνονται ΑΕΚ όχι για το προσφυγικό, όσο λόγω γονέων ή άλλων κοντινών προσώπων. Στην πορεία η κουλτούρα των οπαδών επηρεάζεται από τις αρχικές αξίες της ομάδας και σιγά σιγά και κάποιος που δεν γνωρίζει αρχίζει και μαθαίνει τι πρεσβεύει αυτή η ομάδα».

- Η δεύτερη ερώτηση η οποία τέθηκε στους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ ήταν σχετικά με το πως αντιμετωπίζουν οι οργανωμένοι οπαδοί της ομάδας, ομάδες με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Τι σημαίνει γι' αυτούς ο Πανιώνιος, ο ΠΑΟΚ ή ο Απόλλων Σμύρνης.

Η Α.Ε.Κ. παρουσιάζεται από τους οπαδούς ως «μήτρα» της προσφυγιάς και διαφοροποιείται από άλλες ομάδες προσφυγικής αναφοράς. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους οπαδούς της κοινότητας, αναδεικνύουν αρνητικές αναφορές κυρίως για τον Π.Α.Ο.Κ και τον Πανιώνιο και χαράσσονται διαχωριστικές γραμμές που στόχο έχουν την ανάδειξη της μοναδικότητας, στην προσφυγική ταυτότητα της ΑΕΚ, κυρίως στο πέρασμα των χρόνων. Ο προσφυγικός χαρακτήρας της ομάδας είναι ξεκάθαρος σύμφωνα με τους οπαδούς της κοινότητας, σε αντίθεση με άλλες ομάδες με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Οι ομάδες αυτές, όχι μόνο δεν έχουν κρατήσει την προσφυγική τους ταυτότητα με το πέρασμα των χρόνων, αλλά παρουσιάζονται ακόμα πιο εχθρικές και από μεγάλους «αντιπάλους» της ομάδας.

Ο 1^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Θεωρώ ότι οι άλλες ομάδες ετεροπροσδιορίζονται με βάση εμάς, όχι εμείς με αυτούς, εμείς δεν ασχολούμαστε. Η ΑΕΚ σε σχέση με τα σωματεία που είπες ήταν το πιο πετυχημένο μακράν, και από άποψη τίτλων και από οπαδική βάση έχουμε κόσμο σε όλη την Ελλάδα και

σε όλο τον κόσμο. Όσον αφορά τον προσφυγικό χαρακτήρα η ΑΕΚ ξεκάθαρα έχει προσφυγικά στοιχεία, οπότε δεν χρειάζεται να αποδείξει κάτι πάνω σε αυτό, οι άλλες ομάδες απλώς προσπαθούν να μειώσουν την ΑΕΚ με αυτό τον τρόπο να παρουσιαστούν ως πραγματικοί πρόσφυγες, αλλά εγώ προσωπικά αμφισβητώ όχι τις ρίζες τους, μπορεί να έχουν, αλλά είναι ομάδες που δεν έχουν κρατήσει την αληθινή στάση της ΑΕΚ μέσα στα χρόνια. Δηλαδή η οπαδική βάση του ΠΑΟΚ αυτή την στιγμή παίρνει θέσεις που δεν ταιριάζουν με τον προσφυγικό χαρακτήρα. Θεωρώ ότι είναι λίγο όπου φυσάει ο αέρας. Θεωρώ ότι είναι μικρές ομάδες σε σχέση με τη ΑΕΚ και προσπαθούν να την μειώσουν επειδή δεν μπορούν αλλιώς, με αυτόν τον τρόπο να παρουσιαστούν εκείνοι σαν πραγματικοί πρόσφυγες».

Ο 2^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Η απήχηση των προσφύγων σε αυτές τις ομάδες ήταν χαμηλότερη από αυτή της ΑΕΚ. Έπειτα μην μιλήσουμε για κάποια εμβλήματα. Το αρχικό έμβλημα του Απόλλωνα ήταν ο αγκυλωτός σταυρός. Του ΠΑΟΚ το τετράφυλλο πέταλο. Η εκκίνηση αυτών των ομάδων δεν χαρακτηριζόταν από τους ανώτερους σκοπούς της μνήμης για τις χαμένες πατρίδες και την προσφυγιά. Κάποιες ομάδες από αυτές έχουν ανύπαρκτο αρχειακό υλικό όπως ο ΠΑΟΚ. Κάποιο αρχειακό υλικό από κάποιους που το έχουν ερευνήσει παραπάνω έχει δείξει ότι οι πρώτοι παράγοντες που ίδρυσαν τον ΠΑΟΚ, είναι από κάποια αστική ελίτ της πόλης. Αρχικά ο απώτερος σκοπός τους δεν ήταν η προσφυγιά αλλά να χωθούν στην νέα κοινωνική τάξη της Ελλάδας. Δεν ήταν τυχαίο ότι πρώτος πρόεδρος του ΠΑΟΚ ήταν Βενιζελικός υπουργός. Όσον αφορά τον Πανιώνιο ο πρώτος πρόεδρος που ίδρυσε τον Πανιώνιο τον ενδιέφερε πιο πολύ η προβολή της ομάδας και η ίδρυση στίβου, ποδοσφαίρου, μπάσκετ δεν τον ενδιέφερε να μεταφέρει τις ρίζες στην Ελλάδα από την πόλη. Ήταν πιο πολύ ιδιοτελή τα συμφέροντα».

Ο 3^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Με τον Απόλλωνα Σμύρνης δεν έχουμε κάποιο ιδιαίτερο θέμα. Φιλικό σωματείο και προσφυγικό αλλά διαφωνώ κάθετα με τη λέξη ΠΑΝΙΩΝΙΟΣ και ΠΑΟΚ γιατί υπάρχει τεράστια έχθρα από αυτές τις ομάδες προς το πρόσωπο της ΑΕΚ. Τουλάχιστον τα 40 τελευταία χρόνια που πάω εγώ στο γήπεδο τόσο ο ΠΑΝΙΩΝΙΟΣ όσο και ο ΠΑΟΚ με το παραμικρό το μόνο που βρίζουνε είναι η ΑΕΚ και η προσφυγιά και δεν έχουν κανένα φιλικό συναίσθημα απέναντι στην ΑΕΚ που είναι και αυτή προσφυγικό σωματείο. Είναι αόρατοι για μένα και ο ΠΑΝΙΩΝΙΟΣ και ο ΠΑΟΚ. Άσχετα αν τα τελευταία χρόνια έχει ανέβει ο ΠΑΟΚ ήταν μια ζωή πολύ κατώτερος των περιστάσεων, ειδικά στο θέμα του προσφυγικού.

Γι' αυτό και στην αρχή είχε σύμβολο ένα τετράφυλλο πέταλο, το παραδέχονται και οι ίδιοι, και δεν είχαν καμία σχέση με δικέφαλο αετό. Ο ΟΣΦΠ ή ο ΠΑΟ είναι κλασικοί αντίπαλοι της ΑΕΚ και την κοντράρουν. Ο ΠΑΟΚ και ο ΠΑΝΙΩΝΙΟΣ βγάζουν ένα κομπλεξισμό και μια ζήλια απέναντι στην ΑΕΚ, προς το πρόσωπο της ΑΕΚ γι' αυτό δείχνουν τον χειρότερό τους εαυτό μπροστά στο όνομα ΑΕΚ και στους φιλάθλους της ΑΕΚ».

- Η τρίτη ερώτηση η οποία τέθηκε στους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ ήταν σχετικά με τα συνθήματα «ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ» και το ΑΕΚ σημαίνει προσφυγιά ξεριζωμένη. Τι σημαίνουν για τον οργανωμένο οπαδό τα συγκεκριμένα συνθήματα.

Η θεματική η οποία αναδεικνύεται έχει σχέση με τον μαθησιακό ρόλο των συνθημάτων. Οι αναφορές που υπήρξαν στις απαντήσεις από τους οπαδούς της κοινότητας, αναδεικνύουν τα συγκεκριμένα συνθήματα βασικά στοιχεία επιτέλεσης της προσφυγικής μνήμης και ταυτότητας των οπαδών. Η άντληση στοιχείων από το παρελθόν, για τη διαμόρφωση της ρητορικής στα συνθήματα της ομάδας, παρουσιάζει την προσπάθεια της κοινότητας να διατηρήσει την ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά τη σημερινή εποχή και να μεταλαμπαδεύσει στους νεότερους τις ιδέες που πρεσβεύει η ομάδα.

Ο 1^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Μέσα στην Original υπάρχουν άτομα που γνωρίζουν πολύ καλά την ιστορία και νιώθουν και την ευθύνη ότι πρέπει να τη μεταδώσουν και στους νέους δηλαδή τα συνθήματα μπορεί να τα φτιάξει κάποιος πάνω στη στιγμή, κάποια άλλα είναι πιο έντεχνα, όπως αυτό, πιο σοβαρά, τα οποία γίνονται από άτομα τα οποία θέλουν να μεταδώσουν κάτι στις νέες γενιές και αυτό επιτυγχάνεται έτσι. Δηλαδή όταν ένας πιτσιρικάς θα μπει μέσα να τραγουδήσει Πέρα και Αϊβαλί, έγινε καταστροφή για μια ιδέα, θέλοντας και μη, θα κάτσει να σκεφτεί, τι έγινε. Γιατί το τραγουδάμε; Αρχίζει μέσα από αυτό το κομμάτι το οποίο είναι και ευχάριστο για τους νεαρούς, επειδή γουστάρουνε και φωνάζουνε και διασκεδάζουν για την ομάδα, ταυτόχρονα μαθαίνουν και κάτι. Είναι ένα σύνθημα που δείχνει την πραγματική ιστορία της ΑΕΚ. Δηλαδή ακούγοντας αυτό το συγκεκριμένο σύνθημα το οποίο το θεωρώ το καλύτερο στην ιστορία της ΑΕΚ, μαθαίνεις ένα μέρος της ιστορίας της ζωής μας και του σωματίου μας. Τι σημαίνει ΑΕΚ; Αν δεν ξέρεις τι σημαίνει ΑΕΚ πραγματικά, τι ΑΕΚ είσαι; Δηλαδή να είσαι ΑΕΚ επειδή σου αρέσει ένας παίχτης ή επειδή σου αρέσουν τα χρώματα; Δεν είσαι πραγματικός Αεκτζής. Πραγματικός Αεκτζής είσαι όταν μαθαίνεις την ιστορία και τα νέα παιδιά καταλαβαίνουν με αυτόν τον τρόπο τι πρεσβεύει αυτή η ομάδα και τι θα πρεσβεύει

για πάντα, δηλαδή αν κάποια στιγμή σταματήσει η ΑΕΚ να πρεσβεύει αυτά τα στοιχεία δεν θα είναι ΑΕΚ. Θα είναι κάτι άλλο και δεν θα σταματήσει και ποτέ. Η ΑΕΚ έχει ιδρυθεί το 1924, κοντεύουμε τα 100 χρόνια και δεν έχει σταματήσει, οπότε είμαι αισιόδοξος ότι δεν θα σταματήσει και ποτέ. Από γενιά σε γενιά αυτή η φλόγα κρατάει ζωντανή και με τέτοιους τρόπους. Οπότε πολύ καλά κάνουν τα νέα παιδιά και τραγουδούν αυτά τα συνθήματα και μακάρι να ψάχνουν κιόλας τι έγινε τότε, να υπάρχει δηλαδή ένας σεβασμός στην ιστορία γιατί κάποιοι άνθρωποι πέθαναν για την ΑΕΚ, γι' αυτό πρέπει να υπάρχει σεβασμός στην ιστορία».

Ο 2^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Αυτά είναι τα συνθήματα με τα οποία δημιουργήθηκε η *Original*. Αυτά την κρατάνε ζωντανή και είναι τρόπος ζωής γι' αυτήν. Η *Original* δεν μένει μόνο στην ιστορία, υποστηρίζει το κοινωνικό της πρόσωπο όχι μόνο με ανακοινώσεις αλλά και εμπράκτως. Εμείς οι νεότεροι που δεν ζήσαμε την ιστορία κάτι τέτοια συνθήματα άγγιζαν την καρδιά μας, νιώσαμε την ιστορία που δεν ζήσαμε και αγαπήσαμε τους πρόσφυγες που μαζί με τα υπάρχοντά τους έφεραν την ιστορία και τον πολιτισμό τους και φυσικά και την ΑΕΚ».

Ο 3^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Οι περισσότεροι γίνονται ένα με το σύνθημα, απλά αυτοί που είναι σε μικρότερη ηλικία είμαι σίγουρος ότι ρωτάνε για την πόλη και την προσφυγιά και αυτός που ανατριχιάζει όταν το τραγουδάει, τους εξηγεί την πορεία της ομάδας, από που ξεκίνησε και γιατί αυτό το σύνθημα είναι το καλύτερο της ομάδας».

- Η τέταρτη ερώτηση η οποία τέθηκε στους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ ήταν σχετικά με την στάση των παραγόντων και της διοίκησης της ομάδας στο κατά πόσο προσπαθούν να κρατήσουν τις αξίες και την ταυτότητα της ΑΕΚ την σημερινή εποχή. Η θεματική η οποία αναδεικνύεται παρουσιάζει τη διοίκηση ως βασικό συντελεστή διαμόρφωσης και επιτέλεσης της προσφυγικής ταυτότητας της ομάδας. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους οπαδούς της κοινότητας προβάλλουν από τη μια την απόσταση η οποία υπάρχει απέναντι στις διοικήσεις της ομάδας διαχρονικά και από την άλλη την αναγνώριση της προσπάθειας η οποία γίνεται τη σημερινή εποχή, κυρίως με την κατασκευή του γηπέδου. Η προσπάθεια να διατηρηθούν οι αξίες και η ταυτότητα της ομάδας στο πέρασμα των χρόνων, γίνεται αντιληπτή από τους οπαδούς της κοινότητας σε συνδυασμό πάντα με την ουδέτερη στάση την οποία κρατούν οι οπαδοί, απέναντι στις διοικήσεις.

Ο 1^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Η Original δεν ήταν ποτέ σε πολύ καλή επαφή με τις διοικήσεις λόγω του χαρακτήρα που είχε, δηλαδή πάντα ήταν αυτόνομη, πάντα δρούσε με δικό της τρόπο χωρίς να έχει στενές επαφές με τη διοίκηση. Η αλήθεια είναι ότι στη συγκεκριμένη περίοδο, η διοίκηση προσπαθεί να τονίσει τα προσφυγικά χαρακτηριστικά και την ιστορία μας και με το όνομα του γηπέδου τώρα, και με άλλες δράσεις που κάνει, δείχνει ότι έχει ευαισθησία σε αυτό το κομμάτι και το εκτιμάει ο κόσμος αλλά πάντα υπάρχει και μια δυσπιστία, δηλαδή αν γίνεται για λόγους μάρκετινγκ ή για να περάσει μια άλλη εικόνα που θέλει για δικούς του λόγους ο πρόεδρος, οπότε πάντα σε αυτό η Original έχει μια καχυποψία. Δηλαδή προτιμάει η Original να πρεσβεύει εκείνη τις ιδέες της και να είναι εκείνη υπεύθυνη για αυτά τα θέματα και όχι να πάει στα χέρια ενός προέδρου αυτό. Να στηρίζεται από το τι θα κάνει ένας πρόεδρος. Αν το δούμε αντικειμενικά δίνει η τωρινή διοίκηση σημασία στην ιστορία και είναι σημαντικό αυτό να γίνεται και από τους οργανωμένους και από την διοίκηση».

Ο 2^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Μέσα από μια σειρά εκφράσεων και πράξεων οι τελευταίες διοικήσεις είναι κοντά στις αξίες και την ταυτότητα της ΑΕΚ. Διατηρώντας τη μνήμη των παλαιότερων και γνωστοποιώντας στους νεότερους τι σημαίνει ΑΕΚ. Με διάφορες εκδηλώσεις μνήμης, ειρήνης, σύμφιξης σχέσεων. Το μεγάλο έργο, το υπέρτατο έργο είναι το χτίσιμο της Αγιά Σοφιάς. Όλοι καταλαβαίνουμε τι σημασία έχει».

Ο 3^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Πιστεύω ότι ειδικά η τωρινή διοίκηση της ΑΕΚ χωρίς να είμαι 100% σύμφωνος με την ποδοσφαιρική πορεία της ομάδας, κρατάει τις αξίες και την ταυτότητα της ΑΕΚ. Το εκκλησάκι που έχει μέσα το γήπεδο είναι γι' αυτό το λόγο, το κανάλι των Ποντίων που θα αρχίσει να εκπέμπει σε λίγο καιρό. Ο τωρινός πρόεδρος, είναι ο μοναδικός πρόεδρος ο οποίος κρατάει καθαρά τις αξίες και την ταυτότητα της ΑΕΚ χωρίς να είμαι απόλυτα σύμφωνος με την πορεία της ομάδας και χωρίς να θέλω να φανώ γλύφτης του προέδρου».

- Η πέμπτη ερώτηση η οποία τέθηκε στους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ ήταν σχετικά με το πολιτικό προφίλ το οποίο αναπτύσσεται και πως αυτό συνδέεται με την προσφυγική μνήμη.

Το θέμα που αναδεικνύεται συνδέει το πολιτικό προφίλ με την προσφυγική ιστορία της ομάδας, τις ρίζες των προγόνων που βίωσαν κοινωνικούς αποκλεισμούς και τις αξίες που μεταφέρει η ιστορία της. Οι αναφορές των οπαδών προβάλλουν ένα αντιφασιστικό και

ένα αντιρατσιστικό προφίλ, το οποίο αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της κοινότητας και συνδέεται με τις ρίζες της ιστορίας της ομάδας. Η αντίθεση της κοινότητας σε «ιδεολογίες» που καταπατούν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και δημιουργούν κοινωνικές αδικίες και ανισότητες, είναι ξεκάθαρη και συνδέεται με την προσφυγική ταυτότητα και την ιδεολογία της Α.Ε.Κ.

Ο 1^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Η Original έχει μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Σε άλλα πέταλα μπορεί να δουν ένα μαύρο ή ένα ξένο να του φωνάζουν, να τον κοιτάζουν στραβά ή να του πουν οτιδήποτε. Στην ΑΕΚ δεν υπήρχε ποτέ αυτό. Η ΑΕΚ το δείχνει στην πράξη, δηλαδή δεν υπάρχει περίπτωση να πας μέσα στο παιχνίδι και να φοβηθείς αν είσαι από άλλη χώρα ή αν έχεις άλλη ταυτότητα. Γίνεσαι δεκτός επειδή είσαι ΑΕΚ. Όσο είσαι στο πέταλο η ταυτότητά σου είναι ΑΕΚ. Δεν είσαι Έλληνας, ξένος, Αλβανός, μαύρος. Οπότε αυτό το τηρεί η ΑΕΚ πάρα πολύ δεν υπάρχει ρατσισμός, αυτό φαίνεται και από κάποιες συμμαχίες που έχουμε με ομάδες που έχουν αντίστοιχη ταυτότητα όπως η Λιβόρνο, η Μαρσείγ, η Σαν Πάουλι. Θέλουμε να κρατάμε ένα προφίλ συγκεκριμένο, όχι πολιτικό, αλλά δεν γίνονται δεκτές συμπεριφορές διάκρισης. Αυτό δεν υπάρχει, δεν υπήρχε ποτέ και έχει να κάνει με το προσφυγικό. Είναι η ταυτότητα της ομάδας. Έτσι λειτουργεί ο σύνδεσμος. Δεν πρόκειται να νιώσεις ποτέ ξένος στην ΑΕΚ από όπου και να είσαι».

Ο 2^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Η Original είναι ο μόνος σύνδεσμος που έχει εναντιωθεί ανοιχτά με ανακοινώσεις και διαμαρτυρίες σε κάθε μορφή κοινωνικής αδικίας - ανισότητας - ρατσισμού. Έχει κατά καιρούς κάνει ανακοινώσεις κατά των συγκεντρώσεων νεοναζί - ξεκάθαρη στην υπόθεση Κατίδη- στην πρόσληψη Τσιάρτα, μετά τις συμπεριφορές και τις δηλώσεις των ιδίων, έχει καλέσει πρόσφυγες στην εξέδρα, κατάθεση πολλές φορές στεφανιού στο Πολυτεχνείο, πορείες με πανό εναντίον ομάδων που είναι ρατσιστικές, έχει κάνει εθελοντικές αιμοδοσίες σε ανθρώπους που δεν έχουν πρόσβαση σε αυτό το τεράστιο αγαθό το αίμα».

Ο 3^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Υπάρχει μεγάλο αντιρατσιστικό προφίλ στην original, ανέκαθεν ήταν ένας σύνδεσμος ο οποίος ήταν ενάντια στην ξеноφοβία και στον ναζισμό».

- Η έκτη ερώτηση η οποία τέθηκε στους οργανωμένους οπαδούς της ΑΕΚ ήταν σχετικά με τις εκδηλώσεις (κοινωνικές – φιλανθρωπικού χαρακτήρα) που κάνει ο σύνδεσμος και οι οποίες συνδέονται με την ιστορία της ομάδας.

Η αλληλεγγύη στον πρόσφυγα, η κοινή μοίρα και η προσφυγική μνήμη, αποτελούν βασική θεματική που αναδεικνύεται από την οπαδική κουλτούρα της κοινότητας. Οι αναφορές των οπαδών της κοινότητας συνδέουν τις κοινωνικές εκδηλώσεις φιλανθρωπικού περιεχομένου και αλληλεγγύης, με τη προσφυγική ιστορία της ομάδας και την «υποχρέωση» να στηρίζει ανθρώπους που τη σημερινή εποχή δοκιμάζονται. Σύμφωνα με τους οπαδούς όταν οι πρόγονοι και ιδρυτές της ΑΕΚ, έχουν ζήσει την προσφυγιά, πρέπει οι αξίες, οι ιδέες και η προσφυγική της ταυτότητα, να αποδεικνύεται με πράξεις που στηρίζουν πληθυσμιακές ομάδες που το έχουν ανάγκη.

Ο 1^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Οι εκδηλώσεις είναι πολλές. Κάποιες με παιδιά από πρόσφυγες που τα φιλοξενούμε. Στο γήπεδο μαζεύουμε τρόφιμα για εκείνα και με τα πανό σε ηθική στήριξη να δείξουμε ότι είμαστε μαζί τους, αλλά υπάρχουν και άλλες κοινωνικές κινήσεις, εκδηλώσεις όπως στις πυρκαγιές, στις πλημμύρες. Όλοι οι σύνδεσμοι της Original αλλά και ο κεντρικός, γιατί Original δεν είναι μια, υπάρχει σε όλη την Ελλάδα, όλοι οι σύνδεσμοι έκαναν τέτοιες ενέργειες να βοηθήσουν τον κόσμο. Αυτό θεωρώ ότι έχει να κάνει με το χαρακτήρα της ομάδας. Δηλαδή όταν ξέρεις την ιστορία σου ξέρεις ότι οι προγονοί σου και αυτοί που πάλεψαν για την ομάδα να τη χτίσουν πέρασαν κάτι αντίστοιχο, ταλαιπωρίες, φτώχειες, κυνηγητά, διωγμούς, κλπ., θεωρώ είναι υποκριτικό να μην στέκεσαι δίπλα σε κάποιον που στην εποχή μας ζει κάτι αντίστοιχο. Υπάρχουν και πρόσφυγες που από τη χώρα τους έζησαν εδώ και ταυτίστηκαν με την ΑΕΚ. Δεν είναι τυχαίο ότι ταυτίστηκαν με την ΑΕΚ. Δηλαδή ένας μετανάστης που έρχεται στην Ελλάδα είναι και λογικό να ταυτιστεί με μια ομάδα που έχει ζήσει κάτι αντίστοιχο. Οπότε θεωρώ όλες οι εκδηλώσεις αυτές που κάνουμε δεν γίνονται μόνο για να δείξουν το κάτι, αλλά γιατί το νιώθουν. Δεν γίνεται να μην βοηθάς κάποιον που είναι σε κακή κατάσταση, ενώ εσύ έχεις ζήσει κάτι αντίστοιχο, εσύ ή οι προγονοί σου. Αυτός ο χαρακτήρας δεν νομίζω ότι θα αλλάξει ποτέ. Είναι πολύ σημαντικός για την ταυτότητα της Original δηλαδή όταν λέμε Original εννοούμε και αυτά. Δεν γίνεται να είναι μόνο το οπαδικό».

Ο 2^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Ο σύνδεσμος δείχνει πάντα τον κοινωνικό φιλανθρωπικό του χαρακτήρα σε πολλούς τομείς της ελληνικής κοινωνίας. Είναι ο πιο ενεργός από όλους τους συνδέσμους των

υπολοίπων ομάδων. Κάθε χρονιά γίνονται δωρεές που φροντίζουν ανήμπορους και πρόσφυγες. Γίνονται εκδηλώσεις μνήμης. Όπως είπαμε θυμίζουν στους παλιούς και δείχνουν στους νέους τη ιστορία της ΑΕΚ για τη διαδρομή των προσφύγων. Συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας κατά νεοναζί, ρατσιστών. Ενεργότατη συμμετοχή. Συμμετοχή σε πολιτικά γεγονότα (κατάθεση στεφάνου στο Πολυτεχνείο)- συμπαράσταση σε άλλους συλλόγους σε περίπτωση απωλειών ζωών. Έχουμε βοήθεια σε καταστροφές και θεομηνίες όπως στην Αρτάκη με τις τελευταίες πυρκαγιές».

Ο 3^{ος} ερωτώμενος οργανωμένος οπαδός της ΑΕΚ απάντησε τα εξής:

«Έχω συμμετάσχει σε εκδηλώσεις που έχουν γίνει για σεισμούς- φωτιές – πλημμύρες, καταστροφές. Συνδεδειγμένα η Original έχει συγκεντρώσει και έχει μαζέψει πάρα πολλές φορές τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης και ρουχισμού και έχει μοιράσει στις πληγέντες περιοχές. Στο θέμα του πολέμου είναι η μοναδική ομάδα η οποία ταξίδεψε σε εμπόλεμη κατάσταση και μάλιστα υπήρχε ο κίνδυνος ότι ανά πάσα στιγμή, μπορούσε να γίνει κάποιος βομβαρδισμός ή οτιδήποτε άλλο και οι παίκτες όλοι πήγανε και με γεμάτο γήπεδο, έγινε αυτό το παιχνίδι το οποίο δεν πρόκειται να ξαναγίνει ποτέ και πουθενά».

5.3.3. Τελετουργία της κερκίδας και τατουάζ.

Ο Guilianotti στο πλαίσιο της σημασίας της γλώσσας, αναφέρει ότι η φωνή συμμετέχει σημαντικά στην κατασκευή και επιτέλεση της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου, καθώς και στην επαλήθευση της προσωπικότητας. (Guilianotti, 2005, όπως αναφέρεται σε Δρένος, 2013, σ. 292). Η φωνή και η επικοινωνιακή της σχέση, συγκροτεί τις ταυτότητες και την εκδήλωση σχέσεων εξουσίας και κυριαρχίας. Ο συνθηματικός λόγος είναι πολύ σημαντικός γιατί επιτελεί δυο βασικές διαδικασίες, συγκρότησης της ταυτότητας. Τονίζει τον αυτοπροσδιορισμό και τον ετεροπροσδιορισμό των οπαδών ενώ ταυτόχρονα συγκροτεί το «συλλογικό σώμα». Ο οπαδός επιτελεί την ταυτότητά του όχι μόνο μέσα από το νόημα του συνθήματος αλλά και από το κοινό τραγούδι του (Δρένος, 2013, σ. 293). Ο συνθηματικός λόγος δεν θα πρέπει να πραγματεύεται ως μια απλή λεκτική σύνθεση, αλλά ως ένα σύνολο εννοιών, που στόχο έχει την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών και τη δόμηση συγκεκριμένου νοήματος (Τσιμπογιάννη, 2013, σ. 279).

Τα συνθήματα που δεν περιορίζονταν μόνο στο όνομα της ομάδας, άρχισαν να εμφανίζονται την δεκαετία του '70. Η ανάπτυξή τους όμως ήταν ραγδαία τη δεκαετία του '80 και υπερασπίζονταν τότε τα συμφέροντα της ομάδας, τότε ήταν εναντίον των άλλων και τότε είχαν σατιρική διάθεση (ΑΕΚ Empire β, 2005, σ. 96).

Στο συνθηματικό λόγο των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ, κυριαρχούν τα συνθήματα τα οποία τονίζουν την καταγωγή της ομάδας και συγκροτούν την προσφυγική μνήμη, σαν ένα βασικό χαρακτηριστικό επιτέλεσης της κοινωνικής της ταυτότητας.

Κάποια από τα πιο γνωστά συνθήματα τα οποία ακούγονται στο γήπεδο, παρουσιάζονται στο **Παράρτημα Α** και δείχνουν τον αυτοπροσδιορισμό της κοινότητας σε σχέση με την προσφυγιά, καθώς και την κουλτούρα της προσφυγικής μνήμης η οποία αναδύεται μέσα από αυτά.

Πολύ συχνά κάνουν την εμφάνισή τους στα σώματα των φιλάθλων, τατουάζ με τα εμβλήματα των συλλόγων τους (Μόρρις, 1982, σ. 303). Το τατουάζ επιτελεί μια σειρά από ασυνείδητες λειτουργίες. Μια από αυτές είναι η «άρνηση του αποχωρισμού». Το άτομο με την κατασκευή του τατουάζ αποφεύγει να πενήθει το σώμα του χαμένου τόπου που σχεδιάζει. Είναι σαν να υπάρχει μια συνεχή επιστροφή, σε αυτό που δεν μπορεί να πενήθει (Lemma, 2010, σ. 383).

Σύμφωνα με τον Giddens, ο άνθρωπος γίνεται ολοένα και περισσότερο υπεύθυνος για το σχεδιασμό του σώματος και του εαυτού του, ενώ πολλοί συγγραφείς έχουν αναφερθεί στη στενή σχέση μεταξύ σώματος και ταυτότητας (Giddens, 1991, όπως αναφέρεται σε Sweetman, 2004, σ. 296). Ο άνθρωπος είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένος με το σώμα του, ως βιωματικός τόπος, τόπος ταυτοτήτων, παρεμβάσεων και κοινωνικού ελέγχου (Μπαρμάτη, 2016, σ. 231).

Η Virginia Eubanks, υποστηρίζει ότι το τατουάζ στο σώμα είναι μια σημαδεμένη επιφάνεια πάνω στην οποία γίνεται εγγραφή ενός νοήματος (Eubanks, 1996, όπως αναφέρεται σε Sweetman, 2004, σ. 300). Σύμφωνα με τον Silverman, το σώμα είναι ο τόπος των πιο αγαπημένων ανταλλαγών και της πιο αυθεντικής αίσθησης της κοινότητας (Silverman, 1996, όπως αναφέρεται σε Lemma, 2010, σ. 395).

Στην περίπτωση της οπαδικής κοινότητας που εξετάζουμε, η πλειοψηφία των τατουάζ που αναδεικνύονται από την επίσημη διαδικτυακή σελίδα, έχουν ως κεντρικό θέμα τον δικέφαλο αετό και την Αγία Σοφία, τα οποία αποτελούν τα σύμβολα της μνήμης.

Στο **Παράρτημα Β** παρουσιάζονται κάποια από αυτά, προβάλλοντας το νόημα που προσφέρει στη συλλογική μνήμη της οπαδικής κοινότητας, ο «τόπος μνήμης» που χαρτογραφεί το παρόν, με βάση τον τόπο του παρελθόντος (Hirschon, 2006, σ. 76).

5.4 Σύνοψη αποτελεσμάτων.

Η εξέταση και η διερεύνηση του διαδικτυακού λόγου της κοινότητας των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ, με τη θεματική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε, σε συνδυασμό με την παρουσίαση των συνεντεύξεων, μας οδηγεί στην διαπίστωση διαφόρων δεδομένων σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία τέθηκαν.

Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία θέτει η μελέτη περίπτωσης των οργανωμένων οπαδών, έχουν κεντρικό άξονα την προσφυγική μνήμη και πως αυτή εκδηλώνεται από την συμπεριφορά της κοινότητας, για την διαμόρφωση και επιτέλεση της ταυτότητας της. Το κεντρικό αυτό ερώτημα συμπληρώνεται και από τα άλλα δυο ερωτήματα, του ετεροπροσδιορισμού της ταυτότητας των οπαδών σε σχέση με οπαδούς ομάδων με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά και του ρόλου της διοίκησης και της προσπάθειας που κάνει να διατηρήσει τις αρχικές αξίες και τα χαρακτηριστικά ίδρυσης της ομάδας.

5.4.1 Θεματική ανάλυση της διαδικτυακής σελίδας της Original 21.

Από την θεματική ανάλυση της επίσημης διαδικτυακής σελίδας της Original στο facebook, προκύπτει πως η προσφυγική μνήμη αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της συγκρότησης ταυτότητας της κοινότητας καθώς προβάλλεται πολύ συχνά με επίσημες ανακοινώσεις, πανό και διακηρύξεις. Η ιστορία της ομάδας και η μνήμη αποτελούν βασικά πλαίσια αναφορών σε πολλά πανό τα οποία αναρτώνται στο γήπεδο, ενώ η Αγία Σοφία και η Κωνσταντινούπολη αποτελούν «τόπους μνήμης», οι οποίοι χρησιμοποιούνται πολλές φορές για να συγκροτήσουν στο παρόν την προσφυγική ταυτότητα, την ιστορική πορεία καθώς και την πολιτισμική κουλτούρα η οποία μεταφέρεται με την πάροδο των χρόνων στους νέους οπαδούς. Μέσα στη συλλογική μνήμη της κοινότητας, η Αγία Σοφία είναι ένας τόπος που συνεχίζει να υπάρχει και αποτελεί μνημείο αναφοράς. Κείμενα, φωτογραφίες, ημερομηνίες σταθμοί, γκράφιτι και συνθήματα, σχηματίζουν το φαντασιακό των οπαδών, όπου κεντρικό ρόλο στην διαμόρφωση της ταυτότητας της κοινότητας διαδραματίζει το προσφυγικό στοιχείο. Η Α.Ε.Κ παρουσιάζεται ως «μήτρα» της προσφυγικής συλλογικής μνήμης στον αθλητισμό, ενώ η επικοινωνία και η προβολή του τόπου αναφοράς αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό επιτέλεσης και συγκρότησης της ταυτότητας των οπαδών.

Ο συνθηματικός λόγος που χρησιμοποιείται από την κοινότητα των οργανωμένων οπαδών, περιέχει λέξεις όπως η «προσφυγιά», ο «ξεριζωμός», οι «χαμένες πατρίδες», αναδεικνύοντας την προσφυγική καταγωγή της ομάδας και τη συγκρότηση της προσφυγικής ταυτότητας που προβάλλουν οι οπαδοί.

Η «πολιτική» στάση η οποία αναδεικνύεται στην ταυτότητα της κοινότητας, σχετίζεται με την προσφυγική μνήμη, καθώς δεν είναι μια στάση «no politica», αλλά χαρακτηρίζεται από αντιφασιστική και αντιρατσιστική ιδεολογία. Η συγκεκριμένη στάση θεωρείται αναγκαία, σύμφωνα με την κοινότητα, καθώς η ιστορία της ομάδας έχει ιδεολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο, που την οδηγεί σε μια κατεύθυνση με το συγκεκριμένο ιδεολογικό και πολιτικό προφίλ.

Οι εκδηλώσεις κοινωνικού και φιλανθρωπικού περιεχομένου, ταυτίζονται με την προσφυγική ταυτότητα της ομάδας, καθώς στις περισσότερες αναρτήσεις υπάρχει η σύνδεση της ιστορίας με την ανάγκη της «μνήμης» και η υποχρέωση της κοινότητας να μην ξεχνάει τις ρίζες, τα ιδανικά και τις αξίες ίδρυσης της ομάδας. Η αλληλεγγύη, παρουσιάζεται σαν καθήκον της κοινότητας και συνδέεται με την προσφυγιά και τον ξεριζωμό που αντιμετώπισαν οι ιδρυτές της ομάδας. Η «κοινή μοίρα» αποτελεί στοιχείο διαμόρφωσης της ταυτότητας της οπαδικής κοινότητας και εκφράζεται μέσα από την αλληλεγγύη στον πρόσφυγα.

Μέσα από την θεματική ανάλυση αποκαλύπτεται και η σημασία των τατουάζ στην διαμόρφωση της προσφυγικής ταυτότητας των οργανωμένων οπαδών της κοινότητας. Η πλειονότητα των φωτογραφιών που παρουσιάζονται στην επίσημη σελίδα της Original αναδεικνύουν το «πάθος» και τα «συναισθήματα» που εξωτερικεύονται μέσω του σώματος, προς τις ρίζες της ομάδας, με το δικέφαλο αετό και την Αγία Σοφία να αποτελούν σύμβολα ανάδειξης της προσφυγικής ταυτότητας.

Το δεύτερο ερώτημα έχει να κάνει με τον ετεροπροσδιορισμό των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ με τους οπαδούς άλλων ομάδων με παρόμοια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η ανάδειξη της μοναδικότητας της ΑΕΚ, σαν ομάδα που εκπροσωπεί το προσφυγικό στοιχείο, χρησιμοποιείται από τα πανό, τις ανακοινώσεις και την κατασκευή του αφηγήματος ότι «έναν μεγάλο σύλλογο γέννησε η προσφυγιά». Η διεκδίκηση της «μοναδικότητας» της προσφυγικής μνήμης αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό συγκρότησης και επιτέλεσης της ταυτότητας της οπαδικής κοινότητας και αναδεικνύεται από τη στάση και τη συμπεριφορά την οποία προβάλλει στο γήπεδο αλλά και στην επίσημη σελίδα της στο διαδίκτυο.

Οι οπαδοί διαφοροποιούνται σε σχέση με τους οπαδούς των άλλων ομάδων που έχουν τα ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά (κυρίως του ΠΑΟΚ και του Πανιωνίου), τονίζοντας ότι η ΑΕΚ είναι η μοναδική ομάδα που διατηρεί τις αρχικές αξίες ίδρυσης της και συνεχίζει να εκφράζει και να προβάλλει την προσφυγική μνήμη στον αθλητισμό.

5.4.2 Θεματική ανάλυση συνεντεύξεων.

Οι συνεντεύξεις αποτελούν και αυτές ένα εργαλείο ανάδειξης δεδομένων στα ερωτήματα που έχουν τεθεί για διερεύνηση και αναδεικνύουν την «προσφυγική ταυτότητα» την οποία με τον προφορικό λόγο παρουσιάζει ο οργανωμένος οπαδός της κοινότητας.

Σύμφωνα με τους οπαδούς της κοινότητας ο σημερινός οπαδός, είτε έχει προσφυγικές ρίζες είτε όχι, μπαίνοντας στην οπαδική κοινότητα των οργανωμένων, αποκτά τη συνείδηση και τη γνώση του τι σημαίνει ΑΕΚ, προσφυγιά και ξεριζωμός. Η επιλογή της ομάδας μπορεί να γίνει και χωρίς να υπάρχουν προσφυγικές ρίζες από τους οπαδούς. Τα χαρακτηριστικά όμως της ομάδας, η διατήρηση της ιδεολογίας της και η ταυτότητά της, μπορεί να αποτελέσουν κριτήρια επιλογής ώστε να γίνει η αγαπημένη τους ομάδα. Ο οπαδός προβάλλει την προσφυγική ταυτότητα της ομάδας σαν μια ιδιαίτερη «κουλτούρα» και «αξία», την οποία συνδέει με τον «τόπο» ίδρυσης που είναι η Κωνσταντινούπολη και την «Αγία Σοφία» που αποτελεί σύμβολο για την οπαδική κοινότητα. Οι «σημαίνοντες τόποι» καθρεφτίζονται μέσα από τον κυρίαρχο λόγο των οπαδών ο οποίος συγκροτεί την προσφυγική ταυτότητα. Η διατήρηση της ιδεολογίας και των αρχικών αξιών της ομάδας, παρουσιάζεται μέσα από τα συνθήματα, το πολιτικό προφίλ το οποίο συνδέεται με την προσφυγική ταυτότητα, καθώς και τις κοινωνικές και φιλανθρωπικές εκδηλώσεις οι οποίες πραγματοποιούνται και συνδέονται με την κοινωνική ιστορία και τις αρχικές αξίες της ομάδας. Ο οπαδός της κοινότητας χρησιμοποιεί την «προσφυγική μνήμη» σαν βασικό στοιχείο σχηματισμού, διαπραγμάτευσης και επιτέλεσης της ταυτότητάς του, η οποία προβάλλεται σαν μια καθοριστική αξία στην οπαδική συλλογικότητα που συγκροτείται γύρω από την ομάδα της ΑΕΚ.

Η κοινωνική ιστορία, η ταυτότητα που εκπροσωπούν και τα χαρακτηριστικά των ομάδων με προσφυγικά στοιχεία, αμφισβητούνται από τους οργανωμένους οπαδούς της κοινότητας. Η συλλογικότητα διαφοροποιείται από τις οπαδικές συλλογικότητες άλλων ομάδων με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Αναφορά γίνεται κυρίως όχι για τις προσφυγικές ρίζες των ομάδων, αλλά για τη διαχείριση της προσφυγικής ταυτότητας και τη στάση τους μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Η μοναδικότητα της «προσφυγικής» ΑΕΚ, αποτελεί πεδίο υπεράσπισης και διαφοροποίησης απέναντι κυρίως στον Πανιώνιο και τον ΠΑΟΚ. Η νοηματοδότηση των σχέσεων εκφράζεται μέσα από αντιπαραθετικές παραβολές, αναφορικά με την πορεία των ομάδων στο χρόνο, τα αρχικά εμβλήματα, τους στόχους και τις αξίες που εκπροσωπούν και γενικότερα το προσφυγικό προφίλ το οποίο αναπτύσσουν.

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τη στάση της διοίκησης και των παραγόντων της ομάδας στο κατά πόσο προσπαθούν να κρατήσουν ζωντανές τις αξίες και την ιδρυτική ταυτότητα της ΑΕΚ τη σημερινή εποχή. Παρόλο που υπάρχει μια απόσταση της κοινότητας από το ρόλο των διοικήσεων που εκπροσωπούν την ομάδα κατά καιρούς, αναγνωρίζεται η προσπάθεια που κάνει η διοίκηση κυρίως με τη δημιουργία του νέου γηπέδου με την ονομασία «Αγία Σοφιά», αλλά και με άλλες δράσεις, οι οποίες διατηρούν την προσφυγική μνήμη και μεταλαμπαδεύουν τις αξίες στους νεότερους οπαδούς της ομάδας. Η άποψη της διοίκησης παρουσιάζεται μέσα από μια συνέντευξη στελέχους της ομάδας, με κεντρικό αφήγημα την ανάδειξη της προσφυγικής ταυτότητας και τη διαίωνιση της αξίας, της ιδέας και της κουλτούρας που εκπροσωπεί η Α.Ε.Κ.

Οι οργανωμένοι οπαδοί διαπιστώνουν και αναγνωρίζουν την προσπάθεια της σημερινής διοίκησης να διαφυλάξει τα προσφυγικά χαρακτηριστικά και τις αξίες της ομάδας, διατηρώντας όμως τις επιφυλάξεις τους για τις πραγματικές προθέσεις και τους λόγους της συγκεκριμένης πολιτικής.

Με την θεματική ανάλυση που πραγματοποιείται, από την επίσημη σελίδα της οπαδικής κοινότητας και περιέχει φωτογραφίες, ανακοινώσεις, γκράφιτι, «σημαίνοντες τόπους», τατουάζ, προκύπτει πως η «προσφυγική μνήμη», επιτελεί καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ με την ονομασία Original 21. Η Αγία Σοφιά αποτελεί και προβάλλεται ως μνημείο αναφοράς από τους οπαδούς, ενώ η Α.Ε.Κ. παρουσιάζεται ως «μήτρα» της προσφυγικής μνήμης στον αθλητισμό. Το αποτύπωμα της ταυτότητας στο σώμα εκφράζεται με τα τατουάζ, ενώ τα γκράφιτι αποτυπώνουν τα συναισθήματα και προβάλλουν την προσφυγική μνήμη της οπαδικής κοινότητας.

Οι συνεντεύξεις σε οργανωμένους οπαδούς επαληθεύουν τις συγκεκριμένες διαπιστώσεις και ολοκληρώνουν το ζήτημα της προσφυγικής ταυτότητας που προβάλλεται από τους οπαδούς της κοινότητας. Η προσφυγική ιστορία της ομάδας αποτελεί βασική θεματική στην οπαδική κουλτούρα και την διαμόρφωση της ταυτότητας της οπαδικής κοινότητας, ενώ η ανάλυση των δεδομένων για την συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης, ολοκληρώνεται με την αφήγηση των οπαδών για τις ομάδες με αντίστοιχα κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως επίσης και για το ρόλο της διοίκησης σε σχέση με την προσφυγική ταυτότητα της ομάδας. Η Α.Ε.Κ. αποτελεί για τους οπαδούς της την «μητέρα όλων των προσφύγων», ενώ η διοίκηση με τη στάση της, ενισχύει την προσφυγική κουλτούρα και ταυτότητα της ομάδας.

6. Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η εξέταση της μεγαλύτερης οπαδικής κοινότητας της ΑΕΚ, αναφορικά με την κουλτούρα και τον τρόπο χρησιμοποίησης της προσφυγικής καταγωγής και μνήμης της ομάδας, ώστε να συγκροτήσει, να επιτελέσει και να διαμορφώσει την ταυτότητά της. Η κοινωνική και ιστορική πλαισίωση της ομάδας, παρουσιάζεται με την ανάδειξη της εξελικτικής πορείας του συλλόγου με χρονικές αναφορές και η τεκμηρίωση του πλαισίου στο οποίο «χτίζεται» η μελέτη περίπτωσης, συμπληρώνεται και με τη συνέντευξη στελέχους της ομάδας.

Η μελέτη περίπτωσης των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ πραγματοποιείται με μια θεματική ανάλυση φωτογραφικού υλικού η οποία περιγράφεται σε άξονες και αναδεικνύει θέματα τα οποία προκύπτουν από τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Το φωτογραφικό υλικό αφορά το διάστημα 2010-2022 και παρουσιάζεται από την επίσημη διαδικτυακή σελίδα της κοινότητας στο Facebook καθώς και από οπαδικά έντυπα υποστήριξης της ομάδας. Η θεματική ανάλυση συμπληρώνεται από τις συνεντεύξεις οπαδών της κοινότητας οι οποίες δίνουν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα αφορά τον τρόπο διαχείρισης της προσφυγικής μνήμης και τη σύνδεσή της με την ταυτότητα και την κουλτούρα των οργανωμένων οπαδών. Η διερεύνηση του κατά πόσο ο «κόσμος» της ΑΕΚ και συγκεκριμένα οι οργανωμένοι οπαδοί, διατηρούν τα στοιχεία της ταυτότητας του συλλόγου όπως προκύπτουν από την ιστορία της και πως αυτά συγκροτούν και διαμορφώνουν την σύγχρονη οπαδική τους ταυτότητα.

Μέσα από τη θεματική ανάλυση του φωτογραφικού υλικού, αλλά και των συνεντεύξεων, προκύπτει πως η διαχείριση της προσφυγικής μνήμης διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση, συγκρότηση και επιτέλεση της ταυτότητας των οργανωμένων οπαδών της κοινότητας και συγκεκριμένα της Original 21. Ο ιδιαίτερος οπαδικός τρόπος έκφρασης που αποτυπώνεται από τα πανό, τις ανακοινώσεις, το συνθηματικό λόγο, τις αποτυπώσεις στο σώμα, αναδεικνύουν την προσφυγική ταυτότητα που παρουσιάζει η συμπεριφορά της κοινότητας. Οι εκδηλώσεις της συλλογικότητας έχουν κοινωνικό, φιλανθρωπικό και αλληλέγγυο χαρακτήρα, ο οποίος συνδέεται με την προσφυγική ιστορία της ομάδας. Το αντιρατσιστικό και αντιναζιστικό προφίλ επιδεικνύει τη στάση των οργανωμένων οπαδών

της κοινότητας, η οποία δεν είναι μια στάση 'no politica' αλλά διαμορφώνεται από μια σειρά τοποθετήσεων και αναφορών που συνδέονται με τις προσφυγικές ρίζες της ομάδας. Η «προσφυγιά» και ο «ξεριζωμός» αποτελούν έννοιες οι οποίες είναι ταυτόσημες με τον αυτοπροσδιορισμό της κοινότητας και η επιλογή, η απόδοση και η ερμηνεία των οπαδικών εκφορών αναδεικνύουν τα χαρακτηριστικά αυτά, ως σημεία νοσηματοδότησης της οπαδικής ταυτότητας. Η οπαδική κουλτούρα συγκροτείται με βάση την κοινωνική και ιστορική πορεία της ομάδας και η «προσφυγική ταυτότητα» όπως και ο «τόπος μνήμης», στην συγκεκριμένη περίπτωση η Κωνσταντινούπολη και η Αγία Σοφία, αποτελούν τα βασικά πλαίσια συγκρότησης πάνω στα οποία χτίζεται, διαφυλάσσεται και μεταφέρεται στις νέες γενιές οπαδών, η προσφυγική κουλτούρα των μελών της κοινότητας.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα συμπληρώνει την έρευνα και σχετίζεται με τον τρόπο που οι οργανωμένοι οπαδοί της ΑΕΚ ετεροπροσδιορίζονται, σε σχέση με οπαδούς άλλων ομάδων με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η σημασία και η αντιμετώπιση των οργανωμένων οπαδών της κοινότητας, στην κοινή ιστορική και κοινωνική πορεία αυτών των ομάδων, αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο διαμορφώνει διαχωριστικά πλαίσια αντίθεσης, αντιπαράθεσης και διαφορετικής προσέγγισης στην επιτέλεση της προσφυγικής ταυτότητας της κοινότητας. Ο Πανιώνιος και ο ΠΑΟΚ αντιμετωπίζονται ως «εχθροί» της ΑΕΚ, οι οποίοι με την πορεία τους στο χρόνο όχι μόνο δεν κράτησαν τις αξίες και τις ιδέες της προσφυγικής τους αφετηρίας, σύμφωνα πάντα με τις απόψεις των οπαδών, αλλά αποτελούν ομάδες χωρίς ξεκάθαρο προσφυγικό χαρακτήρα. Γίνεται αρνητική αναφορά στα αρχικά εμβλήματα του Απόλλωνα και του ΠΑΟΚ τα οποία σύμφωνα με τους οπαδούς δεν εξέφραζαν την προσφυγική ταυτότητα της ομάδας, και εν τέλει η «μοναδικότητα» στην προσφυγική ταυτότητα της ΑΕΚ, διαφυλάσσεται μέσα από τις αναφορές των οπαδών και τις απόψεις τους, σε σχέση με τον ετεροπροσδιορισμό τους με τις ομάδες αυτές.

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα αφορά το ρόλο της διοίκησης στη διαφύλαξη της προσφυγικής ταυτότητας, των αξιών και της ιδρυτικής ιδεολογίας της ομάδας. Ο ρόλος της και η προσπάθεια της, στην ανάδειξη ιδεολογικών και συμβολικών πλαισίων της ιστορικής ταυτότητας της ΑΕΚ, που ενσαρκώνουν την προσφυγική ταυτότητα, ερευνάται από δύο διαφορετικές σκοπιές. Από την πλευρά της διοίκησης, με συνέντευξη που παραχωρήθηκε από στέλεχος της ομάδας και από την πλευρά των οπαδών, που σχολίασαν τις προσπάθειες που γίνονται για την ιστορική προάσπιση των ιδεολογικών αξιών της ομάδας.

Το ιστορικό όνομα του νέου γηπέδου της ομάδας «Αγία Σοφία», προβάλλεται ως η σημαντικότερη προσπάθεια της διοίκησης να αναδείξει την ιστορία της ομάδας και τη διαίωνιση της ιδεολογίας και των αξιών, σε συνάρτηση με τις ρίζες και τις καταβολές του συλλόγου. Σύμφωνα με την άποψη στελέχους της ομάδας, το «να είσαι ΑΕΚ» δεν είναι απλά μια επιλογή υποστήριξης ομάδας, αλλά κάτι πολύ πιο σημαντικό και μεγάλο που παραπέμπει στις αρχές της οικογένειας. Η διοίκηση προσπαθεί και τα καταφέρνει, όχι μόνο να σέβεται την ιστορία της ομάδας, αλλά και να την διαιώνίζει ως κάτι πολύ σημαντικό, που μεταλαμπαδεύει την ταυτότητα και τις αξίες της ΑΕΚ με στόχο να παραμείνουν αναλλοίωτες στο χρόνο.

Οι οπαδοί παρά την απόσταση την οποία κρατούν από τις εκάστοτε διοικήσεις, αναγνωρίζουν την προσπάθεια της διοίκησης να κρατήσει τις ιδρυτικές αξίες της ομάδας αναλλοίωτες στο πέρασμα του χρόνου και κάνουν ιδιαίτερη αναφορά κυρίως στην ονομασία του νέου γηπέδου, όπου αποτελεί έναν «τόπο μνήμης» και ένα «μνημείο αναφοράς» που θα στεγάσει την ιστορία και την προσφυγική ταυτότητα της ομάδας.

Η παραπάνω έρευνα και τα αποτελέσματα τα οποία προκύπτουν από αυτήν, πιστοποιούν την προσπάθεια η οποία γίνεται από την κοινότητα των οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ, να αναδειχθεί η «προσφυγική μνήμη» ως βασικό στοιχείο συγκρότησης, διαμόρφωσης και επιτέλεσης της ταυτότητας της. Οι ρίζες της ιστορίας της ομάδας μεταφέρονται από την παρουσία της οπαδικής κοινότητας και η κοινωνιολογική, πολιτιστική και ιδεολογική προσέγγιση της δραστηριότητάς της, αναδεικνύει μια σταθερή και διαχρονική στάση, προσφυγικής ταυτότητας και ιστορικής μνήμης. Η προώθηση των ιστορικών αξιών της ομάδας χαράσσεται μέσα από την δράση της κοινότητας, η οποία ακόμα και μέσα από την πολιτική της στάση, δίνει έναν «αγώνα μνήμης», για την αφομοίωση της ιστορικής παράδοσης της ΑΕΚ. Η στρατηγική την οποία ακολουθεί η οπαδική κοινότητα μέσα από τα κείμενα των αναρτήσεων και τις εκδηλώσεις κοινωνικού και φιλανθρωπικού περιεχομένου, αναδεικνύει τις έννοιες «προσφυγιά» και «ξεριζωμός», ως έννοιες ταυτούσιμες με την σημερινή οπαδική κουλτούρα των Αεκτζήδων. Το «συναίσθημα» βγαίνει και εκτός γηπέδου, είναι πολυτοπικό και διαχέεται σε διάφορους χώρους, με τη μνήμη να αποτελεί συνδετικό κρίκο γενεών. Η άντληση επιλεκτικών στοιχείων από το παρελθόν δημιουργεί στο παρόν την ταυτοποίηση των μελών της οπαδικής κοινότητας και τη δημιουργία της προσφυγικής ταυτότητας.

Η «προσφυγική μοναδικότητα» γίνεται ορατή μέσα από τον ετεροπροσδιορισμό της κοινότητας απέναντι σε ομάδες με ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά, με τα διαχωριστικά

πλαίσια της διαφορετικότητας να διαφαίνονται τόσο από τις αναρτήσεις στα πανό στο γήπεδο, όσο και από τις οπαδικές αναφορές στις συνεντεύξεις. Η ετερότητα η οποία δημιουργείται με τη χρήση επιλεκτικών στοιχείων της μνήμης, με αντιφάσεις και στερεότυπα τα οποία μπορεί να υπάρχουν, χρησιμοποιείται στον ετεροπροσδιορισμό της κοινότητας από τις υπόλοιπες οπαδικές συλλογικότητες. Τα στοιχεία αυτά, ακόμα και αν χρησιμοποιούνται από το ίδιο ιστορικό μνημονικό πλαίσιο, συγκροτούν και επιτελούν μια ξεχωριστή ταυτότητα, ετεροπροσδιορισμού της κοινότητας. Το φαντασιακό των οπαδών επιτελείται από επιλεκτικά στοιχεία της μνήμης, ενώ το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στη διαφύλαξη και τη μετάδοση των στοιχείων αυτών στις νεότερες γενιές.

Τέλος, η διοίκηση πέρα από τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει μέσω της κατασκευής του νέου γηπέδου στη Νέα Φιλαδέλφεια, αποτελεί έναν παράγοντα ανάδειξης της ιστορικότητας της ομάδας και μεταφέρει την ιστορία και την παράδοση της μέσα από κινήσεις οι οποίες είναι αποδεκτές και αντιμετωπίζονται με θετικό τρόπο από την οπαδική κοινότητα. Η «Αγία Σοφία» και η «Κωνσταντινούπολη» διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην διαπραγμάτευση και επιτέλεση της ταυτότητας του οπαδού της ΑΕΚ, με αποτέλεσμα το όνομα του νέου γηπέδου να νοηματοδοτεί για τον οπαδό την έννοια του τόπου, προσδίδοντας την αίσθηση της τοπικότητας και του «ανήκειν» κάπου. Το γήπεδο ως τόπος αναφοράς, δεν αποτελεί για τον οπαδό απλώς τον χώρο πραγματοποίησης ενός αγώνα. Κατασκευάζει νοήματα, επιτελεί την συγκρότηση της προσφυγικής ταυτότητας και εντέλει, τον «φαντασιακό» τόπο του παρελθόντος. Η έννοια όμως του «τόπου» μπορεί να μεταφέρεται και σε άλλους χώρους εκτός γηπέδου μέσω της επέκτασης των συναισθημάτων των οπαδών. Εν κατακλείδι, ένας τόπος του παρελθόντος αποκτά στο παρόν νόημα και σημασία, διατηρώντας έτσι ζωντανή την προσφυγική μνήμη και τη μετάδοσή της στις επόμενες γενιές.

Τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας εμπλουτίζουν τη διερεύνηση των οπαδικών κοινοτήτων που έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα, αναφορικά με τον τρόπο διαχείρισης της «προσφυγικής μνήμης» στη συγκρότηση και επιτέλεση της ταυτότητάς τους. Με την χαρτογράφηση αυτή, ανοίγει το ερευνητικό ενδιαφέρον για το πώς δημιουργείται η ταυτότητα και η οπαδική κουλτούρα και σε άλλες ομάδες στην Ελλάδα, εκτός του πλαισίου της προσφυγικής μνήμης, προκειμένου να αναδειχθούν συνολικότερα οι ομοιότητες ή οι διαφορές στην ταυτοποίηση των οπαδικών συλλογικοτήτων, τυπολογιών και συμπεριφορών.

Βιβλιογραφία

Α. Άρθρα εφημερίδων - Περιοδικών

ΑΕΚ 80 years f.c Η Αυτοκρατορία αντεπιτίθεται (2005). *ΑΕΚ EMPIRE*, α. Τεύχος Φεβρουάριος 2005. Αθήνα: IMAKO MEDIA SA

Βούλγαρης, Σ. (2021). ΑΕΚ σημαίνει προσφυγιά ξεριζωμένη. Ο σύλλογος που αγκάλιασε με τις φτερούγες του την προσφυγιά και τις χαμένες πατρίδες έχει γενέθλια. *Δικέφαλος. Τεύχος 1. Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα*. 10-4-2021. Αθήνα: Αθλητική ενημέρωση

Βούλγαρης, Σ. (2021). Η Διοίκηση. Τα Αρτεμίσια. *Δικέφαλος. Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα*. Τεύχος 2. 17-4-2021. Αθήνα: Αθλητική ενημέρωση

Βούλγαρης, Σ. (2022). Από τον Α.Σ. Πέραν και τον Σ.Α.Σ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι την ΑΕΚ. Τα «Αρτεμίσια» ενώνουν τους Έλληνες και την προσφυγιά. ΑΕΚ 98 Χρόνια Βασίλισσα. *LIVE SPORT*. 13-4-2002. Έτος 5^ο. Τεύχος 1244. Αθήνα: Αθλητική ενημέρωση Α.Ε

Choumerianos, M & Tsoumas, A. (2020). Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture: the “Efimeridaki” of the A.E.K F.C Original 21 fan club (1986-1996). *"European Studies in Sports History"*, vol 13. 14-09-2020.

13 Απριλίου 1924: Η Αρχή της πιο όμορφης αθλητικής ιστορίας (2022). *Δικέφαλος Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα*. Τεύχος 53. 9-4-2022. Αθήνα: Αθλητική ενημέρωση

Είναι η καρδιά σου και χτυπάει. (2017). *Εφημεριδάκι*. Εφημερίδα – έντυπο της Original 21 Τεύχος 149 Νοέμβριος Φύλλο 149

Καμούζης, Δ. (2011). Από «σωτήρας της φυλής», «ευεργέτης των Τούρκων»: Ο Βενιζέλος και η εθνικιστική ηγετική ομάδα των Ρωμιών της Κωνσταντινούπολης, 1918-1930. *Δελτίο. Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*. Τόμος Δέκατος έβδομος. Αθήνα 2011.

Μια ζωή ΑΕΚ (2004). *Active* Τεύχος Δεκέμβριος 2004. Αθήνα: Ιδιοκτησία Πολυδύναμες Αθλητικές Εκδόσεις ΕΠΕ.

Τσίλης, Κ. (2022). Σε μία στοά πριν 98 χρόνια. *Ωρα για σπορ. Καθημερινή αθλητική εφημερίδα*. 13-04-2022 Αθήνα : Ελληνικός Τύπος Ε.Π.Ε

Φτιάξτε το μέλλον της. (2022). *Δικέφαλος Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα*. Τεύχος 54. 16-4-2022. Αθήνα: Αθλητική ενημέρωση

Φωνή λαού. Η Ιστορία των συνθημάτων μας. Ένα σύνθημα γεννιέται (2005). *ΑΕΚ EMPIRE*, β. Τεύχος Αυγούστος 2005. Αθήνα: IMAKO MEDIA SA

B. Διαδικτυακές αναρτήσεις - Τοπικές Διευθύνσεις.

ΑΕΚ FC. (a). Official web site. OPAP ARENA. Κέντρο Αθλητισμού, Μνήμης και Πολιτισμού. Διαθέσιμο στο <https://www.aekfc.gr/stp/opap-arena-42938.htm?lang=el&path=-233246111>. Τελευταία πρόσβαση 19/04/2022.

ΑΕΚ FC. (b). Official web site. 14-11-2018. Η Επιτροπή του Μουσείου Προσφυγικού Ελληνισμού Διαθέσιμο στο <https://www.aekfc.gr/newsdetails/i-epitropi-toumouseiou-prosfygikou-ellinismou-121955.htm?lang=el&path=-1606676352>. Τελευταία πρόσβαση 20/04/2022.

Γιαννόπουλος , Σ. (2019). ΑΕΚ – ΠΑΟΚ: Τα 3 πανό για την προσφυγιά. Sport time.gr . Διαθέσιμο στο <https://www.sportime.gr/podosfairo/aek/aek-paok-ta-3-pano-gia-tin-prosfigia-pic/> Τελευταία πρόσβαση 1/05/2022.

Enwsi.gr (2019). Η Original 21 απάντησε με τον καλύτερο τρόπο και... τέλος! Διαθέσιμο στο <https://www.enwsi.gr/769840/aek/aek-podosfairo/i-original-21-apantise-me-ton-kalytero-tropo-kai-telos-foto.html> Τελευταία πρόσβαση 1/05/2022.

Gazzetta (2021). Οι ευχές της ΑΕΚ στο Πέρα Κλούμπ για τα 98 χρόνια ιστορίας του. Διαθέσιμο στο <https://www.gazzetta.gr/football/superleague/article/1572928/oi-eyhes-tis-aek-sto-pera-kloymp-gia-ta-98-hronia-istorias-toy-pic> .Τελευταία πρόσβαση 19/04/2022.

Κολιτας, Ν. 2-3-2017. Άλλο η ομάδα μας, άλλο η εταιρεία σας. Αντιπολεμικό ταξίδι στο Βελιγράδι. 3 pointmagazine.gr. Διαθέσιμο στο <file:///Users/user/Desktop/Αρθρα%20για%20ΑΕΚ/Άλλο%20η%20ομάδα%20μας,%20άλλο%20η%20εταιρεία%20σας%20-%203pointmagazine.webarchive> Τελευταία πρόσβαση 5/05/2022.

Κοφινάς, Κ. (2013) Ο αρχηγός της Οριτζιναλ κερκίδας. Ta nea.gr. Διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2013/04/26/sports/o-arxigos-tis-oritzinal-kerkidas> Τελευταία πρόσβαση 30/04/2022

Λάσκαρης, Β. (2020). Αγιά Σοφιά. Το ανατριχιαστικό σύνθημα της Original έξω από την Μεγάλη Εκκλησία στην Πόλη. Sport time.gr . Διαθέσιμο στο <https://www.sportime.gr/podosfairo/aek/agia-sofia-to-anatrichiastiko-sinthima-tis-original-21-exo-apo-tin-megali-ekklisia-stin-poli-vid/> . Τελευταία πρόσβαση 1/05/2022.

Μπράτσοις, Ν. 21- 4 - 2019. ΕΡΤ. Ειδήσεις. Η αρχόντισσα της Πόλης στα γήπεδα της Αθήνας – Πέρα Κλουμπ με έτος ίδρυσης 1880. Διαθέσιμο στο <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/kinonia/i-archontisa-tis-polis-sta-gipeda-tis-athinas-pera-kloymp-me-etos-idrysis-1880/> Τελευταία πρόσβαση 18/04/2022.

Mikrasiatis.gr. Δίκτυο. 21-6-2018. Χώμα από τη Μικρά Ασία στα θεμέλια του νέου γηπέδου της ΑΕΚ. Διαθέσιμο στο <https://mikrasiatis.gr/xoma-apo-imikra-asia-sta-themelia-tou-neou-gipedou-tis-aek/> . Τελευταία πρόσβαση 19/04/2022.

Πρώτο θέμα 13-09-2015. Οι οργανωμένοι οπαδοί της ΑΕΚ έφεραν πρόσφυγες στο ΟΑΚΑ. Διαθέσιμο στο <https://www.protothema.gr/sports/article/508624/oi-organomenoi-opadoi-tis-aek-eferan-prosfuges-sto-oaka/> Τελευταία πρόσβαση 1/05/2022.

Pontos news 14-11-2018. Κύτταρο μνήμης το Μουσείο Προσφυγικού Ελληνισμού στο γήπεδο της ΑΕΚ. Διαθέσιμο στο <https://www.pontosnews.gr/428935/politika-mikrasiatika/kyttaro-mnimis-to-mouseio-prosfygiko/> . Τελευταία πρόσβαση 19/04/2022.

Sport fm.gr. 21-2-2022.Κλείνουν όλοι οι σύνδεσμοι μέχρι τέλος Ιουλίου - Μια λέσχη φιλάθλων ανά ΠΑΕ και ΚΑΕ Διαθέσιμο στο <https://www.sport-fm.gr/article/epikairotita/se-anastoli-oloi-oi-sundesmoi-mexri-telos-iouliou/4259330>

Τελευταία πρόσβαση 28/04/2022.

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ.gr. 21-6-2018. Με χώμα από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο θεμελιώθηκε το γήπεδο της ΑΕΚ, «Αγιά-Σοφιά», στη Νέα Φιλαδέλφεια. Διαθέσιμο στο <https://www.trapezounta.gr/pontus-news/5019/> . Τελευταία πρόσβαση 19/04/2022.

Γ. Διπλωματικές Εργασίες.

Αγγελάκης, Γ. (2019). *Οπαδική κουλτούρα και διαχείριση της προσφυγικής μνήμης: Η περίπτωση των οπαδών του Απόλλωνα Σμύρνης*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Αθλητικές Σπουδές: Κοινωνιολογία, Ιστορία, Ανθρωπολογία. Αθήνα. Ιούνιος 2019

Δ. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αγγελίδης, Ν. (2014). Η αρχή μιας χρυσής ιστορίας. Η ίδρυση της ΑΕΚ ήταν «τέκνο της ανάγκης». Οι Κωνσταντινουπολίτες ήθελαν ένα σωματείο που να τους θυμίζει τα άγια χρώματα της «Βασιλεύουσας». Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Αγγελίδης, Ν. (2021). *Όλες οι ΑΕΚ του κόσμου. 5^η Έκδοση ολοκληρωμένη*. Αθήνα : Νότιος Άνεμος
- Assmann, J. (2021). *Η πολιτισμική μνήμη. Γραφή, ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρώιμους ανώτερους πολιτισμούς*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Βαρλάς, Μ. (2007). «Η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης». Στο Γ. Τζεδόπουλος (επιμ.), *Πέρα από την Καταστροφή. Μικρασιάτες Πρόσφυγες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*. Αθήνα : Ίδρυμα Μείζονος Πολιτισμού
- Babbie, E. (2018). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα. 2^η έκδοση*. Αθήνα: Κριτική.
- Γασιάς, Γ. (2015). «Η διάδοση του ποδοσφαίρου στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου». Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γεωργάκης, Θ. (2021). *Είναι διαφορετικό να είσαι ΑΕΚ. Στην πόλη στα 1877 οι ρίζες μας*. Αθήνα : Οστρια.
- Γιαννάτος, Σ. (2009). *ΑΕΚ Ποδόσφαιρο – Μπάσκετ. Για πάντα πρωταθλητές*. ΣΚΑΙ Βιβλίο. Αθήνα : ΣΚΑΙ.
- Connerton, P. (1990). *How societies remember*, Cambridge. Cambridge University Press.
- Δημάτος, Α. (2014). Η Αυτοκρατορία των τεσσάρων τίτλων. Στο Γ. Μπίλιος. *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Δρένος, Δ. (2013). «Και ΠΑΟΚ να μην υπήρχε / πάλι ΠΑΟΚ θα'μουν! Συνθηματικός λόγος και Οπαδική Ταυτότητα». Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Εξερτζόγλου, Χ. (2011). «Η Ιστορία της προσφυγικής μνήμης». Στο Α. Λιάκος. (επιμ.). *Το 1922 και οι πρόσφυγες. Μια νέα ματιά*. Αθήνα : Νεφέλη.

- Ερτσος, Γ. (2015). *Στάδιο Α.Ε.Κ και η Ιστορία του... από το 1928 μέχρι το 2015*. Αθήνα: Ιδιωτική.
- Foucault, M. (2011). *Ιστορία της σεξουαλικότητας. 1. Η βούληση για γνώση*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2010). Εργοτέλης 1929-2009. *Ψηφίδες της αθλητικής και κοινωνικής ιστορίας ενός φιλοπρόοδου σωματείου*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2015). «‘Να ‘σαι περήφανος που είσαι Κρητικός’: Τοπικότητα, ταυτότητα και πολιτισμική μεταβολή στις κοινότητες των οργανωμένων οπαδών του ΟΦΗ». Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2017α). *Συλλογική ταυτότητα, νεολαία και οπαδισμός: Η ανάδυση των «Θυρών» οργανωμένων οπαδών στην Ελλάδα την περίοδο της μεταπολίτευσης*. Ηράκλειο: Αδημοσίευτο κείμενο .
- Ζαϊμάκης, Γ. (2017β). *Η κοινωνική συγκρότηση των οπαδικών αντιπαλοτήτων: κυριαρχίες και αντιστάσεις στους βιοκόσμους των σπορ*. Ηράκλειο : Αδημοσίευτο κείμενο.
- Giulianotti, R & Armstrong, G. (2013) « Οι λεωφόροι της αντιπαράθεσης. Διαχείριση και έλεγχος αστικών χώρων από τους χούλιγκαν ». Στο, Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Halbwachs, M. (2013). *Η συλλογική μνήμη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Hirschon, R. (2006). *Κληρονόμοι της μικρασιατικής καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των μικρασιατικών προσφύγων στον Πειραιά*. Αθήνα : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας
- Hourcade, N. (2013). «Ultras και αναπλάσεις γηπέδων στη Γαλλία». Στο, Γ. Ζαϊμάκης & Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών ΣΕΑΒ.
- Καζαντζόγλου, Σ. α, (2014). Νίκος Γκούμας. Ο καπετάνιος της ΑΕΚ. Στο Γ. Μπίλιος. (2014). *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.

- Καζαντζόγλου, Σ. β, (2014). Το τέλος..... Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Καραπάνος, Π. (2007). *Το αλφαβητάρι της ΑΕΚ. Όλα όσα πρέπει να ξέρεις και δεν σου έχουν πεί για την ΑΕΚ*. Αθήνα: Διάυλος.
- Κατσάπης, Κ. (2011). «Το προσφυγικό ζήτημα». Στο Α. Λιάκος (επιμ.), *Το 1922 και οι πρόσφυγες. Μια νέα ματιά*. Αθήνα : Νεφέλη
- Κοταρίδης Ν. (επιμ.) (2005). *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις (1974-2003)*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Επιτροπή Ερευνών. Δημοσίευτη ερευνητική έκθεση.
- Κοταρίδης Νίκος & Σιδέρης Νίκος (2013). «Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας». Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Κουκούλογλου, Β. α, (2014). Οι τραγικές στιγμές του ελληνισμού. Πως έφτασε η Ελλάδα από τη Μεγάλη Ιδέα στη μεγάλη καταστροφή - Ο ξεριζωμός, η έλευση των προσφύγων στον ελλαδικό χώρο και οι αθλητικοί πρόγονοι της ΑΕΚ. Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Κουκούλογλου, Β. β, (2014). Τι συμβολίζει ο δικέφαλος αετός. Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Κουλούρη, Χ. (1997). *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας: Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (Ι.Α.Ε.Ν).
- Κουμουρτζής, Δ. (2014). Δεκαετία '60: Όταν η ΑΕΚ «μεγάλωσε». Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Κυπριανός Παντελής & Χουμεριανός Μανώλης (2009). *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*, Αθήνα: Διόνικος.
- Κωσταντουδάκης, Φ. (2014). Μεσσίας της Θεάς. Ένας κοινός θνητός. Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Lemma, Α. (2010). *Κάτω από το δέρμα. Μια ψυχαναλυτική μελέτη της τροποποίησης του σώματος*. Αθήνα: Αρμός

- Μακρίδης, Π. (1955). *Η Ιστορία της ΑΕΚ. Εκδοσεις Εφημερίδος Αθλητική Ηχώ*. Αθήνα: Αθλητική Ηχώ.
- Μόρις, Ν. (1982). *Η φυλή του ποδοσφαίρου*. Αθήνα: Κάκτος.
- Μπαλτάς, Α. (2014). *Ο Ελληνικός Αθλητισμός στη Σύμωρη 1890-1922*. Γλύφα Βαρθολομιού Ηλείας : Εκδόσεις Μπαλτά
- Μπαλτάς, Α. (2021). *Προσφυγικά Αθλητικά Σωματεία στον Μεσοπόλεμο. 1922-1940*. Γλύφα Βαρθολομιού Ηλείας : Εκδόσεις Μπαλτά.
- Μπαρμπάτη, Στ. (2016). Δυνητικό σώμα και διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας στον κυβερνοχώρο. Στο Μ. Πουρκός (επιμ.), *Το σώμα ως τόπος βιωμάτων, ταυτοτήτων και κοινωνικών νοημάτων*. Αθήνα: Οκτώ.
- Μπρομπερτζέ, Κ. (2007). *Ποδόσφαιρο: Σύμβολα, αξίες, φίλαθλοι*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Νόμος 4908/2022 - ΦΕΚ 52/Α/11-3-2022. Άρθρο 2. Μέτρα αντιμετώπισης της οπαδικής βίας, ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των λεσχών φιλάθλων. Διαθέσιμο στο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-athlitismos/nomos-4908-2022-phkek-52a-11-3-2022.html> Τελευταία πρόσβαση 25-07-2022.
- Πελαγίδης, Σ. (2001). *Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας και του Πόντου. Ιστορική επισκόπηση*. Θεσσαλονίκη : Παιδεία / Μαλλιάρης-Παιδεία.
- Σαλβάνου, Α. (2018). *Η συγκρότηση της προσφυγικής μνήμης. Το παρελθόν ως ιστορία και πρακτική*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Σπύρος, Θ. (2013). Ποδόσφαιρο και ποιητικές της τοπικότητας. Μια ανθρωπολογική προσέγγιση, Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Σπύρος, Θ. (2017α). «Κοινότητα/κοινωνία, κοινωνικά δίκτυα, (υπερ.)τοπικότητα, εθνοτοπία». (σ.σ.. 1-9). Ηράκλειο: Αδημοσίευτο κείμενο.
- Σπύρος, Θ. (2017β). «Οπαδοί και δημόσιος λόγος : ΜΜΕ, οπαδικός τύπος και διαδίκτυο» (σς. 1-11). Ηράκλειο: Αδημοσίευτο κείμενο.
- Sweetman, P. (2004). Σημαδεμένα σώματα, ανθιστάμενες ταυτότητες Τατουάζ, πέρσινγκ και αμφισημία της αντίστασης. Στο Δ. Μακρυνιώτη (επιμ.), *Τα όρια του σώματος Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*. Αθήνα : Νήσος.

- Τάσσης, Δ. (2014). Orizinal 21. Φανατισμός και πολιτική στις τάξεις των φιλάθλων. Στο Β. Βαμβακάς & Π. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*. Αθήνα : Επίκεντρο.
- Τζόκας, Σ. (2019) *Η κραυγή της σιωπής. Εισαγωγή. Ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα : Θεμέλιο.
- Τσιμπογιάννη, Μ. (2013) «Ταυτότητα και αντιπαλότητα στους οπαδούς του Ολυμπιακού». Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική
- Τσιώλης, Γ. (2018). «Η Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων». Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές Διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές συμβουλές και μελέτες περίπτωσης*. Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Williams, J. (2013). «Είμαστε παράξενοι και το ξέρουμε». Αθλητικός οπαδισμός στον 21^ο αιώνα. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*. Αθήνα : Πλέθρον.
- Φουρνάρος, Γ.α, (2014). Γήπεδο και τίτλοι. Η δεκαετία της πρώτης περιόδου ακμής της ποδοσφαιρικής ΑΕΚ που διακόπηκε βίαια και άδοξα με την είσοδο της Ελλάδας στο Β Παγκόσμιο πόλεμο. Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Φουρνάρος, Γ.β, (2014). Ένα γήπεδο μια Ιστορία. Η διαδρομή της ιστορικής έδρας της ΑΕΚ από την παραχώρηση της έκτασης στη Νέα Φιλαδέλφεια το 1926 μέχρι και το «έγκλημα» της κατεδάφισης το 2003. Στο Γ. Μπίλιος (επιμ.), *90 Χρόνια. Η Ιστορία της ΑΕΚ*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Φωτιάδης, Κ. (2004). *Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*. Αθήνα : Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.
- Φωτιάδης, Κ. (2010). *Πόντος. Δικαίωμα στη μνήμη*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
- Χαιδούτης, Σ. (2010). *Λένκωμα Πανιώνιος Γ.Σ.Σ. 1890-1940. Σμύρνη 1890*. Αθήνα: Λέσχη Φίλων Πανιωνίου 2005.

Παράρτημα Α: Συνθηματικός Λόγος.

Μια ιστορία από την Πόλη..

*«Πέρα κι Αϊβαλί έγινε καταστροφή μα μια Ιδέα,
από τον ξεριζωμό, γεννήθηκε από Πρόσφυγες εδώ...*

Μια Ιστορία από την Πόλη μας μεγαλώνει από παιδιά.

Το μεγαλείο σου δεν τελειώνει, ΑΕΚ Ιδέα μοναδικά...

Εικόνες αλησμόνητες ισόβια μεσ' το μυαλό μου

μεσ' του Βοσπόρου τα στενά ξεκίνησε το όνειρο μου

το 'φεραν οι παππούδες μας στις Φιλαδέλφειας τα μέρη

εκεί σε πρωτογνώρισα, ολόκληρη η γη το ξέρει...

ΟΟΟ ΑΕΚΑΡΑ η Ιστορία ΟΟΟ ΑΕΚΑΡΑ είμαστε εμείς

ΟΟΟ ΑΕΚΑΡΑ η Ιστορία δεν έχει τέλος, μόνο αρχή...»

Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/embed/vUflJsU8XAM>

Τελευταία πρόσβαση 3/05/2022.

«Από μικρό παιδάκι εσένα αγαπώ, καψούρη απο τότε

και θα μαι όσο ζω. Από μικρό μου έλεγαν για την προσφυγιά

για Ν. Φιλαδέλφεια, όχι για Πειραιά. Αεκάρα μου μεγάλωσα και

άλλαξαν πολλά το μόνο που δεν άλλαξε να σ' αγαπώ πιστά».

Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=6M0DVUYI12k>

Τελευταία πρόσβαση 3/05/2022.

«ΑΕΚ ζούμε στην Πόλη να σε δούμε» (Καραπάνος 2007:151).

«το χα όνειρο παλιό στην Πόλη ΑΕΚ να σε δω

στις πύλες της Αγιάς Σοφιάς την ΑΕΚ της καρδιάς

το όνειρο ήταν τρελό ορίτζιναλ σ' ευχαριστώ

στην πόλη μέσα τραγουδώ ΑΕΚαρα σ'αγαπώ».

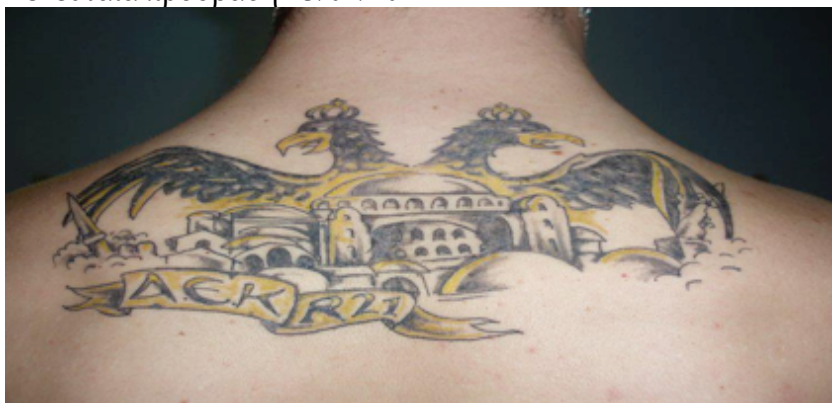
Παράρτημα Β: Τατουάζ οπαδών.

Εικόνα 26: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο:
<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458400597531683>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Εικόνα 27: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο:
<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458402667531476>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

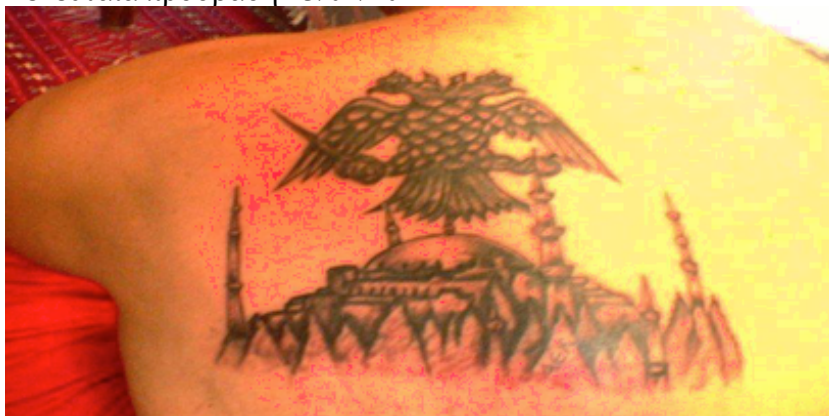
Εικόνα 28: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο:
<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458400860864990>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Εικόνα 29: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458403134198096>

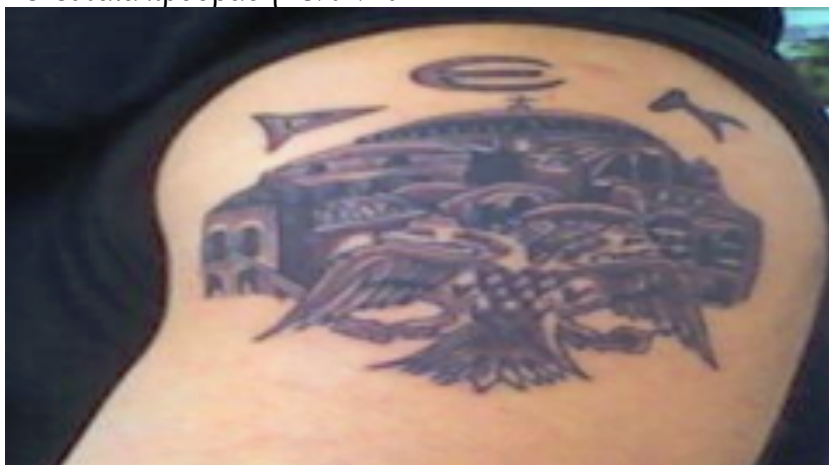
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Εικόνα 30: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458401480864928>

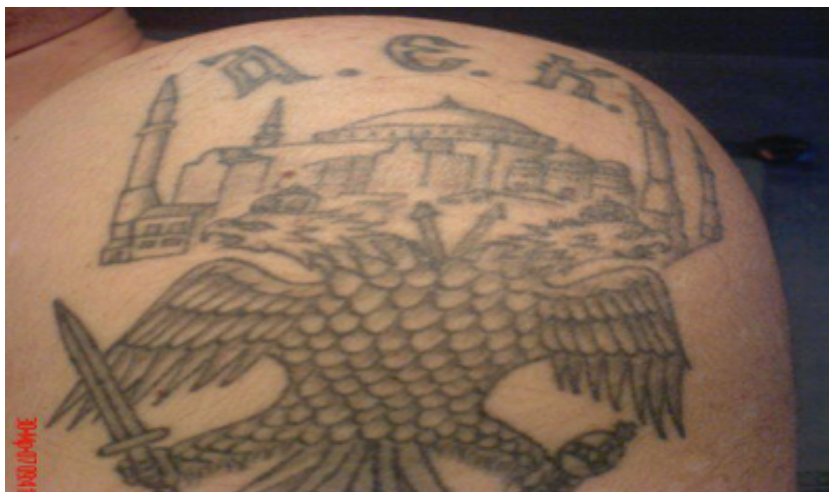
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

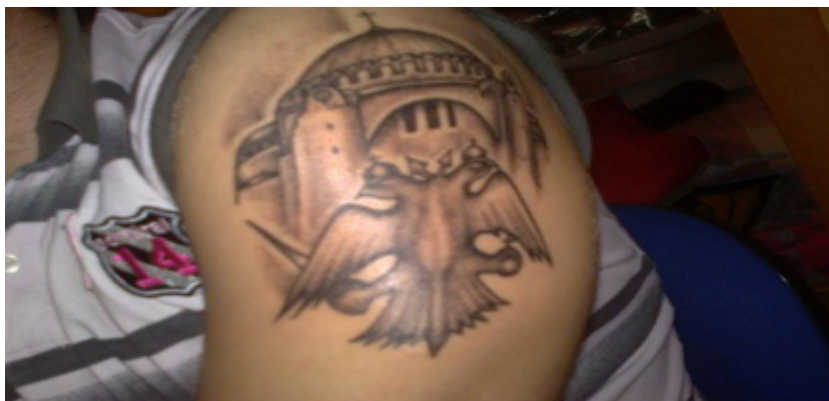
Εικόνα 31: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο:

<https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458402274198182>

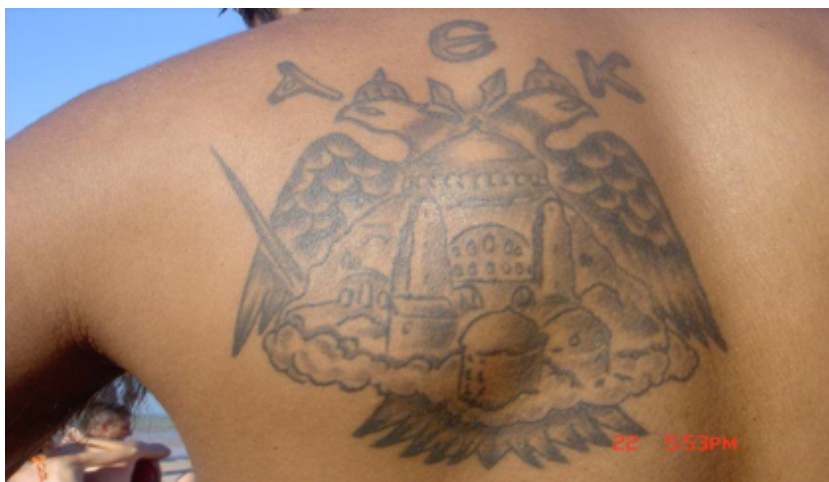
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Εικόνα 32: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο <https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458399954198414>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Εικόνα 33: (30-10-2012) Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458402487531494>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Εικόνα 34: (30-10-2012). Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/ORIGINAL21official/photos/458400700865006>
Τελευταία πρόσβαση 13/04/2022

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.